

امام علی (ع)
در قرآن
از دیدگاه اهل سنت

نویسنده:

ابوالفضل یغمایی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت

نویسنده:

ابوالفضل یغمائی

ناشر چاپی:

احسن الحدیث

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست	۵
امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت	۱۳
مشخصات کتاب	۱۳
مقدمه	۱۳
اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ	۱۵
اشاره	۱۵
تفسیر:	۱۵
هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ	۱۵
اشاره	۱۶
تفسیر:	۱۶
هُمُ الْمُفْلِحُونَ	۲۰
اشاره	۲۰
تفسیر:	۲۰
وَ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَ نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَ نُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ	۲۳
و أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ آتُوا الزَّكَاةَ وَ ارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ	۲۳
اشاره	۲۳
تفسیر:	۲۳
اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلَاةِ وَ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ	۲۴
اشاره	۲۴
تفسیر:	۲۵
وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ	۲۶
اشاره	۲۶
تفسیر:	۲۶

- ۲۸ «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا»
- ۲۸ اشاره
- ۲۸ تفسیر:
- ۲۹ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السَّلَامِ كَافَّةً ...
- ۲۹ اشاره
- ۳۰ شرح:
- ۳۰ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا
- ۳۰ اشاره
- ۳۱ تفسیر:
- ۳۲ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ
- ۳۲ اشاره
- ۳۳ تفسیر:
- ۳۸ أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا
- ۳۸ اشاره
- ۳۸ تفسیر:
- ۳۹ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ
- ۳۹ اشاره
- ۴۰ تفسیر:
- ۴۵ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ
- ۴۵ اشاره
- ۴۵ تفسیر:
- ۴۷ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ
- ۴۷ اشاره
- ۴۸ تفسیر:

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ۵۰

اشاره ۵۱

ترجمه: ۵۱

تفسیر: ۵۱

قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۵۲

اشاره ۵۲

تفسیر: ۵۳

و بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۵۳

اشاره ۵۳

تفسیر: ۵۴

و قُولُوا حِطَّةً وَ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَتَزِدُ الْمُحْسِنِينَ ۵۵

اشاره ۵۵

تفسیر: ۵۵

و مِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ يَغْدِلُونَ ۵۶

اشاره ۵۶

تفسیر: ۵۶

هُوَ الَّذِي أَتَدَكَ بِنَضْرِهِ وَ بِالْمُؤْمِنِينَ ۵۸

اشاره ۵۸

تفسیر: ۵۸

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَ مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۵۹

اشاره ۵۹

تفسیر: ۵۹

وَ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ وَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ وَ أَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ

اشاره ۶۲

تفسیر: ۶۳

یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ۶۴

اشاره ۶۴

تفسیر: ۶۴

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا ۶۵

اشاره ۶۵

تفسیر: ۶۵

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ ۶۶

اشاره ۶۶

تفسیر: ۶۶

إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ۶۷

اشاره ۶۷

تفسیر: ۶۷

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ ۶۸

اشاره ۶۸

تفسیر: ۶۸

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ۶۹

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَضَلُّهَا ثَابِتٌ وَفَرَعُهَا فِي السَّمَاءِ ۷۰

اشاره ۷۰

تفسیر: ۷۱

«وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ» ۷۲

اشاره ۷۲

تفسیر: ۷۲

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا ۷۴

۷۴ اشاره

۷۵ تفسیر:

۷۶ هَذَا خِطْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ

۷۶ اشاره

۷۷ تفسیر:

۷۹ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا

۷۹ اشاره

۷۹ تفسیر:

۸۰ رِجَالٌ ضَدُّوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ، فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ.

۸۰ اشاره

۸۰ تفسیر:

۸۲ ترجمه و شرح حدیث:

۸۴ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً

۸۴ اشاره

۸۴ ترجمه و شرح:

۸۷ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا

۸۷ اشاره

۸۷ تفسیر:

۸۸ وَقَفَّوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ

۸۸ اشاره

۸۹ تفسیر:

۹۰ فَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

۹۰ اشاره

۹۱ تفسیر:

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَبَ بِالْصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ وَ الَّذِي جَاءَ بِالْصِّدْقِ وَ صَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ۹۲

..... اشاره ۹۲

..... تفسیر: ۹۲

فَإِنَّمَا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ ۹۵

..... اشاره ۹۵

..... تفسیر: ۹۵

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَ مَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ۹۸

..... اشاره ۹۸

..... تفسیر: ۹۸

وَ لَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ۹۹

..... اشاره ۹۹

..... تفسیر: ۹۹

فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ۱۰۰

..... اشاره ۱۰۰

..... تفسیر: ۱۰۰

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ وَ الَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَ رِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ

..... اشاره ۱۰۲

..... تفسیر: ۱۰۲

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَ نَهَرٍ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ۱۰۴

..... اشاره ۱۰۴

..... تفسیر: ۱۰۴

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ... يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَ الْمَرْجَانُ ۱۰۵

..... اشاره ۱۰۵

..... تفسیر: ۱۰۶

- وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ۱۰۷
- اشاره ۱۰۷
- تفسیر: ۱۰۷
- وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ ۱۱۲
- اشاره ۱۱۲
- تفسیر: ۱۱۲
- وَتَعْيَهَا أَدْنُ وَاِيعِيَّ ۱۱۵
- اشاره ۱۱۵
- تفسیر: ۱۱۵
- إِذِ انْتَبَعَتْ أَشْقَاهَا ۱۱۹
- اشاره ۱۱۹
- تفسیر: ۱۲۰
- إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۱۲۰
- اشاره ۱۲۰
- تفسیر: ۱۲۱
- إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۱۲۲
- اشاره ۱۲۲
- تفسیر: ۱۲۲
- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ ۱۲۳
- ملحقات ۱۲۴
- اشاره ۱۲۴
- ابن عباس: ۱۲۴
- ابن مسعود: ۱۲۵
- ابو سعید خدری: ۱۲۶

۱۲۶	ابو صالح:
۱۲۷	ام سلمه:
۱۲۸	جابر بن عبد الله الانصاری:
۱۲۸	سدى:
۱۲۹	سعید بن جبیر:
۱۳۰	ضحاک:
۱۳۰	عطاء:
۱۳۱	عکرمه:
۱۳۲	عمار بن یاسر:
۱۳۳	قیس بن عباد:
۱۳۳	مجاهد:
۱۳۴	درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

امام علی(ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت

مشخصات کتاب

سرشناسه : یغمایی، ابوالفضل، - ۱۳۳۶

عنوان و نام پدیدآور : امام علی(ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت/ مولف ابوالفضل یغمایی

مشخصات نشر : قم: احسن الحدیث، ۱۳۷۸.

مشخصات ظاهری : ص ۲۰۸

فروست : (احسن الحدیث ۲۱)

شابک : ۹۶۴-۹۱۸۷۲-۹-۴۷۵۰۰ ریال ؛ ۹۶۴-۹۱۸۷۲-۹-۴۷۵۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی : فهرست‌نویسی قبلی

یادداشت : پشت جلد به انگلیسی: Abolfazl yaghmaie. Imam Ali (PBUH) in Quran....

یادداشت : کتابنامه به صورت زیرنویس

موضوع : علی بن ابی طالب(ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- فضایل -- احادیث اهل سنت

موضوع : علی بن ابی طالب(ع)، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. -- جنبه‌های قرآنی

رده بندی کنگره : BP۳۷/۴ ی ۷ الف ۸

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۹۵۱

شماره کتابشناسی ملی : م ۷۸-۱۰۵۴۸

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و سپاس مَرّ خدایی راست که ما را فکرت آموخت و با سوگند به قلم، انسان صاحب قلم را که در وجودش تاج تکریم نهاده بود به مقام تعلیم، و تنویر، مزین و مشرف گرداند. و درود بر رسولان الهی خاصه، سید و سالار آنها حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم که با معجزه جاوید خویش، بزرگترین دانشگاه تعلیم و تربیت را در راستای انجام فلسفه رسالت نبوی اش پی نهاد. بزرگ مردی که برای همیشه تاریخ، این درّ ثمین و گوهر راستین را همراه عترت طاهرین، به عنوان نور مبین و چراغ هدایت عالمین و حبل الله المتین به جهانیان سپرد تا همواره برای سعادت و رستگاری خویش به آن تمسک جویند و بتوانند در کنار حوض بر او وارد شوند. و سلام بر جانشینان به حق وی به خصوص سید الاوصیاء و نور الاولیاء، یعسوب المؤمنین و امام المتقین حضرت علی علیه السلام بهترین مفسر قرآن کریم.

این مجموعه بازگوکننده گوشه‌ای از فضایل مولی علی علیه السلام در قالب بعضی از آیات کریمه قرآن مجید است. در این اثر، تلاش شده است از دیدگاه دانشمندان اهل سنت و جماعت، احادیثی که در شأن نزول یا تفسیر یا تأویل بعضی از آیات به عنوان فضیلتی از فضایل مولی الموحّدين امیر المؤمنین علی علیه السلام وارد شده است بیان گردد. امید است مورد قبول حضرتش قرار گیرد.

قبل از مطالعه کتاب، بیان نکاتی ضروری است:

۱- در ترجمه آیات منتخب قرآن مجید، از ترجمه استاد فولادوند استفاده

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶
شده است.

۲- ترجمه احادیث، ترجمه آزاد است.

۳- در ترجمه احادیث، بخشی که مورد بحث نیست ترجمه نشده است.

۴- اگر در موردی حدیث گویا نبوده، جهت توضیح حدیث و تفسیر آیه و تطبیق آن دو بر یکدیگر مطالبی بیان شده است.

۵- فقط بعضی از آیاتی که در فضیلت علی علیه السلام در شأن نزولها و تفاسیر آمده آورده شده و برای رفع تطویل از ذکر همه آیات خودداری شده است.

۶- اصل حدیثی که در منقبت مولی علی علیه السلام آمده، از منابع حدیثی اهل سنت اخذ و بیان شده گرچه ممکن است برای شرح آن از احادیث دیگر اهل سنت یا احادیثی که از طریق شیعه وارد شده، استفاده شده باشد.

۷- تمام سلسله سند احادیث به جهت طولانی شدن متن، بیان نشده و در عوض منبع و مأخذ حدیث در پاورقی ذکر گردیده است.

۸- ذکر منابع حدیث منقبت در پاورقی، دقیقاً به معنی آن نیست که عین آن حدیث در این منبع مذکور است بلکه مراد این است که عین یا مانند آن حدیث با مختصر تغییری در این مأخذ موجود است.

۹- آیاتی که در فضیلت اهل بیت پیامبر وارد شده، به طور مختصر توضیح داده شده است چون مراد بیان فضیلتی از فضایل علی علیه السلام بوده و علی علیه السلام از جمله اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است. نه همه اهل بیت.

۱۰- برای نقل یک حدیث، حداقل یک کتاب از منابع اهل تسنن بیان شده است و نقل تمام منابع ناممکن است گرچه در بیان بعضی از احادیث بیش از ۲۰ کتاب دیگر بیان گردیده است.

۱۱- جهت سهل الوصول بودن، تلاش شد از نقل احادیث مطول و تکرار احادیث و شرح آیات بطور مستوفی، در تفاسیر مختلف شیعه و سنی خودداری

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷

شود چرا که با حجم کمتر، این اثر راحت‌تر به دست خواننده محترم خواهد رسید خاصه جوانان که مخاطبان واقعی این مجموعه هستند لذا در این راستا به خصوص از تفاسیر المیزان با ترجمه فارسی و تفسیر مجمع البیان با ترجمه فارسی و تفسیر نمونه استفاده شده است زیرا مراجعه به آنها برای هر طبقه‌ای ممکن است.

۱۲- در شکل‌گیری و نشر این اثر، خود را مدیون راهنمایی‌های دوستان محقق و قرآن‌پژوه خاصه حضرت استاد محمد مرادی دانسته، برای آن بزرگواران خاصه فرزند دل‌بندم فاضل گرانقدر جناب آقای حسین علی حق‌شناس که پیوسته حقیر را در نشر دست نوشته‌هایم تشویق می‌فرمودند از درگاه خداوند متعال آرزوی سعادت می‌کنم.

۱۳- چهار کتاب گرانسنگ الغدير علامه امینی، احقاق الحق شوشتری، امام علی علیه السلام در قرآن آیه الله شیرازی و امام علی علیه السلام در قرآن استاد نجفی شاکری همواره مدنظر و مورد استفاده‌ام بوده که بر خود فرض می‌دانم ضمن معرفی آنها از مؤلفان گرانقدرشان تجلیل و از پروردگار بزرگ سعادت عقبی را برای آن نیک‌اندیشان خواستار باشم.

این اثر را به قطب دایره امکان، امام زمان وارث بحق پیامبران و امیر مؤمنان حضرت حجه بن الحسن العسکری تقدیم می‌کنم و از بارگاه رحمتش طلب پوزش و پذیرش دارم

يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ وَجِئْنَا بِبِضَاعِهِ مُرَّجَاءٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ

ابو الفضل یغمائی

۱/ ۳/ ۱۳۷۸ قم المقدسه

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ**اشاره**

(۶) حمد

ترجمه: به راه راست ما را راهبر باش.

حدیث: عن ابن عباس «۱» قال: قال رسول الله صَلَّى الله عليه و آله و سلم لعلي بن ابي طالب: «انت الطريق الواضح و انت الصراط المستقيم و انت يعسوب المؤمنين «۲»».

از ابن عباس رسیده است که پیامبر اکرم صَلَّى الله عليه و آله و سلم به علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود: (ای علی) تو راه روشن و همان راه راست و پشتوانه و پناه مؤمنان هستی.

تفسیر:

در قرآن مجید دو نوع هدایت مطرح است. یکی تکوینی و دیگری هدایت تشریعی.

هدایت تکوینی مثل اینکه خورشید هر روز صبح طلوع می کند و شب غروب می کند زنبور عسل بنا به غریزه خدادادی از شهد گلها می مکد و آنها را به عسل تبدیل می کند ولی هدایت تشریعی همان راهنمایی‌های پیامبران است، در مسیر حرکت انسانها دام‌هایی نهاده شده است، پیامبران پیوسته به انسانها تذکر می دهند و با بیدار کردن آنها از خواب غفلت، صراط مستقیم را برای آنها کاملاً روشن می کنند. صراط مستقیم همان راه خداست «۳». همان راه پیامبران است «۴». راه پیروی از احکام و دستورات خداست «۵». راه معتدل بودن از افراط و تفریط

(۱) - شرح حال ابن عباس در مبحث ملحقات بیان شده است.

(۲) - شواهد التنزیل لقواعد التفضیل حاکم حسانی حنفی ج ۱/ ۵۸.

(۳) - إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

(۴) - انك لمن المرسلين على صراط مستقيم.

(۵) - وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰

است «۱». صراط مستقیم همان کتاب خداست «۲». و امام بحق است «۳». این دو وقتی که الگوی جامعه‌ای قرار گیرند پیروان خویش را از تندروی‌ها و کندروی‌ها باز می دارند زیرا معیار و ملاک روشن حق‌خواهی و عدالت می باشند. چنانچه در تفسیر صراط آمده است صراط در دنیا امامی است که اطاعت از او واجب است «۴».

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

اشاره

(۲) بقره

ترجمه: این است کتابی که مایه هدایت تقوای پیشگان است.

حدیث: عن عبد الله بن عباس في قول الله عز وجل: ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ يَعْنِي لَا شَكَّ فِيهِ أَنَّهُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ نَزَلَ «هَدَى» يَعْنِي بَيَانًا وَنُورًا «لِلْمُتَّقِينَ» عَلَى بَنِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ الَّذِي لَمْ يَشْرِكْ بِاللَّهِ طَرْفَةً عَيْنٍ، اتَّقَى الشَّرْكَ وَعِبَادَةَ الْأَوْثَانِ وَاخْلَصَ لِلَّهِ الْعِبَادَةَ، يَبْعَثُ إِلَى الْجَنَّةِ بِغَيْرِ حِسَابٍ هُوَ وَشِيعَتُهُ «۵»

تفسیر:

در مورد قول خداوند که فرموده: ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ، ابن عباس گفته است یعنی شکی نیست، که این کتاب از جانب خداوند نازل شده است و هدایت به معنای بیان و نور است و مراد از «مُتَّقِينَ» امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب علیه السَّلَام می باشد (که مصداق اتم و اکمل پارسایان می باشد) امامی که چشم بهم

(۱) - امام علی علیه السَّلَام: اليمين و الشمال مضلّة و الطريق الوسطی هی الجاده بحار الانوار ج ۸۷ / ۳.

(۲) - عن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم و عن علي عليه السَّلَام في معنى «الصَّراطِ الْمُسْتَقِيمِ» أَنَّهُ كِتَابُ اللَّهِ مَجْمَعُ الْبَيَانِ ج ۸ / ۱۰۴.

(۳) - عن جعفر بن محمد: «الصَّراطِ الْمُسْتَقِيمِ» امير المؤمنين علي عليه السَّلَام معاني الاخبار ص ۳۲ ح ۲.

(۴) - «في معنى الصراط»: هو طريق الى معرفة الله عز وجل و هما صراطان: صراط في الدنيا و صراط في الآخرة و اما الصراط في الدنيا فهو الامام المفترض الطاعة من عرفه في الدنيا و اقتدى بهداه مرّ على الصراط الذي هو جسر جهنم في الآخرة»، عن جعفر بن محمد الصادق عليه السَّلَام، معاني الاخبار ص ۲۸.

(۵) - شواهد التنزيل حسانى ج ۱ / ۶۷.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱

زدنی شرک نیاورد او بود که از بتها بی زاری می جست و خدا را خالصانه عبادت می کرد. او و شیعیانش بدون حساب اهل بهشت خواهند بود.

قندوزی حنفی در کتابش از جابر بن عبد الله انصاری نقل می کند که جندل بن جناده بن خبیر الیهودی بعد از آنکه بدست پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم مسلمان شد، از اوصیاء بعد از رسول پرسید، و حضرت ۱۲ نفر را به نام، اسم بردند که اولشان سید الاوصیاء ابو الائمہ علی علیه السَّلَام بود و پیامبر فرمود: این ها همان هستند که خدا توصیف آنها را کرده است به: هُدًى لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَأُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ، جندل گفت خدا را شکر که ما را موفق به شناخت این ها کرد «۱».

در فرهنگ قرآن بارها و بارها متقیان معرفی شده اند که مهم ترین آنها، اوائل سوره بقره است. در این فقره از آیات برای پرهیزکاران، پنج ویژگی در ایمان و عمل، نام برده شده است، اگر این خصوصیات را بر زندگی علی علیه السَّلَام تطبیق کنیم به وضوح ملاحظه می کنیم مصداق اتم و اکمل پرهیزگاران امیر مؤمنان علی علیه السَّلَام می باشد:

۱- ایمان به غیب: غیب و شهود دو نقطه مقابل یکدیگرند، عالم شهود همان عالم محسوسات و ملموسات است و جهان غیب، جهان

ماوراء احساس، چرا که غیب به معنای پنهان است. ایمان به غیب همان نقطه مهمی است که مؤمنان حقیقی را از غیر آن‌ها جدا می‌کند زیرا به شهود، همه ایمان دارند، اگر کسی هم به زبان منکر آن باشد، با قلبش به آن اقرار دارد، چرا که شهود در منظر و مرآی اوست، ولی غیب چنین نیست، حال ببینیم علی علیه السّلام چگونه به غیب ایمان دارد؟ یک جمله زیبای حضرتش در این مورد، بیانگر عمق ایمان آن بزرگوار به

(۱) - ینابیع المودة قندوزی ص ۴۲۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲

عالم غیب است. می‌فرماید: اگر پرده‌ها کنار رود ذره‌ای به یقین من اضافه نخواهد شد: «لو كشف الغطاء ما ازددت یقیناً» یعنی غیب برای من مانند شهود است و هیچ فرقی از این جهت ندارد.

۲- اقامه نماز: مؤمنانی که به جهان ماوراء محسوسات ایمان دارند، یک ارتباط همیشگی با خداوند دارند، و در اوقات مختلف سر تعظیم در مقابل او فرود می‌آورند و هرچه این ارتباط قوی‌تر باشد بیانگر درجه تقوای آنان و مقام قربشان به خداست آنان که همیشه و در همه حال به یاد خدا هستند از درجه فوق العاده‌ای برخوردارند کثرت نماز علی علیه السّلام «۱»، خصوصاً در اواخر عمر و خشوع «۲» حضرتش در نماز و اضطراب «۳» وی و توجه تام «۴» آن بزرگوار به خدا در راز و نیاز، چه در حال صلح «۵» و چه در حال جنگ «۶» و سبقت «۷» او از

(۱) - انّ علیاً فی اخر عمره یصلّی فی کل یوم و لیلة الف رکعة: «علی علیه السّلام در آخر عمرش، شبانه روزی هزار رکعت نماز بجا می‌آورد.» بحار الانوار ج ۴۱ / ۲۴.

(۲) - و کان علی علیه السّلام اذا قام الی الصلوة فقال: وجهت وجهی للذی فطر السّموات و الارض، تغیر لونه حتی یعرف ذلک فی وجهه: هنگامی که علی علیه السّلام به نماز می‌ایستاد این آیه شریفه را می‌خواند: روی می‌آورم با تمام وجودم، به کسی که آسمان‌ها و زمین را آفرید و رنگ مبارک حضرتش تغییر می‌کرد به طوری که تغییر حالت و دگرگونی از صورت مبارکش پیدا می‌شد و به خوبی مشاهده می‌گشت» میزان الحکمة ج ۵ / ۳۸۱.

(۳) - و کان علی علیه السّلام اذا حضر وقت الصلوة یتلمل و یتزلزل فیقال له مالک یا امیر المؤمنین؟ فیقول جاء وقت امانه عرضها الله علی السموات و الارض و الجبال فابین ان یحملنها و اشفقن منها: «هنگامی که وقت نماز می‌شد علی علیه السّلام به خود می‌پیچید و می‌لرزید، به او می‌گفتند ای امیر المؤمنین تو را چه شده است؟ می‌فرمود وقت ادای امانتی رسیده است که خداوند آن را بر آسمانها و زمین و کوهها عرضه کرد و آنها از تحمل آن ابا کردند و از آن بیمناک شدند.» محجة البیضاء ج ۱ / ۳۷۸.

(۴) - ینسب الی مولانا امیر المؤمنین علیه السّلام انه وقع رجله نصل فلم یکن من اخراجه فقالت فاطمة علیها السّلام اخرجوه فی حال صلوته فانه لا یحس بما یجری علیه حیثذ فخرج و هو علیه السّلام فی صلاته: «قضیه به علی علیه السّلام نسبت داده شده است که در یکی از جنگها تیر در پای آن حضرت فروخته بود و بیرون آوردن آن ممکن نمی‌شد فاطمه علیها السّلام فرمود آن را در حال نماز از پایش بیرون آورید زیرا در آن حال آنچه بر او می‌گذرد احساس نمی‌کند لذا آن تیر را هنگامی که مشغول نماز بود از پایش بیرون کشیدند» محجة البیضاء ج ۱ / ۳۹۷.

(۵) - امام باقر علیه السّلام فرمود: کما کان یفعل امیر المؤمنین علیه السّلام کان له خمسائه نخلة و کان یصلّی عند کل نخلة رکعتین: امیر المؤمنین علی علیه السّلام پانصد درخت خرما داشت و در زیر هر نخلی دو رکعت نماز به جای می‌آورد» وسائل الشیعه باب ۴۲، ح ۸ / ۳ / ۴۷۴.

(۶) - کان علی یوما فی حرب صفین مشغلا بالحرب و القتال و هو مع ذلك بین الصفین مراقب الشمس فقال له

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳

نماز گزاردن نسبت به دیگر مؤمنان پرهیزگار و اهمیت دادن «۸» ایشان به نمازهای نافله، خصوصا تهجد شبانه «۹» و رکوع و سجودهای طولانی «۱۰» امام، خود گواه صادقی است که حضرت در برجسته‌ترین قله تقوا استقرار یافته است، زیرا به تجربه و شهادت تاریخ دریافته‌ایم چنین حالاتی بعد از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از احدی غیر از امام علی علیه السلام دیده نشده است.

۳- ارتباط با انسانها: یکی از ویژگی‌های متقیان آن است که از مواهب خدادادی به نیازمندان انفاق می‌کنند. انفاق مختص به امور مادی نیست بلکه انفاق معنوی هم وجود دارد. پرهیزگاران واقعی کسانی هستند که از اموال و

- ابن عباس یا امیر المؤمنین! ما هذا الفعل قال انظر الى الزوال حتى نصلی فقال له ابن عباس و هل هذا وقت الصلوة؟ ان عندنا لشغلا بالقتال عن الصلوة فقال علی ما نقاتلهم؟ انما نقاتلهم علی الصلوة قال و لم يترك صلاة الليل قط حتى ليلة الحرير: «روزی در جنگ صفین حضرت علی علیه السلام درحالی که مشغول جنگ بود مرتب به خورشید نگاه می‌کرد ابن عباس عرض کرد: یا امیر المؤمنین این چه کاری است که انجام می‌دهید؟ حضرت فرمود: نگاه می‌کنم به خاطر رسیدن زوال تا نمازم را در اول وقت بخوانم. ابن عباس عرض کرد: آیا حالا وقت نماز است؟ ما مشغول قتال هستیم؟ حضرت فرمود: مگر ما برای چه چیزی می‌جنگیم؟ به درستی که ما می‌جنگیم به خاطر نماز، ابن عباس گفت قطعا نماز شب علی علیه السلام حتی در لیلۃ الهریر هم ترک نماز نشده است» بحار الانوار ۲۳/۸۳.

- اللهم انی اول من اتاب و سمع و اجاب لم يسبقني الا رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم بالصلوة: «حضرت علی علیه السلام فرمود بار خدایا! من نخستین کسی هستم که به حق رسیده و آن را شنیده و پذیرفت. هیچ کس بر نماز بر من پیشی نگرفت، مگر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم» نهج البلاغه خ ۱۳۱.

(۸) - الا انکم ملاقوا العدو غدا ان شاء الله فاطيلوا الليلة القيام و اکثروا تلاوة القرآن و اسئلوا الله الصبر و النصر: «حضرت علی علیه السلام فرمود: شما ان شاء الله فردا با دشمن درگیر خواهید شد (خطاب به یاران خودش در جنگ صفین) پس امشب را بیشتر به نماز مشغول باشید و تلاوت قرآن را کثرت بخشید و از خداوند صبر و نصرت را بخواهید» بحار الانوار ۳۵/۱۰۰.

(۹) - و ما ترک الصلوة الليل منذ سمعت قول النبی صلی الله علیه و آله و سلم صلاة الليل نور فقال ابن الكواء و ليلة الهریر؟ قال و ليلة الهریر: «حضرت علی علیه السلام فرمود: از روزی که این سخن رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم که نماز شب نور است را شنیدم، نماز شب را ترک نکردم، ابن الكواء به آن حضرت گفت: حتی در لیلۃ الهریر (شب عملیات جنگ صفین) امام فرمود: حتی در آن شب» بحار الانوار ۴۱/۱۷.

(۱۰) - کان علی یرکع فیسبل عرقه حتی یطافی من طول قیامه: «امام صادق علیه السلام فرمود: امیر المؤمنین علیه السلام رکوع نماز را آنقدر طولانی می‌کرد که عرق از ساق پای او جاری و زیر قدمهای مبارکش تر می‌شد» بحار الانوار ۸۵/۱۱۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴

عقل و هوش و علم و موقعیت‌های اجتماعی خویش در راه خدا به مردم انفاق می‌کنند و این نمونه عالی انفاق است، به طوری تلاش می‌کنند که شکاف‌های عمیق طبقاتی را، در جوامع انسانی از بین می‌برند «۱». تعلیمات و تفسیرهای حضرت علی علیه السلام پیرامون علم و قرآن و توجه حضرت به اقشار ضعیف جامعه و به دوش کشیدن کیسه‌های نان و خرما و گندم، در شب‌های متوالی و در طول «۲» زندگی و جهاد وی در راه اعتلای «۳» حق، تجلی عالی‌ترین مظهر انفاق «۴» علمی، جسمی و مالی آن بزرگوار است.

- ۴- ایمان به تمام پیامبران و برنامه‌های الهی: از دیگر ویژگی‌های متقیان است که عمل حضرت، خود گواه صادق حدّ اعلای ایمان وی به آنچه خدا نازل کرده است می‌باشد.
- ۵- و بالاخره ایمان به رستخیز: و اینکه همه روزی در پیشگاه خداوند، برای پاسخ دادن به سؤالات و دلیل آوردن برای گفته‌ها و کرده‌های خویش، حاضر می‌شوند. با بیان یک واقعه از حالات مولی و راز و نیاز و ناله‌های جانگداز او در نیمه‌های شب و فریاد اه من قلّه الزاد ... و تصور حاضر شدن در پیشگاه خدا در روز محشر خود حدیث مفصل بخوان که آیا ایمانی

(۱)- انفاق از ماده نفق است و نفق: سوراخی است در زیر زمین که درب دیگری برای خروج دارد. اصل انفاق به معنی خروج است در مجمع آمده انفاق، اخراج مال است. انفاق یکی از اسباب تعدیل ثروت است و شاید به همین جهت که بوسیله آن شکاف‌های جامعه پر می‌شود به آن انفاق می‌گویند.

(۲)- تاریخ گواه حضرت است و انفاق وی در حال رکوع، به‌عنوان مصداق بارز در آیه ۵۵ از سوره مائده آمده است: «الَّذِينَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ» مجمع البیان ۳ و ۴/۳۲۴ روح المعانی ۴/۲۴۴.

(۳)- اولین مجاهد و شجاع‌ترین آنها بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مولی علی علیه السلام بود جهاد آن بزرگوار در جنگ‌ها و زره یک طرفه حضرت خصوصاً در فتح خیبر و دیگری با عمر بن عبدود در جنگ خندق حدیث خاص و عام است.

(۴)- در حدیثی از امام صادق علیه السلام می‌خوانیم که در تفسیر جمله «مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ» فرمود: و مما علمناهم یثون «پرهیزگاران کسانی هستند که از آنچه به آنها تعلیم داده شده، نشر می‌دهند، و به نیازمندان می‌آموزند» مجمع البیان ۱ و ۲/۱۲۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵

محکمتر از ایمان حضرت امیر علیه السلام به قیامت شنیده‌ای؟

«علی علیه السلام به بازار بصره آمد و مردم را دید آن‌چنان سرگرم خرید و فروش‌اند که گویی خود را از یاد برده و از هدف انسانی به کلی غافل شده‌اند، با مشاهده این منظره، طوری متأثر گردید که به شدت گریست سپس فرمود: ای بندگان دنیا و ای کارگزاران اهل دنیا، شما که روزها سرگرم معامله سوگند خوردنید و شبها با بی‌خبری در بستر خواب آرمیده‌اید و بین روز و شب! از آخرت و حساب و کتاب آن غافلید پس چه وقت خود را برای سفری که در پیش دارید مجهز می‌کنید و برای آن توشه برمی‌دارید؟ و در چه زمان به روز قیامت می‌اندیشید و به فکر معاد می‌افتید؟» (۱)

او که دلهره إنا نخاف من ربنا (۲) داشت (ما از روز قیامت که روزی گرفته و سیاه و دردناک است می‌ترسیم) او که مردم را به یاد مرگ متذکر می‌ساخت و می‌فرمود هر که زیاد یاد مرگ کند با مقدار کمی از دنیا دلگرم و راضی است و دیگر حرص و بخل در او نیست (۳). او که با یادآوری تاریخ پیشینیان که چگونه مرگ آنها را ربود مردم را بیداری می‌دهد آنجا که فرمود:

کجا هستند پادشاهان یمن و حجاز که ریشه آنها به باد رفت؟ کجا هستند شاهان ایران و روم؟ کجا هستند ستمگران و دودمانشان؟ کجا هستند کسانی که دژها ساختند و محکم کاری‌ها کردند و با طلا و غیره زینت کردند؟ (۴) او که در

(۱)- انّ امیر المؤمنین علیه السلام دخل سوق البصرة فنظر الى الناس يبيعون ويشترون فبکی بکاء شدیداً ثم قال: یا عبید الدنیا و عیال اهلها اذا کنتم بالنهار تحلفون و باللیل فی فراشکم تنامون و فی خلال ذلک عن الاخرة تغفلون فمتی تجهزون الزاد و تفکرون فی المعاد. سفینه البحار ج ۱ ماده سوق

(۲)- آیه ۱۰ قرآن از سوره دهر، مفسران گفته‌اند بخش اعظم این سوره در شأن علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام نازل شده است.

(۳) - علی علیه السلام: و من اکثر ذکر الموت رضی من الدنيا بالیسیر بحار الانوار ۶/ ۱۳۶.

(۴) - این العمالقه و ابناء العمالقه؟ این کسری و قیصر این الجابره و ابناء الجابره این من حصن و اکد و زخرف غرر الحکم.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶

مناجات‌هایش به خدا عرضه می‌داشت خدایا روزی که انسانهای گناهکار حاضرند به جای ایشان، تمام فرزندان و دوستان و برادران و فامیل بلکه همه مردم زمین گرفتار و فدا شوند تا بلکه خود نجات یابند ای خدا در آن روز به من امان بده و از عذاب دوزخ مرا رهایی بخش (۱) او امام علی علیه السلام است باایمان‌ترین افراد به رستاخیز.

هُمُ الْمُفْلِحُونَ

اشاره

۵ بقره

ترجمه: ایشان همان رستگارانند

حدیث: «قال رسول الله صَلَّى الله عليه و آله و سلم: يا سلمان هذا و حزبه هم المفلحون»

ترجمه: پیامبر اکرم صَلَّى الله عليه و آله و سلم به سلمان فرموده است: ای سلمان این (اشاره به حضرت علی علیه السلام کردند) و حزبش رستگارانند (۲)

تفسیر:

تعبیر به هُمُ الْمُفْلِحُونَ با توجه به آنچه در علم معانی و بیان گفته شده، دلیل بر انحصار است یعنی تنها راه رستگاری راه متقیان است. آنها که با ویژگی مخصوص به خود، مشمول هدایت بزرگ الهی گشتند، قطعاً رستگاری شامل آنها خواهد بود. خداوند در این آیه شریفه هدایت را از اوصاف پرهیزگاران شمرده و چون هدایت مستلزم بزرگی روح و شرح صدر است همان‌طور که می‌فرماید:

فمن یرد الله ان یهدیه یشرح صدره للاسلام ۶/ ۱۲۵ «هرکس را که خدا اراده کند به هدایت او، سینه‌اش را برای پذیرش اسلام می‌گشاید» و شرح صدر بطور مسلم مستلزم دوری از هر نوع بخل و تنگ‌نظری است. و دوری از بخل موجب

(۱) - دعای حضرت علی علیه السلام در مسجد کوفه.

(۲) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱/ ۶۹.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷

رستگاری است. همان‌طور که فرموده:

وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۹/ ۵۹ «کسانی که از بخل دور بمانند رستگارانند» لذا بعد از ذکر صفت هدایت، صفت فلاح و رستگاری را بیان کرده و می‌فرماید: وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ، (۱) و در اوصاف پرهیزگاران، حالات امیر المؤمنین را به‌عنوان بهترین نمونه پرهیزگاران مطالعه کردیم قهراً انتظاری غیر از فلاح و رستگاری برای او و پیروانش نخواهد بود. از این جهت در آخرین لحظات حیات بابرکت خویش درحالی که محاسن شریفش به خون سرش خضاب شده بود، در محراب عبادت فرمود: فزت و ربّ الکعبه «به خدای کعبه سوگند رستگار شدم»

جابر بن عبد الله انصاری نقل می‌کند: که جندل بن جناده بن خبیر اليهودی بعد از آنکه به دست پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم مسلمان شد از اوصیاء بعد از رسول پرسید و حضرتش ۱۲ نفر را با نام، اسم بردند که اولشان سید الاوصیاء ابو الائمہ علی علیه السلام بود و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: اینها همان هستند که خدا توصیف آنها را کرده است، به هُدًی لِّلْمُتَّقِينَ ... و اُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۲﴾ «آگاه باشید حزب خدا رستگارانند».

*** وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤْنَ اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ. ۱۴ بقره

ترجمه: و چون با کسانی که ایمان آورده‌اند برخورد کنند می‌گویند: ایمان

(۱) - المیزان ج ۱ / ذیل آیه ۵ بقره.

(۲) - ینابیع المودة قندوزی ص ۴۴۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸

آوردیم و چون با شیطانهای خود خلوت کنند، می‌گویند: در حقیقت ما با شما مییم، ما فقط (آنان را) ریشخند می‌کنیم.

حدیث: عن محمد بن الحنفیه قال: بینما امیر المؤمنین علی بن ابی طالب قد اقبل من خارج المدینه و معه سلمان الفارسی و عمار، و صهیب و المقداد، و ابو ذر، اذا بصر بهم عبد الله بن ابی بن سلول المنافق و معه اصحابه، فلما دنی امیر المؤمنین قال عبد الله بن ابی: مرحبا بسید بنی هاشم وصی رسول الله و اخیه و ختنه و ابی السبطین الباذل له ماله و نفسه فقال ویلک یا بن ابی انت منافق اشهد علیک بنفاقک. فقال ابن ابی: و تقول مثل هذا لی؟ و والله انی لمؤمن مثلك و مثل اصحابک. فقال علی ثکلتک امک ما انت الا منافق.

ثم اقبل ابی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فاخبره بما جرى فانزل الله تعالی: «وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا» یعنی و اذا لقی ابن سلول امیر المؤمنین المصدق بالتنزیل قالوا (کنا) آمنا، یعنی صدقنا بمحمد و القرآن، و اذا خلوا الی شیاطینهم من المنافقین قالوا: انا معکم فی الکفر، و الشرک، انما نحن مستهزؤون بعلی بن ابی طالب و اصحابه.

يقول الله تعالی (تبکیتا لهم): «اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ» یعنی یجازیهم فی الاخره جزاء استهزائهم بعلی علیه السلام و اصحابه رضی الله عنهم «۱».

ترجمه: ابو العباس علوی باسنادش، از محمد بن حنفیه (فرزند حضرت علی علیه السلام) خبر می‌دهد در آن زمان که علی علیه السلام از خارج مدینه می‌آمدند و همراه ایشان سلمان فارسی و عمار و صهیب و مقداد و ابو ذر بودند عبد الله بن ابی سلول منافق به آنها برخورد. با او نیز عده‌ای بودند وقتی به نزدیکی امیر المؤمنین رسید عبد الله گفت آفرین به سید بنی هاشم، وصی پیامبر و برادر ایشان و داماد او و پدر حسن و حسین، کسی که مال و جانش را فدای ایشان کرد. مولی علی علیه السلام فرمودند: وای بر تو ای ابن ابی تو منافق هستی، من به نفاق تو شهادت

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۷۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۹

می‌دهم. ابن ابی گفت شخصی همانند من منافق است؟ این را به من می‌گویی؟ به خدا قسم من مثل تو و یاران تو مؤمن هستم علی علیه السلام فرمودند مادرت به عزایت بنشیند، نیستی تو مگر منافق. سپس خدمت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم رسیدند و قضیه را تعریف کردند، خداوند تعالی آیه فوق را فرستاد إِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا یعنی وقتی که ابن سلول امیر المؤمنین را ملاقات کرد.

(به عنوان مصداق آیه) قَالُوا آمَنَّا بِمَعْنَى گفتند به محمد صلی الله علیه و آله و سلم و قرآن ایمان آوردیم.

*** وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ وَلِي وَتَقِي نَزْدِ مَنَافِقَانِ مِي رَوْنِد و بَا أَنَهَا خَلُوتِ مِي كُنْد، مِي گویند ما در کفر و شرک با شما هستیم.

إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنُ مَا أَنَهَا رَا (علی ابن ابی طالب و یارانش را) مسخره می کنیم.

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ «خداوند تعالی هم می فرماید» خدا آنها را مسخره می کند «۱»

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

۳۰ بقره

ترجمه: و چون پروردگار تو به فرشتگان گفت من در زمین جانشینی خواهم گماشت، گفتند: آیا در آن کسی را می گماری که در آن فساد انگیزد و خون‌ها بریزد؟ و حال آنکه ما با ستایش تو (تو را) تنزیه می کنیم، و به تقدست

(۱) - شواهد التنزیل حاکم حسانی ج ۱ / ۷۲؛ المناقب خوارزمی و غایه المرام ص ۳۹۵ موفق بن احمد خوارزمی حنفی.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰

می پردازیم. فرمود: من چیزی می دانم که شما نمی دانید.

حدیث: عن عبد الله بن مسعود قال: وقعت الخلافة من الله عز وجل في القرآن لثلاثة نفر:

لآدم عليه السلام لقول الله عز وجل: وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً يَعْنِي آدَمَ، قَالُوا «أَتَجْعَلُ فِيهَا» يَعْنِي اتَّخَلَقُ فِيهَا «مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا»، يَعْنِي يَعْمَلُ بِالْمَعَاصِي بَعْدَ مَا صَلَحَتْ بِالطَّاعَةِ، نَظِيرُهَا: «وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْرِهِمْ» * يَعْنِي لَا تَعْمَلُوا بِالْمَعَاصِي بَعْدَ مَا صَلَحَتْ بِالطَّاعَةِ، نَظِيرُهَا: «وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا» يَعْنِي لِيَعْمَلَ فِيهَا بِالْمَعَاصِي «وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ» يَعْنِي نَذْكُرُكَ، وَنُقَدِّسُ لَكَ * يَعْنِي وَنُطَهِّرُ لَكَ الْأَرْضَ. «قَالَ: إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ» يَعْنِي سَبَقَ فِي عِلْمِي أَنْ آدَمَ وَذُرِّيَّتَهُ سَكَانَ الْأَرْضِ وَأَنْتُمْ سَكَانَ السَّمَاءِ

و الخليفة الثاني داود صلوات الله عليه لقوله تعالى: يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ قرآن کریم ۲۶ / ۳۸، یعنی ارض بیت المقدس،

و الخليفة الثالث علي بن ابي طالب لقول الله تعالى «لَيَسِّرَ تَخْلِفَتَهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ» (۵۵ نور) یعنی آدم و داود «۱»

ترجمه: ابن مسعود گفته است خلافت از خدا در قرآن برای سه نفر است:

۱- برای حضرت آدم علیه السلام آنجا که فرموده است: وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ... ۳۰ بقره.

«و چون پروردگار تو به فرشتگان گفت من در زمین جانشینی خود خواهم گماشت ...»

(به دلیل اینکه بحث در مورد حضرت علی علیه السلام است نه حضرت آدم علیه السلام از دنباله ترجمه حدیث خودداری می کنیم (...).

(۱) - شواهد التنزیل حسانی ج ۱ / ۷۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۱

۲- برای حضرت داود علیه السلام، آنجا که فرموده است: يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ قَرَأَن ۲۶/۳۸.

«ای داود! ما تو را خلیفه روی زمین گردانیدیم»

*** ۳- برای حضرت علی علیه السلام، آنجا که فرموده است: لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۵۵ نور.

«خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند وعده داده است که حتما آنان را در این سرزمین جانشین خود قرار دهد همان گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند جانشین (خود) قرار داد یعنی آدم و داود علیهما السلام.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ

اشاره

۴۳ بقره.

ترجمه: و نماز را برپا دارید و زکات را بدهید و با رکوع کنندگان رکوع کنید.

حدیث: عن ابن عباس فی قوله: «و ارکعوا» قالوا (کذا) مما نزل فی القرآن خاصة فی رسول الله و علی ابن ابی طالب و اهل بیه من سورة البقرة: «وَاَرْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ» انها نزلت فی رسول الله علیه السلام و علی ابن ابی طالب و هما اول من صلی و رکع «۱». ترجمه: از ابن عباس نقل می کنند که این آیه شریفه، فقط در مورد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و علی ابن ابی طالب علیه السلام نازل شده است، این دو شخصیت اولین کسی بودند در اسلام، که نماز خواندند.

(۱)- شواهد التنزیل حسکانی ج ۱/ ۸۵؛ مناقب خوارزمی ص ۱۹۸- ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام ص ۲۳۷.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۲

تفسیر:

در آیه شریفه، خواسته شده که نماز را به پای دارید، شاید این تعبیر نشان دهد که نماز نباید تنها اذکار و اوراد باشد بلکه باید روح داشته باشد. یعنی از مهمترین رکن آن، که توجه قلبی و حضور در پیشگاه خداست، غفلت نوزید.

چنانچه در روایات است: آن اندازه از نماز به معراج می رود و در درگاه ایزد منان مقبول می افتد که با حضور قلب و التفات بجا آورده شود «۱». شخصیتی مانند رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم که خود شیفته نماز است «۲» و نماز نور چشم اوست «۳» و به نماز اول وقت اهمیت می دهد «۴» و در مورد نماز جماعت «۵» به مصداق «وَاَرْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ» حساسیت به خرج می دهد فرد اتم و اکمل از مصادیق آیه فوق است و پیرو واقعی او، که در عمل به ایشان اقتدا کند مانند علی علیه السلام می باشد او که هر روز صبح پیش از اذان برمی خاست و برای راز و نیاز با خدای بی نیاز و ادای فریضه صبح به جماعت رو به معبود عشق می نهاد. چنان که نقل کرده اند: نزدیک اذان صبح علی علیه السلام به مسجد جامع رسید مانند همیشه که خود اذان می گفت بالای

(۱)- عن ابی جعفر ابی عبد الله علیها السلام، انهما قالوا: انما لك من صلاتك ما اقبلت علیه منها، فروع کافی ج ۳/ ۳۶۳.

(۲)- قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: «انا لا اشبع من الصلوة» پیامبر فرمود: من هرگز از نماز سیر نمی شوم میزان الحکمه ۳۶۷/۵.

(۳)- قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: ان الله جعل قرّة عینی فی الصلوة و حبّیها الیّ پیامبر فرمود: همانا خدا نور چشم مرا

در نماز قرار داد و آن را محبوب من نمود. امالی صدوق ۲/ ۱۴۱.

(۴) - کان رسول الله صَلَّى الله عليه و آله و سلم يحدثنا و نحدثه فاذا حضرت الصلوة فكأنه لم يعرفنا و لم نعرفه اشتغالا بعظمة الله، عايشه گوید: پیامبر خدا صَلَّى الله عليه و آله و سلم با ما و ما با وی سخن می گفتیم چون هنگام وقت نماز می رسید، پیامبر خدا صَلَّى الله عليه و آله و سلم به سبب توجه به عظمت حق تعالی، چنان بود که گویی ما را نشناخته و ما او را نمی شناسیم. محجۀ البيضاء ۱/ ۳۵۰.

(۵) - امام صادق علیه السلام فرمود: پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم طبق معمول برای ادای نماز صبح با جماعت، وارد مسجد شد، پس از نماز به پشت سر نگاه کرد و دید عده‌ای از مسلمین برای نماز نیامده‌اند، نام آنها را به زبان آورد و فرمود: آیا این افراد در نماز شرکت نمودند؟ حاضران گفتند نه. پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم فرمود آگاه باشید، برای افراد منافق، نمازی سخت‌تر از نماز عشاء و نماز صبح نیست: «و لو علموا ای فضل فیها لأتوها و لو حبوا»: اگر آنها پاداش بسیار نماز صبح و عشاء را با جماعت درمی یافتند گرچه چهار دست و پا باشد، خود را به جماعت می رساندند. وسائل الشیعه ج ۵/ ۳۷۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۳

مأذنه رفت و فریاد الله اکبر ایشان در فضا رنگ توحید گرفت. اذان را که تمام کرد با آن سپیده دم خدا حافظی نمود و فرمود: ای صبح! ای فجر! از روزی که علی علیه السلام چشم به دنیا گشوده است، آیا روزی بوده که تو دمیده باشی و چشم علی علیه السلام خواب باشد؟ عشق بود که در مسجد جامع کوفه بر تن نماز گزاران بال می کشید امام به سجده رفت. دست پلید عبد الرحمن بن ملجم مرادی از پیروان فرقه خوارج با شمشیر زهر آلود بر فرق مبارک حضرت فرود آمد و امام سرود وصل را بر لبان جاری نمود که به خدای کعبه رستگار شدم «۱» و این آخرین نماز جماعت علی علیه السلام بود همو که نماز می گزارد و زکات می داد و در حال نماز جماعت، راز و نیاز را به قلّه کمال رسانیده، به رفیق اعلی متصل گشت نمونه بارز و اَرْكَعُوا مَعَ الرَّاکِعِينَ تا آخرین نفس اوست.

اَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَانْهَآ لَكَبِيرَةٌ اِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ

اشاره

۴۵ بقره

ترجمه: از شکیبایی و نماز یاری جوئید و به راستی این (کار) گران است مگر بر فروتنان.

حدیث: عن ابی صالح عن ابن عباس (قال: الخاشع: الذلیل فی صلاته المقبل علیها، یعنی رسول الله و علیا، نزلت فی علی و عثمان بن مظعون، و عمار بن یاسر و اصحاب لهم رضی الله عنهم «۲»).

ترجمه: ابن عباس گفته است کلمه خاشع کسی را گویند که در نمازش افتاده باشد، ذلیلانه در درگاه الهی اقامه نماز کند، و خاشع در نماز رسول

(۱) - انسان کامل شهید مطهری ص ۴۵.

(۲) - شرح حال ابو صالح در مبحث ملحقات بیان شده است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۴

الله صَلَّى الله عليه و آله و سلم و علی بن ابی طالب علیه السلام بودند «۱». این آیه در مورد علی علیه السلام و عثمان بن مظعون، و

عمار یاسر نازل شده است.

تفسیر:

برای غلبه بر مشکلات، انسانها نیاز به پایگاههای مهم دارند با تکیه بر این پایگاه، به خواسته خود رسیده و پیروزی را در آغوش خویش می‌کشند یکی پایگاه درونی که همان ارتباط با خدا در شکل «نماز» است و یکی پایگاه بیرونی و آن حالت استقامت و پایداری در برابر مشکلات است. استعانت که همان مدد جستن است در جایی است که انسان به تنهایی نتواند از عهده مشکلات و حوادث برآید و چون در واقع مددکاری جز خدا نیست بنابراین مدد و کمک در برابر مشکلات عبارت است از مقاومت و اتصال و توجه به حضرت حق تعالی و این همان صبر و نماز است مصداق بارز صبر خصوصا در جبهه‌های نبرد علیه کفر، رسول گرامی اسلام است که چون کوهی مقاوم بود و حضرت امیر المؤمنین با آن همه شجاعت می‌فرمود وقتی در جنگ، کار ما دچار مشکل می‌شد به رسول الله پناه می‌بردیم و علی علیه السلام نیز نمونه دیگری از صبر و استقامت بود و هر دو آموزگار پیوند دادن قلوب مردم به پروردگار خویش.

مفسران در تفسیر این آیه نقل کرده‌اند که رسول گرامی اسلام هرگاه با مشکلی روبرو می‌شد که او را ناراحت می‌کرد از نماز و روزه مدد می‌گرفت «۲»

و در حدیث است که امام صادق علیه السلام فرمود هنگامی که مشکل مهمی برای علی علیه السلام پیش می‌آمد به نماز برمی‌خاست سپس این آیه را تلاوت می‌فرمود وَ اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ. «۳»

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۸۹، ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام ص ۲۳۸.

(۲) - مجمع البیان ۱ و ۲ / ۲۱۷.

(۳) - اصول کافی کلینی.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۵

او که مصداق بارز خاشعین در نماز بود «۱» و به دیگران درس خشوع «۲» در برابر پروردگار و استعانت «۳» از او جلّ و علی را می‌آموخت. ابو درداء می‌گوید: «شب‌ی علی علیه السلام را دیدم که از مردم کناره گرفته و در مکان خلوتی مشغول مناجات با پروردگار خود است. درحالی که او در محراب عبادت ایستاده بود، اشک‌هایش بر روی صورتش می‌غلطید، وی مانند مار گزیده به خودش می‌پیچید و مانند مصیبت‌دیده‌ها گریه می‌کرد و می‌گفت: آه! آه! از توشه اندک و سفر طولانی و انیس و همنشین کم! ناگاه دیدم صدا خاموش شد گفتم حتما حضرت را خواب برده است رفتم تا آن حضرت را بیدار کنم، چون ایشان را حرکت دادم، دیدم همچون چوب خشک شده است گفتم: بلکه امام از دنیا رفته است و به خانه آن حضرت رفتم و فاطمه علیها السلام را این خبر آگاه ساختم فرمود: این حالتی است که از ترس خدا هر شب بر او عارض می‌شود «۴».

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۸۲ بقره.

ترجمه: و آنان که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند آنان اهل بهشتند و در آن جاویدان خواهند ماند.

(۱) - هنگامی که علی علیه السلام به نماز می‌ایستاد این آیه شریفه را می‌خواند: روی می‌آورم با تمام وجودم به کسی که آسمان‌ها و زمین را آفریده است و رنگ مبارکش تغییر می‌کرد به طوری که تغییر حالت و دگرگونی از صورت مبارکش پیدا می‌شد و به خوبی مشاهده می‌گشت. میزان الحکمه ج ۵ / ۳۸۱.

(۲) - حضرت علی علیه السلام فرمود: ایمان آورم به خداوند، اگرچه گردنم زده شود، هنگام رکوع بگو: بار پروردگارا برای تو رکوع می‌کنم و برای توست خشوع من. من لا یخصره الفقیه ج ۱ / ۳۱۱.

(۳) - در نبرد صفین، پیش از آغاز جنگ امیر المؤمنین علیه السلام به یاران خودش خطاب کرد و فرمود: شما ان شاء الله فردا با دشمن درگیر خواهید شد، پس امشب را بیشتر به نماز مشغول باشید و تلاوت قرآن را کثرت بخشید و از خداوند صبر و نصرت بخواهید (یعنی به واسطه نماز از خدا طلب کمک و یاری نمایید) بحار الانوار ج ۳۵ / ۱۰۰.

(۴) - اسرار الصلوة ص ۲۱۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۶

حدیث: عن ابن عباس قال: ممّا نزل من القرآن خاصّة فی رسول الله و علی و اهل بیته من سورة البقرة (قوله تعالى):

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

اشاره

نزلت فی علی خاصّة و هو اوّل مؤمن و اوّل مصل بعد رسول الله صلّی الله علیه و آله و سلّم. ترجمه: ابن عباس گفته است: آیه شریفه در مورد علی علیه السلام نازل شده است چرا که اوّل ایمان آورنده و اوّلین نمازگزار بعد از پیامبر صلّی الله علیه و آله و سلّم بود «۱».

تفسیر:

کلام ابن عباس به این معنا نیست که دیگر مؤمنان صالح از نعمت بهشت جاویدان محروم‌اند چرا که آیه در مورد مؤمنان پرهیزگار یک قانون کلی و همگانی را بیان می‌کند لکن وقتی به ایمان و عملکرد مولی امیر المؤمنین علیه السلام می‌نگریم آنجا که فرمود: «بار خدایا من نخستین کسی هستم که به حق رسیده و آن را شنید و پذیرفت. هیچ کس بر نماز من پیشی نگرفت مگر رسول خدا صلّی الله علیه و آله و سلّم.» «۲» و به گواهی تاریخ در حدود ۱۰ سالگی، آن زمان که رسول الله صلّی الله علیه و آله و سلّم عشیره را خود را جمع نمود که امر رسالت را به فرمان خدا: «وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ» «۳» به گوش آنان برساند علی علیه السلام اولین کسی بود که به او و کلام او که کلام خدا بود ایمان آورد. درمی‌یابیم مصداق بارز مؤمن صالح مولی علیه السلام است. *** «در روزگار جاهلیت، وارد مکه شدم «۴» و میزبانم عباس بن عبدالمطلب بود، و ما دو نفر در اطراف کعبه بودیم ناگهان دیدم مردی آمد در برابر کعبه

(۱) - شواهد التنزیل حسانی ج ۱ / ۹۰؛ تفسیر حسین بن حکم حبری ص ۲۴۰.

(۲) - علی علیه السلام: اللهم انّی اوّل من اتاب و سمع و اجاب لم تسبقنی الا رسول الله صلّی الله علیه و آله و سلّم بالصلوة. نهج البلاغه خ ۱۳۱.

(۳) - قرآن کریم ۲۶ / ۲۱۴.

(۴) - ابن اثیر در اسد الغابه و ابن حجر در الاصابه، در ترجمه عقیف کندی نقل می‌کنند که او چنین گفت.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۷

ایستاد و سپس پسری را دیدم که آمد در طرف راست او ایستاد، چیزی نگذشت زنی را دیدم که آمد در پشت سر آنها قرار گرفت

و من مشاهده می‌کردم که این دو نفر به پیروی از آن مرد، رکوع و سجود می‌نمودند. این منظره بی‌سابقه حس کنجکاوی مرا تحریک کرد که جریان را از عباس پیرسم او گفت: آن مرد محمد بن عبد الله است و آن پسر، برادرزاده او، و زنی که پشت آنها است همسر محمد است. سپس گفت برادرزاده‌ام می‌گوید: که روزی فراخواهد رسید که خزانه‌های کسری و قیصر را در اختیار خواهد داشت. ولی بخدا سوگند، روی زمین کسی پیرو این آیین نیست جز همین سه نفر «۱». آیا با این شواهد و قرائن در نمی‌یابیم مصداق بارز مؤمن صالح کیست؟

*** وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَ يُكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَ مَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنُعَلِّمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقَبَيْهِ وَ إِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۚ بقره.

ترجمه: و بدین گونه شما را امتی میانه قرار دادیم، تا بر مردم گواه باشید، و پیامبر بر شما گواه باشد. و قبله‌ای را که (چندی) بر آن بودی، مقّرّر نکردیم جز برای آنکه کسی را که از پیامبر پیروی می‌کند، از آن کس که از عقیده خود بر می‌گردد بازشناسیم، و البته (این کار) جز بر کسانی که خدا هدایت (شان) کرده، سخت گران بود.

حدیث: عن سلیم بن قیس عن علی علیه السلام قال: انّ الله ايانا عنی بقوله تعالى: لَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فرسول الله شاهد علینا، و نحن شهداء علی

(۱) - الاصابه ابن حجر ۲/ ۴۸۰؛ تاریخ طبری ۲/ ۲۱۱؛ اسد الغابه ۳/ ۴۱۴؛ کامل ابن اثیر ۲/ ۳۷.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۸

الناس و حجّته فی ارضه و نحن الذین قال الله جلّ اسمه (فیهم): «وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا» «۱»

سلیم بن قیس از قول علی علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: منظور خداوند از این آیه ما هستیم آنجا که فرمود: لَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ تا اینکه بر مردم گواه باشید. رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم گواه بر ماست و ما گواه بر مردم. و حجت خدا هستیم روی زمین. ما کسانی هستیم که خدا فرموده است: وَ كَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا.

حاکم در صفحه دیگر کتاب خود، احتجاج بین حسن بصری و حجاج را نقل می‌کند: عبد الله بن عمر گفت که حجاج به حسن بصری گفت در مورد ابو تراب چه می‌گویی؟ گفت ابو تراب کیست؟ گفت علی ابن ابی طالب حسن گفت خداوند او را از هدایت‌شدگان قرار داده است حجاج گفت چه دلیلی داری؟ گفتم کلام خدا تعالی آنجا که فرمود: «وَ مَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا ... عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ...» «۲».

علی علیه السلام اول کسی بود که خداوند او را با پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم هدایت فرمود.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ أَشْكُرُوا لِلَّهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ۚ ۱۷۲ بقره.

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید از نعمت‌های پاکیزه‌ای که روزی شما کرده‌ایم بخورید و خدا را شکر کنید اگر تنها او را می‌پرستید.

حدیث: عن عكرمه عن ابن عباس قال: ما فی القرآن آیه: الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ* الْآ و علی امیرها و شریفها، و ما من اصحاب محمد رجل الا و

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱/ ۹۲.

(۲) - مأخذ قبل ج ۱/ ۹۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۹

قد عاتبه الله و ما ذکر علیا الا بخیر» (۱)

ترجمه: عکرمه از ابن عباس نقل می‌کند که نازل نشد آیه‌ای در قرآن، که در آن

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا»*

اشاره

داشته باشد الا اینکه در رأس ایمان آوردگان و امیر و شریف آنها علی علیه السلام است. خداوند اصحاب محمد صلی الله علیه و آله و سلم را در غیر این آیه، در جاهای دیگر، مورد عتاب قرار داده است، و همه جا از علی علیه السلام به خیر یاد کرده است.

تفسیر:

در این آیه خطاب به مؤمنان گفته شده است که نعمت‌های پاک و حلال برای شما ممنوع نیست بلکه آنها موافق طبع و فطرت سالم انسان است خدا آنها را آفریده تا شما از آنها استفاده نمایید. این نعمت‌ها را بخورید و شکر خدا را به جای آورید اگر او را می‌پرستید. این نعمت‌ها به شما نیرو می‌بخشد تا بتوانید وظایف بندگی خود را بهتر بجا بیاورید باید دانست مقایسه این آیه با آیه یا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ (۶۸ بقره) نکته‌ای را بما گوش زد می‌کند که خالی از لطف نیست در اینجا می‌گوید: مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ (از غذاهای پاکی که به شما روزی دادیم ...) درحالی که در آنجا می‌گفت: مِمَّا فِي الْأَرْضِ (از آنچه در زمین است) این تفاوت گویا اشاره به این است که نعمت‌های پاکیزه در اصل برای افراد باایمان آفریده شده است و افراد بی‌ایمان جیره‌خوار مؤمنان هستند و به برکت وجود آنها روزی می‌خورند. نکته دیگر اینکه به مردم عادی می‌گوید بخورید و پیروی گامهای شیطان نکنید ولی به مؤمنان در آیه مورد بحث می‌گوید: بخورید و شکر خدا را بجای آورید یعنی

(۱) - این حدیث با مختصر تغییری در کتابهای زیر آمده است:

شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۲۱ و ۴۸؛ میزان الاعتدال ذهبی ج ۳ / ۳۱۱؛ حلیه الاولیاء ابو نعیم اصفهانی ج ۱ / ۶۴؛ نور الابصار شبلنجی ص ۷۰؛ الجرح و التعديل محمد بن ادریس حنظل ج ۳ / ۲۷۵؛ المناقب خوارزمی ص ۱۹۸؛ کفایه الطالب ص ۱۴۰؛ اسعاف الراغبین ص ۱۴۹؛ ارجح المطالب ص ۵۱.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۰

تنها به عدم سوءاستفاده از این نعمت قناعت نمی‌کند بلکه حسن استفاده را نیز شرط می‌شمرد مردم باایمان به دلیل کمالی که دارند موظفند نعمت‌های خدا را در بهترین راه آن، مصرف نمایند «۱».

*** انسانهای پاک و طیب حق دارند از طیبات استفاده نمایند در آیه ۳۲ اعراف می‌خوانیم که: بگو چه کسی زینت‌های الهی را که برای بندگانش آفریده و همچنین مواهب و روزی‌های پاک را تحریم کرده است؟ بگو این نعمت برای افراد باایمان در این زندگی دنیا آفریده شده، اگرچه دیگران نیز بدون شایستگی از آن استفاده می‌کنند ولی در روز قیامت و زندگی عالی‌تر که صفوف کاملاً از هم مشخص می‌شوند اینها همه در اختیار افراد باایمان و درستکار قرار می‌گیرد مؤمنان چون مولی علی علیه السلام که عمری را به پاکی گذراندند و خود را آلوده ناپاکی‌ها نکردند.

*** وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِى نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ

۲۰۷ بقره.

ترجمه: از میان مردم کسی است که جان خود را برای طلب خشنودی خدا می‌فروشد، و خدا نسبت به (این) بندگان مهربان است.

حدیث: عن ابی سعید الخدری قال: مِمَّا اسرى بالنبی صلی الله علیه و آله و سلم و یرید الغار، بات علی بن ابی طالب علیه السّلام علی فراش رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فاوحی الله الی جبرئیل و میکائیل:

اَنتی قد اخیت بینکما و جعلت عمر احدکما اطول من الآخر، فایکما یؤثر صاحبه بالحیاء؟ فکلاهما اختاراها و احبا الحیاء فاوحی الله الیهما أ فلا کنتما مثل علی ابن ابی طالب اخیت بینه و بین نبی محمد صلی الله علیه و آله و سلم فبات علی فراشه یقیه بنفسه، اهبطا الی

(۱) - اقتباس از تفسیر نمونه ۱/ ۵۸۱.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۱

الارض فاحفظاه من عدوه. فکان جبرئیل عند رأسه و میکائیل عند رجلیه ینادی بخبیخ من مثلك یا بن ابی طالب عزّ و جلّ یباهی بک الملائکه فانزل الله تعالی «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ یَشْرِی نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ».

ترجمه: ابو سعید خدری می‌گوید: همان شبی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به غار رفتند، علی علیه السلام به جای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در بسترشان خوابید. خداوند تبارک و تعالی به جبرئیل و میکائیل علیه السلام فرمود: بین شما برادری برقرار کردم، عمر یکی از شما از دیگری طولانی‌تر است کدامیک از شما حاضر است برای دیگری فداکاری کند و از مقداری عمرش درگذرد؟ هریک از آنها حیات و زندگی خود را خواستند.

خداوند متعال فرمود: شما مانند علی بن ابی طالب علیه السلام نیستید من بین او و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم برادری قرار دادم و علی علیه السلام در بستر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم خوابید، و ایثار نمود، جانش را فدای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم کرد. بسوی زمین بروید و او را از شر دشمنان محافظت نمایید جبرئیل کنار سر و میکائیل پایین پایشان قرار گرفتند. جبرئیل گفت خوشا به حال مثل تو ای پسر ابی طالب. خداوند به تو بر ملائکه مباحات می‌کند در این هنگام خداوند بر رسولش این آیه شریفه را در شأن علی علیه السلام فرستاد که: وَمِنَ النَّاسِ مَنْ یَشْرِی نَفْسَهُ ... ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ.

*** برادری تنها با خواندن صیغه آن برقرار نمی‌شود مؤمن با مؤمنی که عقد برادری می‌خوانند در همه حالات باید برادر و پشتیبان هم باشند. زندگی علی علیه السلام از زمانی که کودکی بود و در دامن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بزرگ شد و تربیت گردید آن‌چنان که خودش بیان کرده است تا جوانی و پس از آن همیشه همراه و مدافع پیامبر و پس از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم پیوسته مدافع حریم اسلام ناب محمدی و سیره نبوی بوده است مورخین و سیره‌نویسان، همراهی او را کنار پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۲

در قریب باتفاق تمام جنگ‌های صدر اسلام تصدیق و بیان کرده‌اند، ایثار جان، تجلی بالاترین مرحله برادری امام علی علیه السلام به رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم است که آیه شریفه به یکی از آن فداکاریها اشاره می‌کند. حدیثی که در شأن نزول آیه وارد شده است با تغییر مختصری در کثیری از کتابهای اهل تسنن آمده است «۱».

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً ...

۲۰۸ بقره

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، همگی به اطاعت (خدا) در آیید.

حدیث: عن الحافظ ابی نعیم الاصفهانی أنّه قال فی هذه الاية: السلم: ولاية امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب علیه السلام «۲».

ترجمه: ابو نعیم اصفهانی در مورد کلمه «سلم» در آیه شریفه گفته است:

مراد از «سلم» ولایت، دوستی و پذیرفتن سرپرستی امیر المؤمنان علی علیه السلام می‌باشد.

شرح:

سلم و سلام در لغت به معنی صلح است. این آیه مؤمنان را به صلح و آرامش دعوت می‌کند و از آنجا که مؤمنان مورد خطاب واقع شدند، به نظر می‌رسد قید «ایمان» در آن دخیل و موضوعیت دارد گویا آیه می‌گوید صلح و آرامش فقط در پرتو ایمان امکان‌پذیر است و بدون ایمان، اضطراب و تشویش

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۹۷؛ مسند احمد بن حنبل ج ۱ / ۲۲۱؛ جامع البیان طبری ج ۹ / ۱۴۰؛ الجامع الاحکام القرآن القرطبی ج ۳ / ۳۴۷؛ ذخائر العقبی محب الدین طبری شافعی ص ۸۸؛ اسد الغابه فی معرفه الصحابه ابن اثیر ج ۴ / ۲۵؛ احیاء العلوم غزالی ج ۳ / ۲۳۸؛ الکبیر امام فخر رازی ج ۵ / ۲۲۳؛ غرائب القرآن نیشابوری ج ۲ / ۲۰۱؛ روح المعانی آلوسی ج ۲ / ۹۷؛ بحر المحيط ابو حیان ج ۲ / ۱۱۸؛ نور الابصار شبلنجی ص ۱۷۵؛ ینابیع الموده قندوزی ص ۹۲؛ الدر المنثور سیوطی ذیل آیه ۳۰ انفال؛ تذکره الخواص ابن جوزی ص ۲۱.

(۲) - ینابیع الموده قندوزی ص ۱۱۱؛ المسترشد طبری ص ۷۶؛ غایه المرام بحرانی ص ۴۳۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۳

به اشکال مختلف گریبان بشر را خواهد گرفت. اگر همه مردم به این ندای کرامت گوش جان سپرند و تسلیم خدا گردند و در سلک توحید در آیند نفوذناپذیر خواهند شد و هیچ مشکلی برای آنها لا ینحل باقی نمی‌ماند و از هیچ ضربه‌ای، آسیب نمی‌بینند. در حدیث سلسله الذهب از حضرت رضا علیه السلام در موقع عبور از شهر نیشابور به مشهد نقل شده است که: «کلمه لا اله الا الله حصنی فمّن دخل حصنی آمن من عذابی» «۱». کلمه طیبه توحید به معنای حصاری است که هر کس داخل آن گردد (و به آن ایمان واقعی آورد) از عذاب (من خدا) ایمن است». از عذاب خدا در ایمان بودن، همان آرامش داشتن و آسیب‌ناپذیر بودن در برابر هر نوع مشکلات و بلاست مانند این حدیث با یک کلمه تغییر حدیث دیگری است که «ولایه علی ابن ابی طالب حصنی فمّن دخل حصنی آمن من عذابی» «۲» «ولایت و دوستی و پذیرفتن سرپرستی و زعامت علی علیه السلام به مانند حصار و قلعه‌ای است پس هر کس داخل آن گردد از عذاب (من خدا) ایمن است» اگر این دو حدیث باهم مقایسه شوند نکته‌ای لطیف از آن برداشت می‌شود که امان بودن از عذاب خدا به یکی از دو چیز است توحید و ولایت، و گویی این دو یکی هستند ولایت غیر از توحید نیست و توحید در ولایت علی علیه السلام متجلی است.

وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا

اشاره

۲۶۹ بقره.

ترجمه: (خدا) به هر کس که بخواهد حکمت می‌بخشد، و به هر کس حکمت داده شود، به یقین، خیری فراوان داده شده است.
حدیث: ... قال الربیع بن خثیم (فی قوله تعالی): وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا

(۱) - بحار الانوار ج ۳، چاپ جدید.

(۲) - سفینه البحار ماده (ولی).

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۴
کَثِيراً یعنی علیاً «۱».

ترجمه: ربیع بن خثیم در مورد آیه شریفه گفت، مراد از آن کس که به او حکمت داده شده علی علیه السلام است.

حدیث: عن عبد الله قال: كنت عند رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فسئل عن علي فقال:

قسمت الحكمة عشرة اجزاء فاعطى علي تسعة اجزاء واعطى الناس جزءا واحدا «۲».

ترجمه: ابن مسعود از رسول الله نقل کرده است که فرمود: حکمت ده جزء است، نه جزء آن را علی علیه السلام و یک جزء باقی را مردم دارند.

حدیث: عن ابن عباس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: من اراد ان ينظر الى ابراهيم في حلمه و الى نوح في حكمته و الى يوسف في اجتماعه فلينظر الى علي ابن ابي طالب عليه السلام «۳».

ترجمه: ابن عباس از قول رسول خدا نقل می‌کند که فرمود: هر کس می‌خواهد به ابراهیم نگاه کند، در حلم و بردباریش و به نوح علیه السلام در حکمتش و به یوسف علیه السلام در جمالش، پس به علی ابن ابی طالب علیه السلام نگاه کند.

تفسیر:

برای حکمت معانی زیادی گفته‌اند از قبیل معرفت و شناخت خدا یا اسرار جهان، آگاهی از حقایق و رسیدن به حق و ... بعضی از افراد بر اثر پاکی و مجاهده دارای بینش خاص می‌گردند که حقایق را دریافت می‌کنند هرچه خود

(۱) - شواهد التنزیل ج ۱/ ۱۰۶.

(۲) - شواهد التنزیل ج ۱/ ۱۰۵؛ البدایه و النهایه ابن کثیر شافعی ج ۷/ ۳۵۷.

(۳) - شواهد التنزیل ج ۱/ ۱۰۶، و مانند احادیث فوق با مختصر تغییر در کتابهای زیر آمده است:

فضائل علی ابن ابی طالب احمد بن حنبل ج ۱/ ۶۳؛ کنز العمال متقی هندی ج ۶/ ۱۵۴؛ اسد الغابه ابن اثیر ج ۴/ ۲۲؛ تذکره الخواص ابن جوزی ص ۵۳؛ الجامع الصغیر سیوطی ج ۱/ ۳۶۴؛ الصواعق المحرقة و ابن حجر عسقلانی ص ۷۳؛ تاریخ بغداد خطیب بغدادی ج ۱۱/ ۲۰۴؛ حلیه الاولیاء ابو نعیم اصفهانی ج ۱/ ۶۵؛ المناقب ابن مغازلی ص ۸۶؛ ینابیع المودة قندوزی ص ۲۱۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۵

را از وسوسه شیطانی دورتر کنند ظرف قلب برای دریافت حقایق عالم آماده‌تر می‌شود خداوند حکیم به اراده خویش که خالی از حکمت نیست به کسانی که خود ساخته و پاک شوند و شایستگی درک حکمت را کسب نموده باشند حکمت عطا می‌کند آنگاه از حکمت الهی برخوردار شدند صاحب خیر فراوان می‌گردند از زبانشان خیر می‌جوشد و فکرشان خیر تراوش می‌کند و با دست و پا و اعضاء و جوارح خویش به جامعه خیر می‌بخشند مردم جز نیکی و ایثار از آنها نمی‌بینند در روایات آمده است اطاعت از خداوند حکمت است «۱». پس مطیع خدا صاحب خیر است شناخت امام علیه السلام حکمت است «۲» پس امام‌شناس خیر است

تفقه در دین حکمت است «۳» پس وجود فقیه خیر است پرهیز از گناهان کبیره حکمت است «۴» پس انسان پاک وجودش سراسر خیر و برکت است بنابراین اگر حدیثی می‌خوانیم که به امام علی علیه السلام حکمت داده شده است طبیعی است، چون امام پاک و معصوم است و الگوی امام‌شناسان و خداشناس واقعی و تسلیم مطلق فرمان حضرت حق جل و علی است و آثار و اخبار «۵» موجود در دست ما، جوشش حکم و مواعظ و اسرار را که از قلب نورانی و مقدس امام، سرچشمه گرفته و بر لبانش جاری گشته و بصورت کلام و مکتوب در آمده بوضوح می‌بینیم.

- (۱) - امام صادق علیه السلام: «و من یؤت الحکمه ...» طاعه الله و ... آن کس که به او حکمت داده شده، کسی است که مطیع خداست، اصول کافی ج ۱، ص ۱۸۵، ح ۱۱.
 - (۲) - امام صادق علیه السلام: «و من یؤت الحکمه ...» طاعه الله و معرفه الامام آن کس که به او حکمت داده شده، کسی است که مطیع خدا و امام‌شناس باشد، اصول کافی ج ۱/ ۱۸۵، ح ۱۱.
 - (۳) - امام صادق علیه السلام: «ان الحکمه المعرفه و التفقه فی الدین» شناخت و تفقه در دین حکمت است، تفسیر عیاشی ج ۱/ ۱۵۱، ح ۴۹۸.
 - (۴) - امام صادق علیه السلام: «معرفه الامام و اجتناب الکبائر التی اوجب الله علیها النار» شناخت امام و پرهیز از گناهان کبیره حکمت است کافی ج ۲/ ۲۸۴، ح ۲۰.
 - (۵) - مانند کلمات نورانی حضرت در نهج البلاغه و غرر الحکم.
- امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۶

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

اشاره

۲۷۴ بقره.

ترجمه: کسانی که اموال خود را شب و روز، و نهان و آشکارا، انفاق می‌کنند، پاداش آنان نزد پروردگارشان برای آنان خواهد بود، و نه بیمی بر آنان است و نه اندوهگین می‌شوند.

حدیث: عن ابن عباس فی قوله تعالى: الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً (قال): نزلت فی علی ابن ابی طالب لم یکن عنده (الا) اربعه دراهم فتصدق بدرهم لیلا و بدرهم نهارا و بدرهم علانیه فقال رسول الله: ما حملک علی هذه؟ قال حملنی علیها رجاء ان استوجب علی الله وعدنی قال رسول الله:

الا ذلک لک فانزل الله الایه فی ذلک «۱».

ترجمه: از ابن عباس نقل شده است که این آیه ... الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ ... در شأن علی علیه السلام نازل شده است. حضرتش چهار درهم داشتند و چیزی غیر از آن نداشتند وقتی به صدقه دادن تحریر شدند یک درهم را در شب و درهمی را در روز و یک درهم در پنهانی و درهم باقی را آشکارا تصدق دادند. پیامبر فرمود چه چیزی تو را وادار به این کار کرد؟ علی علیه السلام عرض کرد به امید آنکه آنچه خدا وعده داده است شامل حالم گردد. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود آگاه باش که به مقصود رسیدی. سپس خدای تعالی این آیه را نازل کرد.

این قضیه با مختصر تغییری در آثار اهل سنت آمده است «۲». سیوطی در کتاب الدر المنثور این حدیث را که در شأن امیر المؤمنین

علی علیه السلام است از ابن

(۱) - شواهد التنزیل حسانی ج ۱ / ۱۰۹.

(۲) - الجامع لاحکام القرآن قرطبی؛ تفسیر عثمان بن حسن بن احمد حذیوی به نقل دره الناصحین ج ۱ / ۲۲؛ انوار التنزیل بیضاوی؛ تفسیر القرآن العظیم ابن کثیر الدمشقی الشافعی ج ۱ / ۳۲۶؛ تفسیر ثعالبی ج ۱ / ۲۲۳؛ الکشاف زمخشری ج ۱ / ۳۱۹؛ اسباب النزول واحدی ص ۶۴؛ الکبیر فخر رازی ج ۷ / ۸۹؛ درر السمطین زرنندی حنفی ص ۹۰؛ المناقب ابن المغازلی شافعی ص ۲۸۰.
امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۷
عساکر، و طبرانی و ابی حاتم و ابن جریر و جمعی دیگر از اهل تسنن نقل کرده است «۱».

تفسیر:

بدیهی است که مطابق معمول قرآن، این آیه یک حکم کلی را درباره چگونگی و طرز انفاق و کیفیات مختلف آن شرح می‌دهد و وظیفه انفاق کنندگان را مشخص می‌سازد که باید طوری انفاق کنند که از هر جهت مطلوب باشد هم به جنبه‌های اقتصادی و هم به جنبه‌های اخلاقی و هم جهات اجتماعی خصوصاً حیثیت نیازمند، کاملاً در نظر گرفته شود در هر حال رکن اساسی انفاق، که اخلاص هست بهر شکل و شیوه ممکن باید حفظ شود و ظرافت‌های این عمل ارزشمند باید رعایت گردد، چه در صدر اسلام و چه بعد از آن، افرادی که چنین صفاتی داشته باشند کم نبودند امّا رعایت همه جنبه‌های کمال و نکات معنوی انفاق هم از هر کسی ساخته نیست، شاید آنها که در تلاش هستند تا همه کارهای خویش را در هر حال برای خدا انجام دهند، انجام چنین انفاقاتی برایشان مشکل نباشد حضرت علی علیه السلام که جزء به خلوص کار نمی‌کرد چه آنگاه که به ظاهر رعیتی بود مانند دیگران و چه آنگاه که به حکومت رسید هرگز این شیوه‌های مختلف انفاق را ترک نکرد انبان جو و گندم به دوش گرفتن و در نیمه‌های شب به در خانه بینویان و ایتام و بیوه‌زنان رفتن، که طریقه مستمره حضرتش بود بهترین نمونه عامل به این آیه شریفه است چه انفاقهای مخفی که به دست بابرکت حضرت انجام شد ولی احدی از آنها مطلع نگشت و برای همیشه تاریخ پنهان ماند و فقط یَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ روشن می‌شود.

(۱) - الدر المنثور الجزء الاول ۳۶۳.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۸
أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ ۲۸۵ بقره.
ترجمه: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بدانچه از جانب پروردگارش نازل شده ایمان آورده است و مؤمنان همگی به خدا و فرشتگان و کتابها و فرستادگانش ایمان آورده‌اند.

حدیث: عن ابی سلمی (سلمان) راعی ابل رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم قال، سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم يقول: ليلة اسرى بي الى السماء - قال لي الجليل جلّ جلاله: آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْتُ: «المؤمنون» قال: صدقت. من خلفت في امتك؟ قلت:

خیرها. قال: علی ابن ابی طالب. قلت: نعم یا ربی. قال: یا محمد انی اطّلت علی الارض اطلاعة فاخترتک منها، فشقت لک اسما من اسمائی، فلا اذکر فی موضع الا ذکرک معی فانا المحمود و انت محمد، ثم اطّلت ثانیة فاخترت علیا و الحسن و الحسین و الائمة من ولده من نوری و عرضت ولایتکم علی اهل السموات و الارض فمن قبلها کان عندی من المؤمنین و من جحدھا کان عندی من

الکافرین. یا محمد: لو ان عبدا من عبادى عبدنى حتى ينقطع، او یصیر کالشن البالی ثم اتانى جاحدا لولایتکم ما غفرت له حتى یقر بولایتکم. یا محمد: أ تحب ان تراهم؟ قلت:

نعم یا رب. فقال: التفت عن یمین العرش فالتفت، فاذا بعلى، فاطمة، و الحسن، و الحسین، و علی بن الحسین، و محمد بن علی، و جعفر بن محمد، موسی بن جعفر، و علی بن موسی، و محمد بن علی، و علی بن محمد، و الحسن بن علی، و المهدی فی ضحضاح من نور قیاما یصلون فهو فی وسطهم کانه کوكب درى.

و قال: یا محمد هؤلاء الحجج و هذا الثائر من عترتک و عزّتی و جلالی انه الحجة الواجبة لاولیائی و المنتقم من اعدائی.

این روایت با نقل اسانید مربوط به خودشان در کتابهای زیر آمده

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۳۹

است: «۱».

ترجمه: خوارزمی و حمونینی و بعضی از علماء اهل تسنن به اسناد خودشان در کتابهای خود، از چوپان شتران حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم حدیثی را که او از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شنیده، نقل کرده‌اند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم وقتی به معراج رفتند خداوند متعال فرمودند آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ پیامبر عرض کرد «المؤمنون»؟ خداوند فرمود: درست گفتی. چه کسی در میان امت جانشین توست؟ پیامبر عرض کرد: بهترین آنها. خداوند فرمود: علی ابن ابی طالب.

رسول الله عرض کرد: آری پروردگار من. خداوند فرمود ای محمد! در روی زمین ترا انتخاب کردم و اسم تو را منشق از اسم خودم قرار دادم به‌طوری که هر وقت نام من (محمود) برده شد اسم تو (محمد) هم برده شود، سپس توجه دیگری به زمین کردم و علی را انتخاب کردم، نام او را نیز از نام خودم اختیار کردم، من هستم «اعلی» و او هست «علی». ای محمد! من ترا خلق کردم و علی را و حسن و حسین و ائمه دیگر را از حسین. تمام آنها را از نور خودم قرار دادم، و ولایت و دشمنی شما را بر اهل آسمانها و زمین عرضه داشتم، هر کس که پذیرفت او مؤمن است، و هر کس نپذیرفت، نزد من او کافر است. ای محمد! اگر بنده‌ای از بندگانم تا آنجا که می‌تواند عبادت کند، (نماز بخواند و روزه بگیرد) و مانند مشک خالی و خشکیده شود، اما ولایت شما را نداشته باشد و انکار کند، او را نمی‌آمرزم، مگر اینکه به ولایت شما اعتراف کند. ای محمد! آیا دوست داری فرزندان را ببینی؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم عرض کرد: آری. خداوند متعال فرمود: به سمت راست عرش نظر کن. پس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نگاه کرد، علی، فاطمه، حسن، حسین، علی بن الحسین، محمد بن علی، جعفر بن محمد، موسی بن جعفر، علی

(۱) - مقتل الحسین خوارزمی ج ۱/ ۹۵؛ فرائد السمطين حمونینی شافعی ج ۲/ ص آخر؛ المناقب المائه ابن شاذان شماره ۲۷، ص ۱۱؛ ینایع الموده قندوزی ص ۴۸۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۰

بن موسی، محمد بن علی، علی بن محمد و حسن بن علی را در هاله‌ای از نور دید که در وسط آنها حضرت مهدی علیهم السلام قرار داشت ایستاده در حال نماز بود و مانند ستاره‌ای درخشان می‌درخشید خداوند فرمود: ای محمد اینها حجت‌های من هستند و این مهدی از نسل تو برانگیخته خواهد شد. به عزت و جلالم سوگند، او حجت واجب است برای دوستانم و انتقام گیرنده است برای دشمنانم.

*** وَ مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ ... ۷ آل عمران.

ترجمه: تاویل قرآن را جز خدا و ریشه‌داران در دانش نمی‌داند.

حدیث: عن انس قال: قال النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله وَ سَلَّمَ: عَلَيَّ يَعْلَمُ (اعلم) الناس بعدی من تأویل القرآن ما لا يعلمون (او قال:)

یخبرهم. «۱»

عن علقمه بن قیس قال: قال علی علیه السّلام سلونی یا اهل الکوفه قبل ان لا تسألونی. فوالذی نفسی بیده ما نزلت آیه الا وانا اعلم بها این نزلت و فی من نزلت، فی سهل ام فی جبل او فی مسیر ام فی مقام «۲».

ترجمه: انس از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: بعد از من، علی علیه السلام عالی‌ترین مردم است برای تعلیم و تأویل قرآن به آنها که نمی‌دانند.

علقمه بن قیس از علی علیه السّلام نقل می‌کند که فرمود: ای اهل کوفه تا در میان شما هستم از من بپرسید قسم به خدایی که جانم در دست اوست من عالی‌ترین مردم هستم به اینکه بدانم کدام آیه از قرآن در کجا نازل شده است و در شان چه کسی، در دشت یا کوه در سفر یا حضر.

نقل می‌کنند عده‌ای با پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بودند فرمود: قسم به کسی که جانم در

(۱) - شواهد التنزیل ج ۱ / ۲۹.

(۲) - شواهد التنزیل ج ۱ / ۳۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۱

دست اوست در میان شما فردی است که بعد از من برای تأویل قرآن می‌جنگد آن‌چنان که من برای نازل شدن قرآن با مشرکان جنگیدم «۱» آنها شهادت به یگانگی خدا می‌دهند از این جهت قتال با آنها مشکل است فلذا علی را مورد طعن قرار می‌دهند و بر عمل او خشمناک می‌شوند ولی آنها از حقیقت خبر ندارند خشم آنها بی‌جهت است چنانکه خشم و اعتراض موسی به خضر علیه السّلام هم بی‌جهت بود چون موسی از فلسفه سوراخ کردن کشتی و کشته شدن غلام و ساختن دیوار خراب آگاه نبود پیوسته بر خضر اعتراض می‌کرد درحالی که کارهای خضر علیه السّلام فقط برای رضای خداوند بود «۲» ... کسی به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم عرض می‌کند آیا منظور شما از این شخص ابو بکر و عمر است؟ حضرتش می‌فرماید نه و لکن او کسی است که به کفش خود وصله‌ای می‌زند یعنی علی علیه السّلام «۳».

*** علی علیه السّلام می‌گوید کجا هستند کسانی که گمان می‌کردند راسخون در علم هستند؟ ادعای آنها دروغی بیش نبود. بر ما ستم روا داشتند. خداوند ما را عظمت داد و آنها را وانهاد. به ما آن علوم را عطا فرمود و آنها را محروم ساخت.

ما را داخل در راسخون در علم قرار داد و آنها را بیرون «۴» از آن.

*** فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَ

(۱) - الاصابة فی تمییز الصحابه ج ۱ / ۲۲.

(۲) - اشاره به آیات ۷۱ به بعد سوره کهف می‌باشد.

(۳) - مانند این حدیث با مختصر تغییری در منابع ذیل آمده است:

کنز العمال متقی هندی ج ۶ / ۳۹۰، الاصابة ج ۱ / ۲۲؛ المناقب خوارزمی ص ۲۴۶؛ المناقب ابن مغازلی ص ۱۱۲؛ فرائد السمطين حموینی باب ۵۸؛ کفایه الطالب ص ۲۴۲.

(۴) - ینابیع الموده قندوزی ص ۵۲۱؛ الاستیعاب ۳ / ۳۵؛ الصواعق المحرقة ص ۷۵. میزان الاعتدال ذهبی ۱ / ۲۰۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۲

أَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ بَتَّهْلُ فَنَجْعَلُ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ. ۶۱ آل عمران.

ترجمه: پس هر که در این (باره) پس از دانشی که تو را (حاصل) آمده، با تو محاجه کند، بگو: «بیائید پسرانمان و پسرانتان، و زنانمان و زنانتان، ما خویشان نزدیک و شما خویشان نزدیک خود را فراخوانید، سپس مباحله کنیم، و لعنت خدا را بر دروغگویان قرار دهیم».

حدیث: عن ابن عباس فی قوله: «ان مثل عیسی عند الله کمثل آدم» فبلغنا ان وفد نجران قدموا علی نبی الله و هو بالمدينه و معهم السيد و العاقب و ابو حنس و ابو الحرث و اسمه عبد المسيح و هو رأسهم و هو الاسقف و هم یومئذ سادۃ اهل نجران فقالوا: یا محمد لم تذكر صاحبنا؟ و ساق نحوه الی قوله: و نزل جبرئیل فقال:

«ان مثل عیسی عند الله ... الی قوله لهو العزیز الحکیم». و ساق نحوه الی قوله: قالوا نلاعنک. فخرج رسول الله و اخذ بید علی بن ابی طالب و معه فاطمه و حسن و حسین فقال: هؤلاء ابناؤنا و نساؤنا و انفسنا فهموا ان یلاعنوا ثم ان ابا الحرث قال للسید و العاقب و الله ما نضع بملاعته هذا شیئا فصالحوه علی الجزیه. قالوا: صدقت یا ابا الحرث. فعرضوا علی رسول الله الصلح و الجزیه فقبلها و قال: اما و الذی نفسی بیده لو لا عنونی ما احال الله لی الحول و بحضرتهم منهم بشر اذا لاهلك الله الظالمین «۱».

مانند این حدیث در کتب اهل سنت از طرق مختلف نقل شده است و اصل قضیه که همان جریان مباحله حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت طاهرینش با مسیحیان نجران می‌باشد در تمام نقل‌ها محفوظ است. گرچه این آیه شریفه، اختصاصا درباره امیر المؤمنین علی علیه السلام نازل نشده است اما چنانچه بیان شد مفسران و محدثان اهل سنت تصریح کرده‌اند که این آیه (مباحله) در حق اهل

(۱) - شواهد التنزیل ج ۱ / ۱۲۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۳

بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نازل شده است «۱». و علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام و حسن و حسین علیهما السلام اهل بیت پیامبر بودند همانها که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آنان را همراه خود به میعادگاه برد.

بنابراین منظور از کلمه «ابنائنا» در آیه منحصرنا حسن علیه السلام و حسین علیه السلام هستند همان طور که منظور از «نسائنا» فاطمه علیها السلام و منظور از «انفسنا»، تنها علی علیه السلام بوده است و احادیث فراوانی با حفظ اصل قضیه مباحله و با اندک تغییراتی در کتب اهل سنت آمده است. قضیه زیر که در واقع شرح حدیث فوق است نمونه‌ای از گفتار دانشمندان اهل سنت در مأخذ ذیل است «۲».

*** روایت کرده‌اند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم چون مسیحیان نجران را برای مباحله دعوت کرد گفتند بما مهلتی ده تا درباره آن فکری کنیم، زمانی که بخانه خود برگشتند به «عاقب» که صاحب رأیشان بود، گفتند: ای عبدالمسیح چه کنیم؟ رأی تو چیست؟ گفت ای جماعت نصاری بخدا قسم که فهمیده‌اید محمد صلی الله علیه و آله و سلم پیغمبر و فرستاده الهی است اینک موضوعی را پیش کشیده که جدا کننده حق از باطل است و هیچ پیغمبری با قومش مباحله نکرد جز آنکه کوچک و بزرگ آنان به هلاکت رسیدند، اکنون چنان می‌بینیم که اگر شما هم بآن دست زنید تمام ما هلاک خواهیم شد. صلاح آن است که با محمد قراردادی کنید و به سوی دیار خود برگشته و بدین خود بوده روزگار بسر برید. صبح شد و برای مباحله آمدند

(۱) - الکشاف زمخشری ج ۱ / ۱۹۲؛ احکام القرآن ابن عربی ج ۱ / ۱۱۵؛ معترك القرآن سیوطی ص ۵۶۲؛ تفسیر القرآن الحکیم شیخ محمد عبده ج ۳ / ۳۲۲؛ الدر المنثور السیوطی ج ۴ / ۳۸؛ التذکر ابن جوزی ص ۱۷؛ معالم التنزیل بغوی ص ۶۳؛ اسد الغابه ابن اثیر ج ۴ / ۲۵؛ صحیح مسلم ج ۷ / ۱۲۰؛ صحیح ترمذی ج ۴ / ۲۹۳؛ مسند احمد بن حنبل ج ۱ / ۱۸۵.

(۲) - فصول المهمه مالکی؛ الجواهر طنطاوی ج ۲ / ۱۲۰؛ فتح القدير شوکانی ج ۱ / ۳۱۶؛ التسهيل لعلوم التنزيل کلبی ج ۱ / ۱۰۹؛ تفسیر ابی السعود محمد بن محمد عمادی ج ۱ / ۲۴۴؛ احکام القرآن جصاص ج ۲ / ۱۶؛ الجامع الاحکام القرآن قرطبی ج ۲ / ۱۰۴؛ روح المعانی آلوسی ج ۳ / ۱۶۷؛ الجامع البیان طبری ج ۳ / ۲۱۳؛ تفسیر مراغی ج ۳ / ۱۷۱؛ الکبیر فخر رازی ج ۸ / ۵۸؛ مدارک التنزيل و حقایق التاویل نسفی ج ۱ / ۲۲۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۴

پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم حسین علیه السلام را در آغوش و با یک دست، دست حسن علیه السلام را گرفت و فاطمه علیها السلام پشت سر او و علی علیه السلام پشت سر فاطمه علیها السلام روان شدند. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: وقتی من نفرین کردم، شما آمین بگویید. اسقف نجران چون پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و همراهانش را به آن حال دید گفت ای جماعت نصاری توجه کنید من چهره‌هایی را می‌بینم که اگر از خدا درخواست کنند که کوهی را از جای خود زایل کند خدا آن کوه را چنان کند. مبدا با آنان مباحله کنید که حتما هلاک می‌شوید و هیچ نصرانی در روی زمین باقی نمی‌ماند. نصرانیان گفتند: ای ابو القاسم رأیمان بر آن است که با تو مباحله نکنیم ترا بدین خودت واگذاریم ما هم بر دین خود ثابت باشیم حضرت فرمود حال که از مباحله روی برگردانیده‌اید پس مسلمان شوید تا آنچه بنفع مسلمانان است به نفع شما و آنچه به ضرر ایشان است به ضرر شما هم باشد آنان امتناع نمودند. حضرت فرمود: پس شما را دعوت به جنگ می‌کنم گفتند: ما را طاقت جنگ با عرب نیست، لیکن با تو مصالحه می‌کنیم که با ما جنگ نکنی و ما را نترسانی و از دینمان بازنداری، در عوض جزیه بدهیم، در هر سال دو هزار حلّه، هزارتای آن در ماه صفر و هزار دیگر در ماه رجب و ۳۰ زره آهنین بتو بدهیم. حضرت همان طور با آن مباحله کرد رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: به خدایی که جانم در دست اوست هلاکت به اهل نجران نزدیک شد و اگر مباحله می‌نمودند بصورت میمون و گراز مسخ شده و بیابان بر آنان آتش می‌شد. تمامی اهل نجران حتی پرنده‌های بالای درختانشان بیچاره و مستأصل می‌گشتند و یک سال بیشتر بر نصاری نمی‌گذشت که تمامی هلاک می‌شدند.

*** فَمَنْ زُجِرَ عَنِ النَّارِ وَأُذِلَّ الْجَنَّةُ فَقَدْ فَازَ ۱۸۵ آل عمران.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۵

ترجمه: پس هر کس را که از آتش بدور دارند و در بهشت درآرند قطعاً کامیاب شده است.

حدیث: عن ثمامة بن عبد الله بن انس عن ابيه عن جده قال: قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: اذا كان يوم القيامة و نصب الصراط على شفير جهنم، لم يجز عليه الا من كان معه كتاب ولاية علي بن ابي طالب. «۱» ابی سعید خدری، قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: اذا كان يوم القيامة امر الله ملكين يقعدان على الصراط فلا يجوز احدا الا براءة امير المؤمنين، و من لم تكن له براءة امير المؤمنين كبر الله على منخره من النار، قلت: فداك ابي و امي يا رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ما معنى براءة امير المؤمنين؟

قال صلى الله عليه وآله وسلم: مكتوب: لا اله الا الله، محمد رسول الله و امير المؤمنين علي ابن ابي طالب وصي رسول الله. «۲».

ترجمه: از رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم نقل می‌کنند که فرمود: وقتی روز قیامت می‌شود و بر شفير جهنم پل صراط منصوب می‌گردد هیچ کس نمی‌تواند از آن عبور کند مگر اینکه با او کتاب ولایت علی ابن ابی طالب علیه السلام باشد. همچنان که در کتاب المناقب المائه از ابی سعید خدری نقل می‌کند از قول رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم که فرمود:

وقتی روز قیامت می‌شود خداوند دو فرشته را دستور می‌دهد بر سر پل صراط بایستد و کسی اجازه عبور ندارد مگر به براءت امیر المؤمنین. راوی گفت: پدر و مادرم به فدایت ای رسول خدا! معنای براءت امیر المؤمنین علیه السلام چیست؟ فرمودند نامه‌ای که در آن نوشته شده است: لا اله الا الله، محمد رسول الله و امیر المؤمنین علی بن ابی طالب وصی رسول الله.

(۱) - المناقب ابن مغازلی ص ۲۴۲.

(۲) - المناقب المائه ابن شاذان شماره ۲۶، ص ۱۱،

مانند حدیث فوق در منابع دیگری هم ذکر شده است از جمله: حلیه الاولیاء ج ۱ / ۳۴۱ از ابو نعیم اصفهانی؛ المناقب خوارزمی ص ۲۵۳؛ ذخائر العقبی محب الدین طبری ص ۷۱؛ الریاض النضره طبری ج ۲ / ۱۷۷.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۶

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا

اشاره

۵۴ نساء.

ترجمه: بلکه به مردم، برای آنچه خدا از فضل خویش به آنان عطا کرده رشک می‌ورزند، ما به خاندان ابراهیم، کتاب و حکمت دادیم، و به آنان ملکی بزرگ بخشیدیم.

حدیث: عن ابن عباس فی قوله تعالى: «أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ»: نزلت فی رسول الله صَلَّى الله عليه و آله و سلم و فی علی علیه السلام. قال ابو جعفر: الفضل فيه النبوة، و فی علی الامامة «۱».

ترجمه: از ابن عباس نقل شده است که این آیه در مورد پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم و علی علیه السلام نازل شده است. فضل در پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم همان نبوت است و در علی علیه السلام همان امامت.

تفسیر:

در دو آیه گذشته دانسته شد که یهود به خاطر جلب توجه بت پرستان مکه گواهی دادند که بت پرستی قریش از خداپرستی مسلمانان بهتر است در این آیه و آیه ۵۳، این نکته یادآوری شده که قضاوت آنان به دو دلیل فاقد ارزش و اعتبار است:

۱- یهود از نظر موقعیت اجتماعی، آن ارزش را ندارد که بتوانند بین افراد قضاوت و حکومت کنند و هرگز مردم حق حکومت و قضاوت در میان خود را به آنها واگذار نکرده‌اند تا آنها بتوانند دست به چنین کاری بزنند (أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ).

۲- این گونه قضاوت‌های نادرست از حسادت آنها نسبت به پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم

(۱) - غایه المرام بحرانی ص ۳۲۵؛ المناقب ابن مغازلی ص ۲۶۷؛ ینابیع الموده قندوزی ص ۱۲۱؛ الصواعق المحرقة ابن حجر ص ۱۵۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۷

و خاندانش (علی علیه السلام و فاطمه و ...) سرچشمه می‌گیرد و به همین دلیل بی‌ارزش است. آنها بر اثر ظلم و ستم و کفران نعمت، مقام نبوت و حکومت را از دست داده‌اند، و لذا نسبت به پیامبر اسلام صَلَّى الله عليه و آله و سلم و خاندانش که مشمول این موهبت الهی شده‌اند حسد می‌ورزند و با آن گونه قضاوت‌های بی‌اساس می‌خواهند آبی بر شعله‌های آتش حسد خویش بپاشند. مطابق این تفسیر، منظور از «ناس» در آیه مذکور پیامبر اسلام، و خاندان اوست زیرا ناس به معنی جمعی از مردم است و اطلاق آن بر یک نفر (تنها شخص پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم) مادامی که قرینه‌ای در کار نباشد جایز نیست به علاوه کلمه «آل ابراهیم»

که همان خاندان اوست قرینه دیگری است که منظور از ناس، پیامبر اسلام و خاندان اوست زیرا از قرینه مقابله، چنین استفاده می‌شود که ما اگر به خاندان بنی هاشم چنین موقعیتی را داریم تعجب ندارد، زیرا به خاندان ابراهیم نیز بر اثر شایستگی، آن همه موقعیت معنوی و مادی بخشیدیم. لذا در روایات متعددی که در منابع اهل سنت و شیعه آمده است تصریح شده که منظور از «ناس» خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌باشد. از امام باقر علیه السلام در ذیل این آیه چنین نقل شده است که فرمود: خداوند در خاندان ابراهیم پیامبران و انبیاء و پیشوایان قرار داد (سپس به یهود خطاب می‌کند) چگونه حاضرید در برابر آن اعتراف کنید؟ اما درباره آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم انکار می‌نمایید؟ «۱» و در بعضی احادیث نام پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام را برده‌اند که بیان شد.

*** البته این طبیعی است که وقتی کسی یا کسانی فطرت پاک خود را آلوده کرده‌اند و با هر چیز به دیده غرض شخصی و خودخواهی نگریستند نمی‌توانند علم و فضل دیگران را ببینند، چشم دیدن تقوا و پاکی بیش از حد دیگران را ندارند. اینجاست که چون انسان‌های ضعیف، به حسد پناه می‌برند تا شاید

(۱) - روح المعانی ج ۵ / ۵۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۸

بتوانند از این طریق به مقاصد شوم خویش برسند. علم و نبوت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و فضل امامت علی علیه السلام برای همه کس باور کردنی نبود ولی چون انکار آن بی‌فایده بود، در قلب خود آتش حسد می‌افروختند، غافل از آن که این آتش بجای آنکه علم و فضل و تقوای محسود را بسوزد دامن حاسد را خواهد گرفت و خاکستر دودمان او را به باد خواهد داد. وجود پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه علیهم السلام ملک بزرگی هستند که در دنباله آیه فوق آمده است: عن جعفر بن محمد علیهما السلام فی قوله: وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا قال: «جعل فیهم ائمة من اطاعهم فقد اطاع الله و من عصاهم فقد عصی الله» «۱»

ترجمه: درباره قول خدا که فرمود: آتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا امام جعفر صادق علیه السلام فرمود: در میان امت امامانی هستند که اطاعت از آنها از خداست و نافرمانی از آنها، نافرمانی خدا.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

اشاره

۵۹ نساء

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را (نیز) اطاعت کنید. حدیث: «عن تفسیر مجاهد «۲»: «ان هذه الآية نزلت فی امیر المؤمنین حین خلفه رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بالمدينة، فقال: یا رسول الله أ تخلفنی علی النساء و الصبیان؟ فقال صلی الله علیه و آله و سلم: یا علی أما ترضی ان تكون منی بمنزلة هارون من موسی حین قال: اخلفنی

(۱) - شواهد التنزیل ج ۱ / ۱۴۶؛ مناقب ابن مغزالی ح ۳۱۷؛ الصواعق المحرقة ابن حجر ص ۹۳.

(۲) - شرح حال مجاهد در مبحث ملحقات آمده است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۴۹
فی قومی و اصلح. فقال الله: و اولی الامر منکم».

تفسیر:

در تفسیر آمده است که این آیه در مورد امیر المؤمنین علی علیه السّلام در وقتی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم او را جانشین خود قرار داده است نازل شده است.

علی علیه السّلام عرض کرد: یا رسول الله، آیا مرا جانشین بر زنان و مردان قرار می‌دهی؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای علی آیا نمی‌خواهی تو نسبت به من بمانند هارون نسبت به موسی باشی؟ آنجا که موسی به برادرش هارون گفت: «اخلفنی فی قومی و اصلح» پس خداوند فرمود: وَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ. مجاهد می‌گوید:

خداوند امر ولایت و سرپرستی امت را بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به علی بن ابی طالب علیه السّلام سپرد و موقعی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم او را بجای خود در مدینه گذاشت خداوند به مردم امر فرموده است که از او اطاعت کرده مخالفتش نکنند «۱».

اولی الامر چه کسانی هستند؟ «۲» درباره اینکه منظور از اولی الامر چیست؟ در میان مفسران اسلام سخن بسیار است که می‌توان آن را در چند جمله خلاصه کرد:

۱- جمعی از مفسران اهل تسنن معتقدند که منظور از اولی الامر، زمامداران و حکام و مصادر در امورند، در هر زمان و در هر محیط، و هیچ‌گونه استثنائی برای آن قائل نشده‌اند و نتیجه آن این است که مسلمانان موظف باشند از هر حکومتی به هر شکل پیروی کنند.

۲- بعضی دیگر از مفسران، مانند نویسنده تفسیر المنار «۳» و تفسیر فی

(۱)- شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۱۴۹؛ ینابیع الموده ص ۱۱۴؛ رساله اعتقاد ابو بکر بن مؤمن شیرازی؛ غایه المرام ص ۲۶۳.

(۲)- تفسیر نمونه: ج ۳ / ۴۳۵.

(۳)- رشید رضا.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۰

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت ۹۹

ظلال القرآن «۱» و بعضی دیگر معتقدند که منظور از اولی الامر نمایندگان عموم طبقات، حکام و زمامداران و صاحب‌منصبان در تمام شئون زندگی مردم هستند اما نه به طور مطلق و بدون قید و شرط، بلکه اطاعت آنها مشروط به این است که برخلاف احکام و مقررات اسلام نبوده باشد.

۳- به عقیده بعضی دیگر منظور از اولو الامر، زمامداران معنوی و فکری یعنی علماء و دانشمندان می‌باشند، دانشمندانی که عادل باشند و به محتویات کتاب و سنت آگاهی کامل داشته باشند.

۴- بعضی از مفسران اهل تسنن معتقدند که منظور از این کلمه منحصرأ خلفای راشدین هستند و غیر آنها را شامل نمی‌شود. بنابراین در اعصار دیگر اولی الامر، وجود خارجی نخواهد داشت.

۵- بعضی دیگر از مفسران، اولی الامر را به معنای صحابه و یاران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌دانند.

۶- احتمال دیگری که در تفسیر اولی الامر گفته شده این است که منظور، فرماندهان لشکر اسلامند.

۷- همه مفسران شیعه در این زمینه اتفاق نظر دارند که منظور از اولی الامر، امامان معصوم می‌باشند که رهبری مادی و معنوی جامعه اسلامی، در تمام شئون زندگی از طرف خداوند و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به آنها سپرده است، و غیر آنها را شامل نمی‌شود.

*** شک نیست که تفسیر اول، به هیچ وجه، با مفهوم آیه و روح تعلیمات اسلام سازگار نیست و ممکن نیست که پیروی از هر حکومتی بدون قید و شرط در ردیف اطاعت خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم باشد و به همین دلیل تمام مفسران بزرگ

(۱)- سید قطب.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۱

شیعه و سنی آن را نفی کرده‌اند و اما تفسیر دوم نیز با اطلاق آیه شریفه سازگار نیست، زیرا آیه، اطاعت اولی الامر را بدون قید و شرط لازم و واجب شمرده است و اما تفسیر سوم که علماء باشند نیز با اطلاق آیه ناسازگار است زیرا پیروی از دانشمندان، شرطی دارد از جمله اینکه گفتار آنها برخلاف کتاب و سنت نباشد، بنابراین اگر آنها مرتکب اشتباهی شوند و یا به هر علت دیگر از حق منحرف شوند، اطاعت آنها لازم نیست، در صورتی که آیه، اطاعت اولو الامر را به طور مطلق، همانند اطاعت از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم لازم شمرده است به علاوه اطاعت از دانشمندان در احکامی است که از کتاب و سنت استفاده کرده‌اند بنابراین چیزی جز اطاعت خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نخواهد بود و نیازی به ذکر ندارد.

تفسیر چهارم یعنی منحصر ساختن به خلفای چهارگانه نخستین، مفهومش این است که امروز مصداقی برای اولو الامر در میان مسلمانان وجود نداشته باشد یعنی تا قیامت برای مسلمانان اولو الامر وجود نداشته باشد به علاوه هیچ گونه دلیلی برای این تخصیص در دست نیست.

تفسیر پنجم و ششم یعنی اختصاص دادن اولو الامر به صحابه یا فرماندهان لشکر نیز همین اشکال را دارد یعنی هیچ گونه دلیلی برای این تخصیص در دست نیست. به علاوه در زمان کنونی که صحابه رسول وجود خارجی ندارد به دلیل عقلی نمی‌توان از هر فرمانده لشکری اطاعت کرد.

جمعی از مفسران اهل تسنن مانند محمد عبده دانشمند معروف مصری به پیروی از بعضی از کلمات مفسر معروف فخر رازی، خواسته‌اند، احتمال دوم (اولو الامر همه نمایندگان طبقات مختلف جامعه اسلامی اعم از علماء، حکام و نمایندگان طبقات دیگر است) را با چند قید و شرط بپذیرند از جمله اینکه مسلمان باشند (به قرینه کلمه «منکم») و حکم آنها برخلاف کتاب و سنت نباشد و از روی اختیار حکم کنند نه اجبار، و موافق با مصالح مسلمین حکم نمایند و از

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۲

مصلحی سخن گویند که حق دخالت را در آن داشته باشند و در مسأله‌ای که حکم می‌کنند نص خاصی از شرع نرسیده باشد و علاوه بر همه اینها به طور اتفاق نظر بدهند. و از آنجا که آنها معتقدند مجموع امت یا مجموع نمایندگان آنها گرفتار اشتباه و خطا نمی‌شوند و به عبارت دیگر مجموع امت معصومند، نتیجه این شروط آن می‌شود که اطاعت از چنین حکمی بطور مطلق و بدون هیچ گونه قید و شرط همانند اطاعت از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم لازم باشد (و نتیجه این سخن حجت بودن اجماع است) ولی باید توجه داشت که این تفسیر نیز اشکالات متعددی دارد زیرا:

اولاً: اتفاق نظر در مسائل اجتماعی در موارد بسیار کمی روی می‌دهد بنابراین یک نابسامانی و بلا تکلیفی در غالب شئون مسلمانان بطور دائم وجود خواهد داشت و اگر آنها نظریه اکثریت را بخواهند بپذیرند این اشکال پیش می‌آید که اکثریت هیچ گاه معصوم نیست و لذا اطاعت از آنها به طور مطلق لازم نمی‌باشد.

ثانیا: در علم اصول فقه ثابت شده که هیچ گونه دلیلی بر معصوم بودن مجموع امت منهای وجود امام معصوم در دست نیست. ثالثا: یکی از شرائطی که طرفداران این تفسیر ذکر کرده بودند این بود که حکم آنها برخلاف کتاب و سنت نباشد، باید دید تشخیص این موضوع که حکم مخالف سنت است یا نیست با چه اشخاصی است حتما با مجتهدان و علمای آگاه از کتاب و سنت است و نتیجه سخن آن خواهد بود که اطاعت از اولو الامر بدون اجازه مجتهدان و علماء جایز نباشد بلکه اطاعت آنها بالاتر از اطاعت اولو الامر باشد و این با ظاهر آیه شریفه سازگار نیست. درست است که آنها، علماء و دانشمندان را نیز جزء اولو الامر گرفته‌اند ولی در حقیقت مطابق این تفسیر علماء و مجتهدان به عنوان ناظر و مرجع عالی تر از سایر نمایندگان طبقات شناخته امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۳

شده‌اند نه مرجعی در ردیف آنها، زیرا علماء و دانشمندان باید بر کار دیگران از نظر موافقت با کتاب و سنت نظارت داشته باشند و به این ترتیب مرجع عالی آنها خواهند بود و این با تفسیر فوق سازگار نیست. تنها تفسیر هفتم است که از اشکالات گذشته سالم می ماند یعنی تفسیر اولو الامر به امامان معصوم علیهم السلام. زیرا این تفسیر با اطلاق وجوب اطاعت که از آیه فوق استفاده می شود کاملاً سازگار است چون مقام عصمت امام، او را از هر گونه خطا و اشتباه و گناه حفظ می کند و به این ترتیب فرمان او همانند فرمان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بدون هیچ گونه قید و شرطی واجب الاطاعه است و سزاوار است که در ردیف اطاعت او قرار گیرد و حتی بدون تکرار «اطیعوا» عطف بر «رسول» شود.

*** بعضی از دانشمندان معروف اهل تسنن از جمله فخر رازی صاحب تفسیر الکبیر، در آغاز سخنش در ذیل همین آیه، به این حقیقت اعتراف کرده می گوید:

کسی که خدا اطاعت او را بطور قطع و بدون چون و چرا لازم بشمرد حتما باید معصوم باشد زیرا اگر معصوم از خطا نباشد به هنگامی که مرتکب اشتباهی شود خداوند اطاعت او را لازم شمرده و پیروی از او را در انجام خطا لازم دانسته، و این وجود نوعی تضاد در حکم الهی ایجاد می کند زیرا از یک طرف انجام آن عمل ممنوع است و از طرف دیگر پیروی از اولو الامر لازم است و این موجب اجتماع امر و نهی می شود. بنابراین از یک طرف می بینیم خداوند فرمان اولو الامر را بدون هیچ قید و شرط لازم دانسته و از طرفی دیگر اولو الامر معصوم از خطا نباشند چنین فرمانی صحیح نیست، از این مقدمه چنین استفاده می کنیم که اولو الامر که در آیه فوق به آنها اشاره شده حتما باید معصوم بوده باشند «۱». فخر رازی سپس چنین ادامه می دهد که این معصوم یا مجموع امت

(۱) - تفسیر الکبیر فخر رازی ۱۴۴/۱۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۴

است و یا بعضی از امت اسلام، احتمال دوم قابل قبول نیست زیرا ما باید این بعض را بشناسیم و به او دسترسی داشته باشیم درحالی که چنین نیست و چون این احتمال از بین برود تنها احتمال اول باقی می ماند که معصوم مجموع این امت است و این خود دلیلی است بر اینکه اجماع و اتفاق امت حجت و قابل قبول است و از دلایل معتبر محسوب می شود «۱». و ما گفتیم این برداشت رازی صحیح نیست زیرا اولو الامر باید رهبر جامعه اسلامی باشد و حکومت اسلامی و حل و فصل مشکلات مسلمانان به وسیله او انجام شود. حکومت دسته جمعی عموم و حتی نمایندگان آنها به صورت اتفاق آرا عملاً امکان پذیر نیست زیرا در مسائل مختلف اجتماعی و سیاسی و فرهنگی و اخلاقی و اقتصادی که مسلمانان با آن روبرو هستند بدست آوردن اتفاق آراء همه امت غالباً ممکن نیست و اگر چنین شد عملاً اطاعت از اولو الامر تعطیل می گردد یا به صورت یک موضوع بسیار استثنائی درمی آید بنابراین نتیجه می گیریم که آیه شریفه تنها رهبری پیشوایان معصوم و در رأس آنها حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام که جمعی از امت را تشکیل می دهند اثبات می کند. در منابع اسلامی نیز احادیثی از طریق اهل سنت در تفسیر اولو الامر وارد شده که منظور از اولو الامر

را علی علیه السلام و ائمه اهل بیت دانسته‌اند «۲». در منابع شیعه روایات متعددی نقل شده که همگی گواهی می‌دهند که منظور از اولو الامر ائمه معصومین می‌باشند و حتی در بعضی از آنها نام امامان و در رأس آنان امام المتقین علی علیه السلام صریحا ذکر شده است مانند کتاب اصول کافی کلینی و تفسیر عیاشی و کتب صدوق و ...

(۱) - مأخذ قبل.

(۲) - بحر المحيط: ۲۷۸/۳، اثر ابو حیان اندلس مغربی.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۵

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ۝۳ مائده.

ترجمه: امروز دین شما را به کمال رسانیدم و نعمت خود بر شما تمام کردم و اسلام را دین شما برگزیدم.

روز اکمال دین کدام روز است؟ کدام روز است که این چهار جهت «در آیه شریفه» در آن جمع شده است هم کافران در آن روز مأیوس شده‌اند و هم دین کامل شده و هم نعمت خدا تکامل یافته و هم خداوند آیین اسلام را به‌عنوان آیین نهایی مردم جهان پذیرفته است؟ در میان مفسران سخن بسیار است ولی آنچه جای شک نیست این است که چنین روزی باید روز بسیار مهمی در تاریخ زندگی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم باشد زیرا این همه اهمیت برای یک روز عادی معنا ندارد و لذا در پاره‌ای از روایات آمده است که بعضی از یهود و نصاری با شنیدن این آیه گفتند اگر چنین آیه‌ای در کتب آسمانی ما نقل شده بود ما آن روز را روز عید قرار می‌دادیم «۱».

اکنون باید از روی قرائن و نشانه‌ها و تاریخ نزول این آیه و این سوره و تاریخ زندگانی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و روایاتی که از منابع مختلف اسلامی بدست ما رسیده این روز مهم را پیدا کنیم. آیا منظور روزی است که احکام الهی درباره گوشت‌های حلال و حرام نازل شده؟ چنانچه در صدر آیه مذکور بود؟ قطعاً چنین نیست زیرا نزول این احکام واجد این همه اهمیت نیست و نه باعث تکمیل دین است زیرا آخرین احکامی نبوده که بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نازل شده، بدلیل اینکه در دنباله این سوره به احکام دیگری نیز برخورد می‌کنیم و تازه نزول این احکام سبب یأس کفار نمی‌شود چیزی که سبب یأس کفار می‌شود فراهم ساختن پشتوانه محکمی برای آینده اسلام است و به عبارت دیگر نزول این احکام و

(۱) - تفسیر المنارج ۱۵۵/۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۶

مانند آن تأثیر چندانی در روحیه کافران ندارد، و اینکه گوشت‌هایی حلال یا حرام باشد آنها حساسیتی روی آن ندارند. آیا منظور از آن روز عرفه در آخرین حج پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است؟ پاسخ این سؤال نیز منفی است زیرا نشانه‌های فوق بر آن روز تطبیق نمی‌کند، چون حادثه خاصی که باعث یأس کفار بشود در آن روز واقع نشد اگر منظور انبوه اجتماع مسلمانان است که قبل از روز عرفه نیز خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در مکه بودند و اگر منظور نزول احکام فوق در آن روز است که آن نیز همان طور که گفتیم چیز وحشتناکی برای کفار نبود و آیا مراد روز فتح مکه است؟ با اینکه تاریخ نزول این سوره مدتها بعد از فتح مکه بوده است؟ و یا منظور روز نزول آیات سوره براءت است که آن هم مدتها قبل از نزول این سوره بوده است؟ یا روز ظهور اسلام یا بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است درحالی که این‌ها هیچ گونه ارتباطی با روز نزول این آیه ندارند و سالهای متمادی در میان آنها فاصله بوده است؟ آن روز کدام روز است؟

*** هیچ‌یک از احتمالات فوق با محتویات آیه سازگار نیست بلکه در اینجا احتمال دیگری است که تمام مفسران شیعه آن را در

کتب خود آورده‌اند و بعضی از اهل سنت هم آن را تایید می‌کنند آن روز، غدیر خم است روزی که پیامبر اسلام امیر مؤمنان علی علیه السلام را رسماً برای جانشینی خود تعیین کرد آن روز بود که کفار در میان امواج یاس فرو رفتند زیرا انتظار داشتند که آیین اسلام قائم به شخص باشد و با از میان رفتن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم اوضاع به حال سابق برگردد و اسلام تدریجاً برچیده شود اما هنگامی که مشاهده کردند مردی که از نظر علم و تقوا و قدرت و عدالت بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در میان مسلمانان بی نظیر بود به عنوان جانشین پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم انتخاب شده و از مردم برای او بیعت گرفت یاس و نومیدي نسبت به آینده اسلام آنها را فراگرفت و فهمیدند که آیینی است ریشه‌دار و

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۷

پایدار. در این روز بود که آیین اسلام به تکامل نهایی خود رسید زیرا بدون تعیین جانشین برای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و بدون روشن شدن وضع آینده مسلمانان، این آیین به تکامل نهایی نمی‌رسید. آن روز بود که نعمت خدا با تعیین رهبر لایقی همچون علی علیه السلام برای آینده مردم تکامل یافت و نیز آن روز بود که اسلام با تکمیل برنامه‌هایش به آیین نهایی از طرف خداوند پذیرفته شد «بنابراین جهات چهارگانه مذکور در آیه شریفه، در آن جمع بوده است.» علاوه بر آن قرائن زیر نیز این تفسیر را تایید می‌کند:

الف: در تفسیر الکبیر فخر رازی و روح المعانی آلوسی و تفسیر المنار رشید رضا در ذیل این آیه نقل شده است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بعد از نزول این آیه بیش از هشتاد و یک روز عمر نکرد و با توجه به اینکه وفات پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در روایات اهل تسنن و حتی در بعضی از روایات شیعه مانند آنچه کلینی در کتاب معروف کافی نقل کرده است دوازدهم ماه ربیع الاول بوده چنین نتیجه می‌گیریم که روز نزول آیه درست روز هیجدهم ذی الحجه بوده است. (البته این در صورتی است که روز وفات پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و خود روز غدیر را محاسبه نکنیم و در سه ماه پشت سر هم دو ماه را ۲۹ روز بگیریم که این موضوع کاملاً امکان‌پذیر است و با توجه به اینکه در روزهای قبل و بعد از روز غدیر حادثه مهمی در تاریخ اسلام رخ نداده است که تاریخ فوق قابل تطبیق بر آن باشد مسلم می‌شود که منظور از آن جز روز غدیر نیست).

ب: در روایات فراوانی که از طریق اهل تسنن نقل شده صریحاً این مطلب آمده است که آیه شریفه فوق در روز غدیر خم و به دنبال ابلاغ ولایت علی علیه السلام نازل گردیده از جمله اینکه:

۱- دانشمند معروف و مفسر مشهور سنی ابن جریر طبری در کتاب ولایت از زید بن ارقم صحابی معروف نقل می‌کند که این آیه در روز غدیر خم

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۸

درباره علی علیه السلام نازل گردید.

۲- حافظ ابو نعیم اصفهانی در کتاب ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام از ابو سعید خدری صحابی معروف، نقل کرده که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در غدیر خم علی علیه السلام را با عنوان ولایت به مردم معرفی کرد و مردم متفرق نشده بودند تا اینکه آیه الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ... نازل شد در این موقع پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «الله اکبر علی اکمال الدین و اتمام النعمه و رضی الرب برسالتی و بالولایة لعلی علیه السلام من بعدی ثم قال من کنت مولاه فعلی مولاه اللهم وال من والاه و عاد من عاداه و نصر من نصره و اخذل من خذله» یعنی: الله اکبر بر تکمیل دین و اتمام نعمت پروردگار و خشنودی خداوند از رسالت من و ولایت علی علیه السلام بعد از من، سپس فرمود: هر کس من مولای اویم علی علیه السلام مولای اوست. خداوند آن کس که او را دوست بدارد دوست بدارد و آن کس که او را دشمن بدارد دشمن بدارد. هر کس که او را یاری کند، یاری کن و هر کس دست از یاریش بردارد، دست از او بردارد.

۳- خطیب بغدادی در تاریخ خود از ابو هریره و او از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم چنین نقل کرده که بعد از جریان غدیر خم و پیمان ولایت علی علیه السلام و گفتار عمر بن خطاب: بَخَّ بَخَّ یا بنی طالب اصبحتم مولای و مولا کلّ مسلم، آیه الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ نازل گردید «۱». در مقتل خوارزمی و تفسیر القرآن العظیم ابن کثیر نزول این آیه درباره داستان غدیر از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل شده است «۲».

(۱)- این سه روایت را مرحوم علامه امینی با تمام مشخصات در جلد اول الغدیر صفحه ۲۳۰ به بعد نقل کرده است و در کتاب احقاق الحق ج ۶/ ۳۵۳، نزول آیه فوق درباره جریان غدیر به دو طریق از ابو هریره نقل شده است و از ابو سعید خدری نیز به چندین طریق آمده است در الغدیر علاوه بر روایات سه گانه فوق در متن، ۱۳ روایت نیز در این زمینه نقل شده است.

(۲)- مقتل خوارزمی ۴۷ تفسیر القرآن العظیم ابن کثیر، ذیل آیه.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۵۹

مرحوم علامه سید شرف الدین در کتاب المراجعات «۱» می گوید: که نزول این آیه در روز غدیر در روایات صحیحی که از امام باقر علیه السلام و امام صادق علیه السلام نقل شده ذکر گردیده و اهل سنت، شش حدیث با اسناد مختلف از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در این زمینه نقل کرده‌اند، که صراحت در نزول آیه در این جریان دارد. از آنچه گفتیم روشن می‌شود که اخباری که نزول آیه فوق را در جریان غدیر بیان کرده، در ردیف خبر واحد نیست که بتوان با تضعیف اسناد آن، آنها را نادیده گرفت.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

اشاره

۳۵ مائده.

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید، از خدا پروا کنید و به او (توسل و) تقرب جوید.

حدیث: «و عن علی علیه السلام قال: قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: الاثم من ولدی فمن اطاعهم فقد اطاع الله و من عصاهم فقد عصی الله، و هم العروة الوثقی، و الوسيلة الى الله جلّ و علا «۲».

ترجمه: قندوزی از کتاب موده القربی همدانی نقل کرده است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام فرموده است که امامان از فرزندان من یعنی «علی علیه السلام» هستند هرکس آنها را اطاعت کند خدا را اطاعت کرده است و هرکس با آنها مخالفت کند خدا را معصیت کرده است آنها ریسمان محکم الهی و وسیله بسوی خدا جلّ و علا هستند.

حدیث: عن عائشه فی حدیث قالت قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فی علی: خیر الخلق و

(۱)- المراجعات ط ۴، ص ۳۸.

(۲)- ینابیع الموده قندوزی ص ۴۶۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۰

الخلیفة اقربهم عند الله و سیلة «۱».

ترجمه: عایشه در حدیثی از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که علی مقرب‌ترین مردم به درگاه الهی است.

تفسیر:

در این آیه شریفه از مؤمنان خواسته شده که تقوای الهی را پیشه خود کنند یعنی از گناهان بپرهیزند «۲» و اطاعتش نمایند و یا اینکه از خشم و عذاب خدا بپرهیزند «۳» و از آنها خواسته شده، وسیله‌ای برای نزدیک شدن به خدا انتخاب نمایند. لغت «وسيله» در اصل به معنای تقرب جستن می‌باشد در کتاب لغت «۴»، وسیله به معنای دنبال کردن چیزی با میل است بنابراین چیزی که باعث تقرب به کسی از روی علاقه و میل می‌شود وسیله می‌باشد اعم از آنکه شی باشد یا کس باشد. از ظاهر آیه مذکور و آیات دیگر قرآن استفاده می‌شود که وسیله قرار دادن مقام انسان والایی در پیشگاه خدا و طلب چیزی از خداوند به خاطر او، به هیچ وجه ممنوع نبوده و هیچ منافاتی با توحید ندارد خداوند در سوره نساء می‌فرماید: اگر آنها هنگامی که به خویشتن ستم کردند به سراغ تو می‌آمدند و از خداوند طلب عفو و بخشش می‌کردند و تو نیز برای آنها طلب عفو می‌کردی خدا را توبه‌پذیر و رحیم می‌یافتند «۵». در این آیه طلب عفو حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم برای گناهان موضوعیت دارد، پس حضرت رسول وسیله تقرب به خدا است. و یا در سوره یوسف می‌فرماید: برادران یوسف از پدر تقاضا کردند که در پیشگاه خداوند برای آنها استغفار کند و یعقوب علیه السلام نیز این تقاضا را پذیرفت. درحالی که

(۱) - المناقب ابن مغازلی ص ۵۶، مجمع الزوائد ۶/ ۲۳۹، ارجح المطالب ص ۵۹۱.

(۲) - تبیان طوسی ۳/ ۵۰۹، روح المعانی آلوسی ۴/ ۱۸۲.

(۳) - کشف الاسرار ۳/ ۱۰۸.

(۴) - مفردات راغب ماده وسل.

(۵) - قرآن کریم ۴/ ۶۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۱

خود آنها می‌توانستند استغفار کنند و استغفار هم کردند ولی وسیله قرار دادن حضرت یعقوب علیه السلام برای آمرزش آنها دخالت داشت. پس آنها که در بارگاه الهی ارزشمند هستند می‌توانند وسیله شوند این است که عایشه گفت علی نزدیک‌ترین کس به خدا از جهت وسیله بوده می‌باشد.

*** إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ۝۵۵ مائده.

ترجمه: ولی شما تنها پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده‌اند: همان کسانی که نماز برپا می‌دارند و در حال رکوع زکات می‌دهند.

حدیث: عن قیس بن الریبع عن الاعمش عن عبایه بن ربیع قال: بینما عبد الله بن عباس جالس علی شفیر زمزم یقول: قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم اذا قبل رجل ...

تذکر: حدیث طولانی است لذا از بیان آن خودداری می‌شود اصل این قضیه با تغییراتی در کم و کیف واقعه، در کثیری از منابع مهم اهل تسنن آمده است نمونه‌ای از حدیث که مختصر عربی آن ذکر شد و شرح و ترجمه آزاد آن بیان می‌شود جریان شأن نزول آیه در مورد حضرت علی علیه السلام را بیان می‌کند.

مفسران شیعه و سنی گفته‌اند آیه شریفه فوق در مورد علی علیه السلام نازل شده است ایشان در نماز بودند و سائلی از مردم پرسید و مولی علی علیه السلام در حال رکوع به او انفاق کردند.

ترجمه: قیس بن ربیع از اعمش و او از عبایه بن ربیع و او از عبد الله ابن عباس نقل شده است که روزی در کنار چاه زمزم نشسته بود و برای مردم از قول پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم حدیث نقل می‌کرد ناگهان مردی که عمامه‌ای بر سر داشت و صورت

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۲

خود را پوشانیده بود نزدیک آمد و هر مرتبه‌ای که ابن عباس از پیامبر اسلام صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم حدیث نقل می‌کرد او نیز با جمله قال رسول اللّٰهُ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم حدیث دیگری از پیامبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم نقل می‌کرد. ابن عباس او را قسم داد تا خود را معرفی کند او صورت خود را گشود و صدا زد ای مردم! هر کس مرا نمی‌شناسد بداند من ابو ذر غفاری هستم با این گوش‌های خودم از رسول خدا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم شنیدم و اگر دروغ می‌گویم هر دو گوشم کرباد و با این چشمان خود این جریان را دیدم و اگر دروغ می‌گویم هر دو چشمم کور باد که پیامبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم فرمود: «علی قائد البررة» «علی علیه السّلام پیشوای نیکان است». «و قاتل الکفرة» «و کشنده کافران».

«منصور من نصره مخدول من خذله»، «هر کس او را یاری کند خدا یاریش خواهد کرد و هر کس دست از یاریش بردارد خدا دست از یاری او بر خواهد داشت» سپس ابو ذر اضافه کرد: ای مردم! روزی از روزها با رسول خدا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم در مسجد نماز می‌خواندم سائلی وارد مسجد شد و از مردم تقاضای کمک کرد ولی کسی چیزی به او نداد او دست خود را به آسمان بلند کرد و گفت خدایا تو شاهد باش که من در مسجد رسول تو تقاضای کمک کردم ولی کسی جواب مساعد به من نداد در همین حال علی علیه السّلام که در حال رکوع بود با انگشت کوچک دست راست اشاره کرد سائل نزدیک آمد و انگشت را از دست آن حضرت بیرون آورد. پیامبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم که در حال نماز بود این جریان را مشاهده کرد هنگامی که از نماز فارغ شد سر به سوی آسمان بلند کرد و چنین گفت خداوندا برادرم موسی از تو تقاضا کرد که روح او را وسیع گردانی و کارها را بر او آسان سازی و گره از زبان او بگشایی تا مردم گفتارش را درک کنند و نیز موسی درخواست کرد هارون را که برادرش بود وزیر و یاورش قرار دهی و بوسیله او نیرویش را زیاد کنی و در کارهایش شریک سازی. خداوندا من پیامبر و برگزیده توام سینه مرا گشاد کن و کارها را بر من آسان ساز از خاندانم علی علیه السّلام

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۳

را وزیر من گردان تا بوسیله او پشتم قوی و محکم گردد. ابو ذر می‌گوید هنوز دعای پیامبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم پایان نیافته بود که جبرئیل نازل شد و به پیامبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم گفت بخوان، پیامبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم فرمود چه بخوانم گفت بخوان ... إِنَّمَا وَكَلَّمُ اللّٰهَ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا ... (۱)

يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ

اشاره

۶۷ مائده.

ترجمه: ای پیامبر، آنچه را از پروردگارت بر تو نازل شده است به مردم برسان اگر چنین نکنی امر رسالت او را ادا نکرده‌ای. حدیث: «عن ابن عباس فی قوله تعالى: يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ ... الآية. نزلت فی علی، امر رسول اللّٰهُ ان يبلغ فيه فاخذ رسول اللّٰهُ بيد علی فقال: من كنت مولاة فعلى مولاة اللهم وال من والاه و عاد من عاداه».

ترجمه: آیه فوق در مورد علی علیه السّلام نازل شده است پیامبر دست علی را

(۱) - شواهد التنزیل ج ۱ / ۱۷۸؛ المناقب خوارزمی ص ۱۸۶؛ انساب الاشراف بلاذری ۲ / ۱۵۰؛ جامع البیان ابن جریر طبری ۶ / ۱۶۵؛ غایة المرام تعداد ۲۴ حدیث در این باره از طریق اهل تسنن و ۱۹ حدیث از طریق شیعه نقل کرده است؛ ذخائر العقبی از محب الدین طبری ص ۸۸؛ فتح القدیر از علامه قاضی شوکانی ۲ / ۵۰؛ لباب النقول از سیوطی ص ۹۰؛ الکافی الشافی از ابن حجر عسقلانی ص

۵۶؛ مفاتیح الغیب رازی ۳/ ۴۳۱؛ اسباب النزول واحدی ص ۱۴۸؛ تفسیر محی الدین عربی ۱/ ۳۳۴؛ تفسیر القرآن العظیم ابن کثیر ۲/ ۷۱؛ تفسیر القرطبی الجامع الاحکام القرآن ۹/ ۳۳۶؛ تفسیر الدر المنثور سیوطی ۲/ ۲۹۵؛ کنز العمال متقی الہندی الحنفی ۶/ ۴۰۵؛ کفایۃ الطالب علامہ الکنجی الشافعی ص ۲۵۰؛ ینابیع المودۃ قندوزی الحنفی ص ۲۰۲؛ جامع الاصول ابن اثیر ۹/ ۴۷۸؛ تفسیر رازی الکبیر ۲/ ۶۱۸؛ الکشاف زمخشری ۱/ ۱۵۴؛ تفسیر غرائب القرآن نیشابوری ۲/ ۸۲؛ نور الابصار شبلنجی ص ۹۶؛ شواهد التنزیل حاکم الحسکانی ۱/ ۱۸۱؛ فرائد السمطین جوینی ۱/ ۹ و ۸ و ۱۸۷؛ اسد الغابہ ابن اثیر ۲/ ۲۸؛ المناقب محمد بن یوسف شافعی ص ۲۸؛ تذکرۃ الحفاظ امام ذہبی ۱/ ۱۰؛ تہذیب التہذیب ابن حجر ۳/ ۳۲۷؛ میزان الاعتدال علامہ ذہبی شافعی ۲/ ۱۰۷؛ خصائص امیر المؤمنین احمد بن شعیب نسائی ص ۸۹؛ مجمع البیان طبرسی ج ۳ و ۴/ ۳۲۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۴

گرفت و او را معرفی کرد و در حق او دعا کرد. «به تفسیری که بیان می‌شود»

تذکر: روایات زیادی، چه از طریق اهل تسنن و چه از منابع شیعی، با صراحت می‌گویند که این آیه در شأن حضرت علی علیه السلام روز غدیر خم نازل شده است.

تفسیر:

در این زمینه روایات فراوانی نقل شده است در عین اینکه همه آن‌ها یک حادثه را تعقیب می‌کند اما تعبیرات گوناگونی در آنها وجود دارد. بعضی از روایات بسیار مفصل و طولانی و بعضی مختصر و فشرده است، بعضی از روایات گوشه‌ای از حادثه را نقل می‌کند و بعضی گوشه دیگر را ولی از مجموع این روایات و همچنین تواریخ اسلامی و ملاحظه قرائن و شرائط و محیط و محل، چنین استفاده می‌شود که: در آخرین سال عمر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم مراسم حجۃ الوداع با شکوه هرچه تمام‌تر در حضور پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به پایان رسید، قلب‌ها در حاله‌ای از روحانیت فرو رفته بود و لذت معنوی این عبادت بزرگ هنوز در ذائقه جانها انعکاس داشت. یاران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم که عدد آنها فوق العاده زیاد بود به اندازه‌ای که بعضی تعداد آنها را ۱۰۰۰۰۰ «صد هزار» نفر گفته‌اند این جمعیت از خوشحالی درک این فیض و سعادت بزرگ در پوست نمی‌گنجیدند. نه تنها مردم مدینه در این سفر، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را همراهی می‌کردند بلکه مسلمانان نقاط مختلف جزیره عربستان نیز برای کسب یک افتخار تاریخی بزرگ به همراه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بودند. آفتاب حجاز آتش بر کوه‌ها و دره‌ها می‌پاشید، اما شیرینی این سفر روحانی بی‌نظیر، همه چیز را آسان می‌کرد، ظهر نزدیک شده بود، کم‌کم سرزمین جحفه و سپس بیابانهای خشک و سوزان غدیر خم از دور نمایان می‌شد. اینجا در حقیقت چهارراهی است که مردم سرزمین حجاز را از هم جدا می‌کند راهی به سوی مدینه در شمال، و راهی به سوی عراق در شرق، و راهی به

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۵

سوی غرب و سرزمین مصر و راهی به سوی سرزمین یمن در جنوب پیش می‌رود و در همین جا باید آخرین خاطره و مهم‌ترین فصل این سفر بزرگ انجام پذیرد، و مسلمانان با دریافت، آخرین دستور که در حقیقت نقطه پایانی در مأموریت‌های موفقیت‌آمیز پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بود از هم جدا شوند.

روز پنج‌شنبه سال دهم هجرت بود، و درست هشت روز از عید قربان می‌گذشت، ناگهان دستور توقف از طرف پیامبر به همراهان داده شد مسلمانان با صدای بلند، آنهایی را که در پیشاپیش قافله در حرکت بودند به بازگشت دعوت کردند، و مهلت دادند تا عقب افتادگان نیز برسند، خورشید از خط نصف النهار گذشت، مؤذن پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم با صدای الله اکبر مردم را به نماز ظهر دعوت کرد، مردم به سرعت آماده نماز شدند، اما هوا بقدری داغ بود که بعضی مجبور بودند قسمتی از عبای خود را به

زیر پا و طرف دیگر آن را به روی سر بیفکنند، در غیر این صورت ریگهای داغ بیابان و اشعه آفتاب، پا و سر آنها را ناراحت می‌کرد.

نه سایبانی در صحرا به چشم می‌خورد و نه سبزه و گیاه و درختی، جز تعدادی درخت لخت و عریان بیابانی که با گرما، با سرسختی مبارزه می‌کردند. جمعی به همین چند درخت پناه برده بودند، پارچه‌ای بر یکی از این درختان برهنه افکندند و سایبانی برای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ترتیب دادند ولی بادهای داغ به زیر این سایبان می‌خزید و گرمای سوزان آفتاب را در زیر آن پخش می‌کرد. نماز ظهر تمام شد.

مسلمانان تصمیم داشتند فوراً به خیمه‌های کوچکی که با خود حمل می‌کردند پناهنده شوند، ولی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به آنها اطلاع داد که همه باید برای شنیدن یک پیام الهی که در ضمن خطبه مفصلی بیان می‌شد خود را آماده کنند. کسانی که از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فاصله داشتند قیافه ملکوتی او را در لابلای جمعیت نمی‌توانستند مشاهده کنند. لذا منبری از جهاز شتران ترتیب داده شد و

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۶

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بر فراز قرار گرفت و نخست حمد و سپاس پروردگار را بجای آورد و خود را به خدا سپرد، سپس مردم را مخاطب ساخت و چنین فرمود: من به همین زودی دعوت خدا را اجابت کرده، از میان شما می‌روم. من مسئولم و شما هم مسئولید. شما درباره من چگونه شهادت می‌دهید؟ مردم صدا بلند کردند و گفتند: نشهد انک قد بلغت و نصحت و جهدت فجزاک الله خیرا «ما گواهی می‌دهیم تو وظیفه رسالت را ابلاغ کردی و شرط خیرخواهی را انجام دادی و آخرین تلاش و کوشش را در راه هدایت ما نمودی، خداوند تو را جزای خیر دهد.» سپس فرمود: آیا شما گواهی به یگانگی خدا و رسالت من و حقانیت روز رستاخیز و برانگیخته شدن مردگان در آن روز نمی‌دهید؟ همه گفتند: آری گواهی می‌دهیم فرمود: خداوندا گواه باش! بار دیگر فرمود: ای مردم آیا صدای مرا می‌شنوید؟ گفتند: آری و به دنبال آن، سکوت سراسر بیابان را فراگرفت و جز صدای زمزمه باد چیزی شنیده نمی‌شد. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: اکنون بنگرید با این دو چیز گرانمایه و گرانقدر که در میان شما به یادگار می‌گذارم چه خواهید کرد؟ یکی از میان جمعیت صدا زد، کدام دو چیز گرانمایه یا رسول الله؟

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بلافاصله گفت اول ثقل اکبر، کتاب خداست که یک سوی آن به دست پروردگار و سوی دیگرش در دست شماس است دست از دامن آن برندارید تا گمراه نشوید و اما دومین یادگار گرانقدر من خاندان منند و خداوند لطیف خبیر به من خبر داده که این دو هرگز از هم جدا نمی‌شوند، تا در بهشت به من پیوندند، از این دو پیشی نگیرید که هلاک می‌شوید و عقب نیفتید که باز هلاک خواهید شد. ناگهان مردم دیدند پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به اطراف خود نگاه کرد گویا کسی را جستجو می‌کند و همین که چشمش به علی علیه السلام افتاد، خم شد و دست او را گرفت و بلند کرد، آن چنان که سفیدی زیر بغل هر دو نمایان شد و همه مردم او را دیدند و شناختند که او همان افسر شکست‌ناپذیر اسلام است. در اینجا صدای

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۷

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم رساتر و بلندتر شد و فرمود: ایها الناس من اولی الناس بالمؤمنین من انفسهم: «چه کسی از همه مردم نسبت به مسلمانان از خود آنها سزاوارتر است؟» گفتند: خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم داناترند: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم گفت: خدا، مولی و رهبر من است، و من مولی و رهبر مؤمنانم و نسبت به آنها از خودشان سزاوارترم سپس فرمود:

فمن کنت مولاه فعلی مولاه «هرکس من مولا و رهبر او هستم، علی مولا و رهبر اوست» و این سخن را سه بار و به گفته بعضی از راویان حدیث، «۴» چهار بار تکرار کرد و به دنبال آن سر به سوی آسمان برداشت و عرض کرد:

«اللهم وال من والاه و عاد من عاداه و احب من احبه و ابغض من ابغضه و انصر من نصره و اخذل من خذله و ادر الحق معه حیث

دار». «خداوند دوستان او را دوست بدار و دشمنان او را دشمن بدار، محبوب بدار آن کس را که او را محبوب دارد، و مبغوض بدار آن کس که او را مبغوض دارد، یارانش را یاری کن، و آنان را که ترک یاریش کنند، از یاری خویش محروم ساز، و حق را همراه او بدار و او را از حق جدا مکن.»

سپس فرمود: آگاه باشید همه حاضران وظیفه دارند این خبر را به غائبان برسانند. خطبه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به پایان رسید، عرق از سر و روی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام و مردم فرومی ریخت و هنوز صفوف جمعیت از هم متفرق نشده بود که امین وحی خدا نازل شد و این آیه را بر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم خواند: **الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي ...** «امروز آیین شما را کامل و نعمت خود را بر شما تمام کردم» پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: «الله اکبر، الله اکبر علی اکمال الدین و اتمام النعمه و رضی الرب برسالتی و الولاية لعلی من بعدی» «خداوند بزرگ است همان خدایی که آیین خود را کامل و نعمت خود را بر ما تمام کرد و از نبوت و رسالت من و ولایت علی علیه السلام پس از من راضی و خشنود گشت» در این هنگام شور و غوغایی در میان مردم افتاد و علی علیه السلام را به این موقعیت تبریک می گفتند

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۸

و از افراد سرشناسی که به او تبریک گفتند، ابو بکر و عمر بودند که این جمله را در حضور جمعیت بر زبان جاری ساختند: «بَخَّ بَخَّ یا بن ابی طالب اصبح و امسیت مولای و مولا کل مؤمن و مؤمنه» «آفرین بر تو باد، آفرین بر تو باد، ای فرزند ابو طالب! تو مولا و رهبر من و تمام مردان و زنان باایمان شدی. در این هنگام ابن عباس گفت: به خدا این پیمان در گردن همه خواهد افتاد»^۱.
*** روایات زیادی آن چنان که گفته شد از طریق اهل تسنن وارد شده است که این آیه درباره علی علیه السلام نازل شده است «۲». و گرنه روایاتی که درباره جریان غدیر خم و خطبه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و معرفی علی علیه السلام به عنوان وصی و ولی نقل شده به مراتب بیشتر و بیشتر است تا آنجا که علامه امینی محقق بزرگ اسلام در کتاب گرانسنگ «الغدیر» حدیث غدیر را از ۱۱۰ نفر از صحابه و یاران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و با اسناد و مدارک و از ۸۴ نفر از تابعین و از ۳۶۰ دانشمند و کتاب معروف اسلامی نقل کرده است که نشان می دهد حدیث غدیر یکی از قطعی ترین روایات متواتر است و جای هیچ شکی وجود ندارد. برای رفع هرگونه ابهام می توان به کتاب های الدر المنثور سیوطی و الغدیر علامه امینی و احقاق الحق شوشتری و

(۱) - نقل از تفسیر نمونه ۵ / ۸.

(۲) - حافظ ابو سعید سجستانی در الولاية؛ حافظ حاکم حسکانی در شواهد التنزیل ۱ / ۱۸۸؛ ابن عساکر شافعی بنا نقل الدر المنثور ۲ / ۲۹۸؛ ابو الحسن واحدی نیشابوری در اسباب النزول ص ۱۵۰؛ فخر رازی در تفسیر الکبیر ۳ / ۶۳۶؛ حافظ ابو نعیم اصفهانی در ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام ص ۲۹؛ ابو اسحاق حموینی در فرائد السمطین؛ ابن قتیبه در الامامة و السياسة؛ جلال الدین سیوطی شافعی در الدر المنثور ۲ / ۹۸؛ علامه نیشابوری در غرائب القرآن و رغائب الفرقان ۶ / ۱۹۵؛ ابن صباغ مالکی در الفصول المهمة ص ۲۷؛ امام ذهبی در تذکره الحفاظ ۱ / ۱۰؛ شهاب الدین آلوسی در روح المعانی ۶ / ۱۷۲؛ محب طبری شافعی در ذخائر العقبی ص ۶۷؛ شیخ سلیمان قندوزی حنفی در ینابیع المودة ص ۱۲۰؛ ابن اثیر شافعی در اسد الغابه ۲ / ۲۸؛ شیخ محمد عبده در تفسیر المنار ۶ / ۴۶۳؛ احمد بن حنبل امام الحنابلة در مسند احمد بن حنبل ۴ / ۲۸۱؛ قاضی شوکانی در فتح القدير ۳ / ۵۷؛ ابن حجر عسقلانی شافعی در تهذیب التهذیب ۳ / ۳۲۷؛ بدر الدین حنفی در عمدة القاری فی شرح صحیح النجاری ۸ / ۵۸۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۶۹

المراجعات شرف الدین و دلائل الصدق مظفر رجوع کرد. منابع شأن نزول آیه درباره حضرت علی علیه السلام در پاورقی بیان شد.

اشاره

۸۲ انعام.

ترجمه: کسانی که ایمان آورده و ایمان خود را به شرک نیالوده‌اند، آنان راست ایمنی و ایشان راه یافته‌گانند.

حدیث: عن ابن عباس فی قوله تعالى: «الَّذِينَ آمَنُوا» یعنی صدقوا بالتوحید هو علی ابن ابی طالب «وَلَمْ يَلْبِسُوا» یعنی لم یخلطوا، نظیرها: «لَمْ تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ» یعنی لم تخلطون. و لم یخلطوا ایمانهم «بِظُلْمٍ» یعنی الشرک، قال ابن عباس: و الله ما آمن احد الا بعد شرک ما خلا علیا فانه آمن بالله من غیر ان اشرك به طرفه عین. «أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ» من النار و العذاب «وَهُمْ مُهْتَدُونَ» یعنی مرشدون الى الجنة يوم القيامة بغير حساب فکان علی اول من آمن به و هو من ابناء سبع سنين. «۱».

ترجمه:

الَّذِينَ آمَنُوا* یعنی کسانی که تصدیق به توحید کردند یعنی علی ابن ابی طالب علیه السلام.

وَلَمْ يَلْبِسُوا یعنی ایمانشان مخلوط به شرک نشده است.

إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ یعنی ظلم یعنی شرک، یعنی ایمانشان به شرک آلوده نشده است.

سپس ابن عباس گفته است: به خدا قسم هیچ کس به خدا ایمان نیاورد

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۱۹۷.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۰

مگر بعد از شرک، غیر از حضرت علی علیه السلام زیرا که ایشان حتی به اندازه یک چشم به هم زدن هم شرک نیاورد.

أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ یعنی از عذاب و آتش در امان هستند.

وَهُمْ مُهْتَدُونَ* یعنی آنها به بهشت هدایت می‌کنند و بدون حساب وارد بهشت می‌شوند و علی علیه السلام اول کسی است که ایمان آورد.

تفسیر:

قوم ابراهیم با او به گفتگو و محاجه پرداختند. ابراهیم در پاسخ آنها گفت:

چرا درباره خداوند یگانه به من گفتگو و مخالفت می‌کنید درحالی که خداوند مرا در پرتو دلائل منطقی و روشن به راه توحید هدایت کرده است ظاهرا بت پرستان ابراهیم را تهدید به کیفر و خشم خدایان و بت‌های خویش می‌کردند و او را از مخالفت آنان بیم می‌دادند به همین دلیل ابراهیم گفت: من هرگز از بت‌های شما نمی‌ترسم زیرا آنها قدرتی ندارند که به کسی زیان برسانند هیچ کس قدرت آسیب رساندن به من را ندارد مگر اینکه خدا بخواهد. علم و دانش پروردگار من آنچنان گسترده است که همه چیز را دربر می‌گیرد آیا با این همه متذکر نمی‌شوید؟ من چگونه از بت بت‌ترسم با اینکه هیچ گونه نشانه‌ای از عقل و قدرت در این بت‌ها نمی‌بینم اما شما با اینکه به وجود خدا ایمان دارید و قدرت و علم او را می‌دانید و هیچ گونه دستوری به شما درباره پرستش بت‌ها نازل نکرده است با این همه از خشم او نمی‌ترسید من چگونه از خشم بت‌ها بت‌ترسم؟ حال انصاف دهید من باید احساس آرامش کنم یا شما؟ و در دنباله این محاجه، ابراهیم می‌گوید: آنها که ایمان آورده‌اند و ایمان خود را با ظلم (شرک) نیامیختند، امنیت برای آنها است و آنها هدایت یافتگانند «۱».

(۱) - از امیر المؤمنین علی علیه السلام نقل شده است که این سخن دنباله گفتگوی ابراهیم با بت پرستان است مجمع البیان ۳ و ۴ / ۵۰۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۱

در میان مفسران معروف است که «ظلم» در این آیه به معنای شرک است و آنچه در سوره لقمان آیه ۱۲ وارد شده: إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ شاهد بر این معناست. در روایتی از ابن مسعود نقل شده که هنگامی که این آیه نازل شد بر مردم گران آمد، عرض کردند: ای رسول خدا کیست که لا اقل به خود ستم نکرده باشد (بنابراین همه مشمول این آیه‌اند) پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: منظور آنچه شما فکر می‌کنید نیست آیا گفته بنده صالح خدا لقمان را نشنیده‌اید که می‌گوید فرزندم برای خدا شریک قرار مده زیرا شرک ظلم بزرگی است «۱». در بعضی از روایات نیز از امام صادق علیه السلام نقل شده که منظور از آیه فوق این است که آنهایی که به دستور پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در زمینه ولایت و رهبری امت اسلامی بعد از او ایمان بیاورند، و آن را با ولایت و رهبری دیگران مخلوط نکنند امنیت از آن آنها است «۲».

*** حال به زندگی مولا علی علیه السلام بنگرید ببینید آیا لحظه‌ای در طول عمر خویش شرک ورزیده بود؟ او که خود وصی پیامبر بود، ایمانش به رهبری امت اسلامی بعد از پیامبر چگونه است؟ آیا مصداق حقیقی آیه او نیست که لحظه‌ای ایمان خویش را به ظلم نیالود و پیوسته در کمال ایمان بود تا به شهادت رسید او در جرگه کسانی است که برای آنها امنیت و هدایت تضمین شده است.

قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ

اشاره

۱۴۹ انعام.

ترجمه: بگو برهان رسا و ویژه خداست.

(۱) - مجمع البیان ۳ و ۴ / ۵۰۶.

(۲) - نور الثقلین ج ۱ / ۷۴۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۲

احادیث زیادی در حد تواتر از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم با سندهای متعددی رسیده است که علی علیه السلام همان حجت بالغه الهیه بر مردم بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است که نمونه‌هایی از آن بیان می‌شود:

حدیث: عن انس قال: كنت عند النبي صلى الله عليه وآله وسلم فرأى عليا مقبلا فقال: انا و هذا حجة علي امتي يوم القيامة. «۱» ترجمه: از انس نقل می‌کنند که رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بود پس دید که علی بطرف او می‌آید پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند من و علی حجت بر امت هستیم در روز قیامت.

حدیث آخر: عن ابي الصلت الهروي باسناده الى رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم قال: سمعت الله تعالى يقول: علي بن ابي طالب حجتی علی خلقی «۲».

ترجمه: از ابي الصلت نقل شده است که رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: از خداوند متعال شنیده است که می‌گوید

علی ابن ابی طالب حجت من بر خلق من است و به سندش از ابن عباس، که از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم شنیده است: هرکس دوست دارد حجت بعد از مرا بشناسد پس باید که علی ابن ابی طالب علیه السلام را بشناسد و به سندش از مسیب از علی بن ابی طالب نقل کرده که ایشان فرمود: رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مرا در میان امتش خلیفه و جانشین خویش قرار داده است پس من حجت خدا بر آن امت هستم بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم.

تفسیر:

حجت در اصل از ماده «حج» به معنی قصد است به دلیل و برهان هم

(۱) - المناقب ابن مغازلی ص ۴۵.

مانند حدیث اول در منابع دیگر هم آمده است:

علامه محب الطبری در الریاض النضره ج ۲ / ۱۹۳ و ذخائر العقبی ۷۷؛ خطیب بغدادی در تاریخ بغداد ج ۲ / ۸۸؛ الموفق بن احمد حنفی خوارزمی در المناقب ص ۲۲۸؛ سیوطی شافعی در القول الجلی ح ۱۹.

(۲) - المناقب المائه ص ۲۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۳

حجت گفته می‌شود زیرا که گوینده قصد دارد به وسیله آن مطلب خود را برای دیگران ثابت کند. بالغه به معنای رساست بنابراین روشن می‌شود که دلائل خداوند برای بشر از طریق عقل و ارسال پیامبران از هر نظر رساست به‌طوری که برای کسی جای تردید باقی نمی‌ماند.

از امام کاظم علیه السلام نقل شده است که فرمود: ان لله علی الناس حجتین حجة ظاهرة، و حجة باطنه فاما الظاهرة فالرسل و الانبياء و الائمة و اما الباطنه فالعقول.

«خداوند بر مردم دو حجت دارد، حجت آشکار و حجت پنهان، حجت آشکار، همان رسولان و امامانند و حجت پنهان همان عقول و افکار آنان» (۱). کسی که وظیفه تبلیغ مردم را بر عهده دارد، باید از هر جهت شایستگی آن را داشته باشد.

امامت و پیشوایی مردم بدون لیاقت حتی برای فرزندان ابراهیم خلیل ممکن نیست و مردود است «۲» امامان قوم، میزان اعمال خویشند و طبیعی است که برهان رسای خداوند بر مردم باشند چرا که فردای قیامت اعمال پیشوایان ملاک صحت و سقم اعمال مردم است آن‌چنان که در دنیا چنین بود.

وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا

اشاره

۱۵۱ انعام.

ترجمه: و به پدر و مادر احسان کنید.

حدیث: روی الشيخ الفقيه ابو الحسن بن شاذان عن طريق العامة عن علی بن الحسین عن ابيه عن علی بن ابی طالب قال: قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: ان الله قد فرض علیکم طاعتی و نهاکم عن معصیتی و اوجب علیکم اتباع امری و فرض من طاعة علی بن ابی طالب بعدی و نهاکم عن معصيته كما نهاکم عن معصیتی، و جعله اخی و

(۱) - اصول کافی: ج ۱ باب حجت.

(۲) - قرآن کریم ۱۲۴/۲ «إِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ».

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۴

وزیری و وارثی و هو منی و انا منه، حبه ایمان و بغضه کفر، محبه محبی و هو مولی من انا مولاه و انا مولی کل مسلم و مسلمة و انا و هو ابوا هذه الامة» (۱).

ترجمه: از طریق عامه، علی بن حسین از پدرش و او از علی بن ابی طالب نقل می کند که فرمود: پیامبر فرمود:

خداوند اطاعت از مرا بر شما واجب کرده است و من شما را از گناه و مخالفت کردن با من نهی می کنم و واجب کرد بر شما پیروی از دستورات مرا. و آن چنان که اطاعت از مرا بر شما فرض کرد اطاعت از علی بن ابی طالب را واجب کرد و من از معصیت کردن و مخالفت کردن با او شما را نهی می کنم آن چنان که از مخالفت با خود، شما را نهی می کنم. خداوند علی را برادر من و وزیر و وارث من قرار داد. او از من است و من از او. دوستی او ایمان است و دشمنی با او کفر. دوستدار او دوستدار من است و دشمن او دشمن من. او مولای هر کسی است که من مولای او هستم و من مولای هر مرد مسلم و زن مسلمان هستم من و علی دو پدر این امت هستیم و نیز نقل کرده اند از علی علیه السلام، که پیامبر فرمود: حق علی علیه السلام بر مسلمانان، همان حق پدر بر فرزند خویش است (۲).

تفسیر:

ذکر نیکی به پدر و مادر، بلافاصله بعد از مبارزه با شرک و قبل از دستورهای مهمی همانند تحریم قتل نفس و اجرای اصول عدالت، دلیل بر اهمیت فوق العاده حق پدر و مادر در دستورهای اسلامی است. این موضوع وقتی روشن تر می شود که توجه کنیم به جای تحریم آزار پدر و مادر که هماهنگ با سایر تحریم های این آیه است، موضوع احسان و نیکی کردن ذکر

(۱) - المناقب المائه ابن شاذان المنقبه الثانيه و العشرون ۱۵.

(۲) - مناقب ابن مغازلی ص ۴۸؛ شمس الدین محمد ذهبی شافعی در میزان الاعتدال ج ۲/ ۱۱۱؛ احمد بن حجر عسقلانی شافعی در لسان المیزان ج ۴/ ۳۹۹؛ موفق بن احمد خوارزمی حنفی در المناقب ص ۲۳۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۵

شده است.

ولد به معنای فرزند و والد به معنای پدر است کما اینکه به مادر والده می گویند به هر دوی آنها والدین گفته می شود (۱) چنانچه در قرآن کریم آمده است: رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ ۲۸/۷۱ خداوند من و پدر و مادرم را ببامرز.

از طرفی دیگر هر کس که سبب در ایجاد خیری یا صلاح آن چیز یا ظهور آن چیز باشد پدر اوست معلم انسان، پدر اوست چنانچه بعضی کریمه وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ ۲۲/۴۳ را نیز حمل بر معلم کرده اند چون گفته اند این علماء و دانشمندان هستند که ما را تربیت کرده اند و تعلیم داده اند (۲). حال پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ خدا که رسالتش جز تعلیم و تزکیه نفوس نبود به مصداق هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَمِيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ... (۳) «اوست خدایی که در میان مردم درس نخوانده، پیامبری از خودشان برانگیخت که آیات او را بر آنان می خواند و پاکشان می سازد و کتاب و حکمت به آنان

می‌آموزد» و جانشین بلا فصل او حضرت علی علیه السلام که تفسیر قرآن می‌کرد و شب و روز به تعلیم مردم مبادرت می‌نمود حق پدری بر امت اسلامی دارند.

وَقُولُوا حِطَّةً وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ

اشاره

۱۶۱ اعراف.

ترجمه: و بگوئید خداوندا گناهان ما را فرو ریز و سجده کنان از دروازه

(۱) - مفردات راغب، ولد.

(۲) - مفردات راغب، اب.

(۳) - قرآن کریم ۶۲/۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۶

شهر درآید تا گناهان شما را بر شما ببخشایم و بزودی بر اجر نیکوکاران بیفزاییم.

حدیث: عن ابی سعید خدری قال: سمعت النبی صلی الله علیه و آله و سلم یقول: و انما مثل اهل بیتی فیکم مثل باب حطه فی بنی اسرائیل من دخله غفر له.

ترجمه: ابی سعید خدری گفت شنیدم از نبی اکرم صلی الله علیه و آله و سلم که می‌فرمود: مثل اهل بیت من در میان شما امت، مثل باب حطه (استغفار) در میان قوم بنی اسرائیل است هرکس داخل آن دروازه (استغفار) شد آمرزیده خواهد شد «۱».

حدیث: عن ابی سعید خدری عن النبی صلی الله علیه و آله و سلم: علی ابن ابی طالب باب حطه، من دخل منه کان مؤمنا و من خرج منه کان کافرا «۲».

ترجمه: ابی سعید خدری از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده است که فرموده‌اند: علی بن ابی طالب باب حطه (بنی اسرائیل) است هرکس داخل این دروازه شد مؤمن و هرکس از آن خارج شد کافر است (یعنی هرکس از قلعه ولایت علی علیه السلام خارج شد کافر است).

تفسیر:

«حطه» اسم مصدر و به معنای نهادن و فرود آمدن می‌باشد و مراد از آن به قرینه جمله بعد «نغفر لکم» برداشتن گناهان و آمرزش آنهاست بنابراین «قولوا حطه» یعنی بگوئید خدایا درخواست ما آمرزش گناهان است. و با گفتن این کلمه، بنی اسرائیل مأمور بودند دل و جان و روح خود را با یک توبه خالصانه از آلودگی به گناهان شستشو دهند. در حدیث است که علی بن ابی طالب علیه السلام به مانند قلعه و حصاری است که هرکس داخل آن قلعه شود از عذاب خدا ایمن

(۱) - مجمع الزوائد ۱۶۸/۹.

(۲) - کنز العمال متقی ۱۵۳/۶؛ سیوطی شافعی در القول الجلی حدیث ۳۹؛ شیخ محمد درویش بیروتی در اسنی المطالب فی احادیث مختلفه المراتب حروف العین ۱۴۱؛ علامه هندی فقیر العینی در مناقب العینی ۳۸؛ ابراهیم بن الله الوصالی در اسنی المطالب

باب ۱۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۷

می‌باشد «۱» بنابراین تمسک به ولایه علی علیه السلام موجب نجات است. از طرفی وجود حضرتش نمونه اعلای انسانیت است او که جز به حق نمی‌اندیشید و جز به حق عمل نمی‌کرد و مجسمه حق بود به مصداق «علی مع الحق و الحق مع علی حیث دار» «۲» تمسک به آن بزرگوار تمسک به حق است انسانهای آزاده و عدالت خواه با رفتار عادلانه خویش به حق روتق می‌دهند و از شیوه آن حضرت که همان جاده مستقیم حق است پیروی می‌کنند این است توسل به او پیروی راه او باعث نجات امت و پوشش غفلت‌ها و لغزشهای آنان است.

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ

اشاره

۱۸۱ اعراف.

ترجمه: از میان کسانی که آفریده‌ایم گروهی هستند که به حق هدایت می‌کنند و به حق داوری می‌نمایند.
حدیث: عن زاذان عن علی علیه السلام قال: «تفترق هذه الامه على ثلاث و سبعين فرقه، اثنتان و سبعون فی النار، و واحدة فی الجنة، و هم الذین قال الله عز و جل فی حقهم: وَ مِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ يَعْدِلُونَ» «انا و شیعتی» «۳»
ترجمه: حافظ سلیمان قندوزی از زاذان از قول علی علیه السلام نقل می‌کند که حضرت فرمود: این امت ۷۳ فرقه خواهند شد، ۷۲ فرقه در آتش و یک فرقه از آنها در بهشت است و آنها کسانی هستند که خداوند متعال در حق آنها این آیه را فرموده است وَ مِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةً یعنی من و شیعیان من.
عده‌ای از مفسران این آیه را در مورد علی علیه السلام و شیعیان او دانسته‌اند و

(۱) - ولایه علی بن ابی طالب حصنی فمن دخل حصنی أمن من عذابی «حدیث سلسله الذهب».

(۲) - علی علیه السلام با حق است و حق با علی علیه السلام است هر کجا که باشد.

(۳) - ینابیع الموده ۱۰۹، مناقب خوارزمی ۲۳۷.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۸

گفته‌اند مراد از کلمه «امّه» حضرت علی علیه السلام است «۱».

تفسیر:

«فالهدی خامل و العمی شامل عصی الرحمن و نصر الشیطان اطاعوا الشیطان فسلکوا مسالکة و وردوا مناهله».

پس بازار هدایت کم روتق و کوری و ضلالت فراگیر است خداوند رحمان عصیان می‌شود و از شیطان یاری بعمل می‌آید از شیطان اطاعت کردند پس از راههای او رفته و از آبشخورهای وی وارد گشتند. «۲»

این گله و درد شخصیتی است که از گمراهی مردم به فغان آمده است، آه و ناله امامی است که از جهل و بیسوادی آدمی در رنج است. و لیس احد من العرب یقرأ کتابا و لا یدعی نبوتا و لا وصیا «۳» خداوند هنگامی رسول خویش را مبعوث فرمود که هیچ فردی از عرب کتابی نمی‌خواند و نبوت و رسالتی را مطرح نمی‌ساخت و با وحی سروکاری نداشت. او حریص هدایت خلق خداست. در

زمان جاهلیت، اختلاف بر سر مسائل زندگی اختلافی است بسیار وسیع و هر کس، هر گروه و ملتی برای خود نغمه‌ای ساز می‌کند و می‌خواهد نظرات بیمار گونه‌اش را بر دیگران تحمیل نماید آنها که پیرو هواهای نفسانی خویشند به‌طوری که طوفان‌های سهمگین هوس هر روز آنها را به یک طرف می‌کشد. بنگر که امام چه می‌گوید: «قد استهوتهم الاهواء و استزلتهم الکبریاء و استخفهم الجاهلیة الجهلاء» «۴» «هوس‌ها، آنها را از راه به‌در برده و افکار هوس‌آلوده بر ایشان چیره گشته و تکبر و خودبزرگ‌انگاری آنان را دچار لغزش و انحراف

(۱) - حاکم حسانی در شواهد التنزیل ۲۰۴/۱؛ سیوطی در الدر المنثور ۶۱۷/۳ «امّه» را بر آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم تطبیق داده است؛ علامه کشفی ترمذی در مناقب مرتضوی ۵۲.

(۲) - نهج البلاغه خ ۲.

(۳) - نهج البلاغه خ ۱۰۳.

(۴) - نهج البلاغه: خ ۹۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۷۹

نموده و جاهلیت خطرناکی ایشان را خوار و زیون ساخته بود. امام علی علیه السلام با یادآوری گذشته منحنط عرب و سرگشتگی مردم جهان فطرت خفته خلق را غبارزدایی کرده آنها را از خواب گران بیدار می‌کند و ارزش رسالت نبی اکرم اسلام و چگونگی هدایت شدن مردم بواسطه وحی را گوشزد می‌نماید. «ابتعثه و الناس یضربون فی غمره و یموجون فی حیره» «۱» «خداوند متعال زمانی حضرت محمد را برانگیخت که مردم همانند غریق ناآشنای با شنا، در گرداب فرو می‌رفتند و پایین و بالا می‌آمدند، و گرفتار امواج طوفانی حیرت بودند.» بحران‌های زمان آنان را پیش می‌راند «قد قادتهم ازمه الحین» «۲» از هر طرف که می‌رفتند به بن‌بست گرفتار می‌آمدند. و ضاق المخرج و عمی المصدر «۳» «راه خروج بسیار تنگ و راه بیرون آمدن نیز بسته است» خوابشان بیداری و، با آرامش وداع کرده بودند. نومهم سهود و کحلهم دموع «۴» «خوابشان بیخوابی و سرمه چشمشان اشک‌ها بود» بی‌عاطفگی بیداد می‌کرد و نهال عاطفه خشکیده بود و تقطعون ارحامکم «۵» «پیوندهای خویشاوندی را از هم می‌گسلیدند» و رحم و مروت بی‌معنا بود و تسفکون دمائکم «۶» «و خون همدیگر را می‌ریختند» و تلظ من الحروب «۷» «آتش جنگ و جدال شعله‌ور بود» وقت خویش را با سرگرمی و مجادله سپری می‌کردند و تنازع من الالسن «۸» «به کشمکش‌های لفظی می‌پرداختند» امام که از خواب عمیق و گمراهی مردم جهان به ستوه آمده

(۱) - نهج البلاغه خ ۲۳۳.

(۲) - نهج البلاغه خ ۲۳۳.

(۳) - نهج البلاغه خ ۲.

(۴) - نهج البلاغه خ ۲.

(۵) - نهج البلاغه خ ۲۶.

(۶) - نهج البلاغه خ ۲۶.

(۷) - نهج البلاغه خ ۸۸.

(۸) - نهج البلاغه خ ۱۳۳.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۰

بود در سرشت خویش درد جانکاه ضلالت مردم او را بی تاب کرده است ارسله علی حین فتره من الرسل و طول هجعه من الامم و اعترام من الفتن و انتشار من الامور «۱» «خداوند هنگامی رسول خود را فرستاد که زمانی از بعثت پیامبر قبلی گذشته بود و امت‌ها به خوابی سنگین فرو رفته و بسوی آشوب‌های لجام گسیخته پیش می‌تاختند و کارها و امور پراکنده و رشته‌های محکم هم از هم گسسته بود» چه دارویی بر زخم امام درمان است؟ قطعاً هدایت آدمی زادگان.

اضائت به البلاد بعد الضلالة المظلمة و الجهالة الغالبة و الجفوة الجافية و الناس يستحلون الحريم ... یحیون علی فتره و یموتون علی کفره «۲» جهان با نور رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم روشن شد پس از آن که گمراهی غالب بود و ستم و خشونت، جهانگیر و درحالی که حریم را می‌شکستند و بر بی‌خبری می‌زیستند و بر کفر می‌مردند «اینجاست که به عظمت خدا در خلق چنین هادیان دلسوزی پی می‌بریم و از سویدای قلب خویش پیوسته نیاز به چنین راهنمایی را از احدیت خواهانیم آن‌ها که به حق هدایت می‌کنند، مثل علی و پیروانش.

هُوَ الَّذِي آتَاكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ

اشاره

۶۲ انفال.

ترجمه: همو بود که تو را با یاری خود و مؤمنان نیرومند گردانید.

حدیث: عن انس قال: قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم: لما عرج بی رأیت علی ساق العرش مكتوباً: لا اله الا الله، محمد رسول الله ایدته بعلي نصرته بعلي «۳»

(۱) - نهج البلاغه خ ۸۸.

(۲) - نهج البلاغه خ ۱۵۱.

(۳) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۲۲۴.

مانند حدیث فوق با مختصر تغییری در منابع زیر هم آمده است:

الدر المنثور سیوطی ۲ / ۱۹۹؛ کفایه الطالب علامه گنجی شافعی ۱۱۰؛ ینابیع الموده قندوزی ۹۴؛ شواهد

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۱

و از طریق ابو هریره: قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مكتوب علی العرش أنا الله لا اله الا وحدي لا شريك لي، و محمد عبدی و رسولی ایدته بعلي بن ابی طالب.

ترجمه: انس می‌گوید: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: آن زمانی که به معراج رفتم بر ساق عرش نوشته‌ای دیدم که نیست خدایی به جز خدای یگانه، محمد پیام‌آور خداست من او را به واسطه علی تایید کردم و به واسطه او، یارش گردانیدم.

تفسیر:

البته آیه عام است و این گونه شان نزول‌ها آیه را منحصر و محدود نمی‌کند طبیعی است که در همه اوقات خداوند پیامبرش را نصرت کرده یا با امدادهای غیبی و فرشتگان و یا با پشتیبانی افراد مومن و مجاهد ... مؤمنانی که در بدترین شرایط از پیامبر و مکتب او دفاع کردند شکنجه شدند آزار دیدند آواره گشتند جنگیدند و شهید شدند ولی هرگز دست از یاری او برنداشتند اما در میان

آنها شخصیتی مانند علی مرتضی علیه السلام ممتاز است او که در صف اول مؤمنان قرار دارد نخستین تکیه گاه پیامبر بعد از خدا از میان مسلمانان است و احادیثی که دال بر نصرت پیامبر به واسطه علی علیه السلام می باشد گویای همین مطلب است.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

اشاره

۶۴ انفال.

ترجمه: ای پیامبر، خدا و مؤمنانی که از تو پیروی می کنند تو را بسند.

- التنزیل حاکم حسانی ۲۲۳/۱؛ ترجمه الامام امیر المؤمنین علی علیه السلام ابن عسکر از تاریخ دمشق ج ۲/ ۱۹، ح ۹۲۶؛ فرائد السمطين حافظ جوبنی ۲۳۵/ ۱، ح ۱۸۳ و ۱۸۴ و ۱۸۵؛ حلیه الاولیاء ابو نعیم اصفهانی ۲۶/ ۳؛ ارجح المطالب علامه هندی عبید له بسمل ۷۳؛ ذخائر العقبی محب طبری ۶۹؛ مناقب خوارزمی ۲۳۴؛ مجمع الزوائد ابن حجر هیشمی شافعی ۱۲۱/ ۹؛ تاریخ بغداد خطیب بغدادی ۱۷۳/ ۱۱؛ فضائل الصحابه حافظ ابو نعیم.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۲

حدیث: عن جابر بن عبد الله انصاری فی قوله تعالى: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، هو علی بن ابی طالب و هو رأس المؤمنین.

تذکر: این آیه شریفه به نظر کثیری از علماء عامه و مفسران قرآن در شان علی علیه السلام نازل شده است چنانچه نمونه این حدیث در شان نزول آن گذشت و منابع اهل سنت با تغییراتی مانند آن را نقل کرده اند «۱».

تفسیر:

بعضی از مفسران نقل کرده اند که این آیه هنگامی نازل شد که طایفه یهود بنی قریظه و بنی نظیر به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می گفتند ما حاضریم تسلیم تو شویم و از تو پیروی کنیم. آیه بالا نازل شد و به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم هشدار داد که به آنها اعتماد نکند بلکه تکیه گاه خود را تنها خدا و مومنان قرار دهد «۲». زندگی پیامبر از دوران کودکی «۳» تا رحلت به تصریح آیات قرآن سراسر بر است از یاری و کمک خداوند «۴»، و اگر یاری خدا و نگه داری او نبود بدون تردید، نه از شخص «۵» او اثری بود و نه از شخصیت «۶» او، این وعده خداست که پیامبران خویش را یاری می کند «۷». و مؤمنان حقیقی در بیان خداوند، آن افرادی هستند که در راه خدا جهاد کردند و پیامبرش را یاری کرده به او پناه دادند «۸». رستگاری ویژه همان

(۱)- شواهد التنزیل حسانی ج ۱/ ۲۳۰؛ ما نزل من القرآن فی علی فاضل احمد اصفهانی ۹۲؛ مناقب مرتضوی محمد صالح کشفی ترمذی ۵۴؛ مناقب خطیب بغدادی ۱۸۶؛ ارجح المطالب ۸۸.

(۲)- تفسیر تبیان شیخ طوسی ۱۵۲/ ۵.

(۳)- قرآن کریم أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى ۶/ ۹۳ «آیا ترا یتیمی نیافت پس جای و پناه داد».

(۴)- قرآن کریم وَ يَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَظِيمًا ۳/ ۴۸ «و خدای تو را یاری کند یاری کردنی توانمندانه».

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ ۴۰/ ۹ «اگر او (پیامبر) را یاری نکنید هرآینه خدا او را یاری کرد».

(۵) - قرآن کریم وَ اِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ اَوْ يَقْتُلُوكَ اَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ / ۸ / ۳۰ «و یاد کن آنگاه که کسانی کافر شدند بدانندیشی می کردند که تو را به بند بکشند یا بکشند یا بیرون کنند، آنها بدانندیشی می کردند و خدا چاره نهان می کرد»

(۶) - قرآن کریم وَ رَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ / ۹۴ / ۴ «و نام و آوازهات را بلند کردیم».

(۷) - قرآن کریم اِنَّا لَنْصُرُ رُسُلَنَا / ۴۰ / ۵۱ «ما فرستادگان خود را یاری می کنیم».

(۸) - قرآن کریم وَالَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَ نَصَرُوا اُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۳

شخصیت‌هایی بود که در سخت‌ترین شرایط به یاری پیامبر خویش شتافتند «۱» و به جای او در بسترش خوابیدند «۲» و مرگ را به جان خریدند و از هیچ قدرتی نهراسیدند «۳» و برای پیروی از نوری که آورده «۴» بود تا مرز شهادت پیش رفتند و به فلاح رسیدند «۵».

*** وَ اَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رُسُولِهِ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ اَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رُسُولُهُ ۳ توبه.

ترجمه: و این آیات اعلامی است از جانب خدا و پیامبرش به مردم در روز حج اکبر که خدا و پیامبرش در برابر مشرکان تعهدی ندارند.

حدیث: عن زید بن یثیع قال: نزلت براءة فبعثت بها رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم ابا بكر ثم ارسل عليا فاخذها منه، فلما رجع ابو بكر قال: هل نزل في شيء؟ قال صلى الله عليه وآله وسلم: لا و

۸ / ۷۴ «کسانی که ایمان آوردند و هجرت کردند و جهاد کردند و آنان که پناه دادند و یاری کردند، اینانند که براستی مؤمنانند».

(۱) - قرآن کریم ... فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَ عَزَّوْهُ وَ نَصَرُوهُ ... اُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ / ۷ / ۱۵۷، «پس کسانی که به او گرویدند و او را بزرگ داشتند و یاریش کردند ... رستگارانند».

(۲) - قرآن کریم وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ / ۲ / ۲۰۷، «و از مردم کسی هست که جان خویش به جستن خشنودی خدا می فروشد» از ابن عباس روایت است که این آیه درباره حضرت علی علیه السلام نازل شده، که در شب هجرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم در بستر پیامبر خوابید و پیامبر که دشمنان قصد جان او را کرده بودند جان به در برد و در غاری پنهان شد.

(۳) - قرآن کریم يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ / ۵ / ۵۴، «در راه خدا جهاد می کنند و از سرزنش هیچ سرزنش کننده‌ای نمی ترسند» در روایاتی از شیعه و اهل تسنن آمده است که این آیه درباره علی علیه السلام است.

(۴) - قرآن کریم ... وَ اتَّبِعُوا النُّورَ الَّذِي اُنْزِلَ مَعَهُ اُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ / ۷ / ۱۵۷، «و از آن نوری که با او فرود آمده پیروی نمودند ایشان رستگارانند».

(۵) - کلام امیر المؤمنین علی علیه السلام در لحظه شهادت و در محراب عبادت فزت و رب الکعبه به خدای کعبه رستگار شدم بود.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۴

لکن امرت ان ابلغها انا او رجل من اهل بیتی.

ترجمه: طبری در تفسیرش «۱» با سند از زید بن یثیع روایت کرده است که سوره براءت که نازل شد، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ابا بکر را فرستاد، برای خواندن آن به مردم. سپس علی علیه السلام را فرستاد، که آیه را از او بگیرد و خود بخواند و علی چنین کرد وقتی که ابو بکر برگشت گفت آیا در مورد من چیزی نازل شده است؟

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: نه و لکن به من امر شده است که یا خودم این براءت را به گوش مردم برسانم یا مردی از

اهل بیت من. و بخاری در صحیح «۲» خود از ابی هریره روایت می‌کند که علی علیه السلام یوم النهر در منی اعلام برائت کرد. «یعنی گفت ان الله بری من المشرکین و رسوله» و او بود که اعلام کرد پس از آن سال، مشرکان حق ندارند حج بجا آورند و نباید با بدن برهنه طواف کنند.

سیوطی شافعی در تفسیرش «۳» از ابن ابی حاتم از حکیم بن حمید نقل می‌کند که گفت: علی بن حسین علیه السلام برای من گفت که برای علی علیه السلام در کتاب خدا اسمی است و لکن آن را نمی‌شناسد گفتم آن چیست؟ فرمود: مگر گفتار خداوند را نشنیدی که فرمود: وَ أَذَانُ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولُهُ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ؟ بخدا قسم او علی است یعنی همان اذان است.

(۱) - جامع البیان فی تفسیر القرآن ج ۱۰ / ۴۶.

(۲) - صحیح بخاری ج ۵ / ۳۷.

(۳) - الدر المنثور ذیل آیه‌ای در سوره توبه؛ شواهد التنزیل حسانی ج ۱ / ۲۳۲؛ العمدة حافظ مفسر ثعلبی ص ۱۶۴، ح ۲۵۳؛ حاکم نیشابوری در المستدرک علی الصحیحین ج ۳ / ۵۱؛ المناقب خوارزمی ص ۲۲۳؛ حافظ ابو نعیم اصفهانی در ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام ذیل آیه؛ علامه شیخ عبد الله حنبلی وهابی در مختصر سیره الرسول صلی الله علیه و آله و سلم ص ۴۱۲؛ نظم الدر فی تناسب الایات و السور ج ۸ / ۳۶۴؛ حافظ شیخ محمد شاه ولی الله حنفی دهلوی در ازاله الخفاء ۲ / ۹۹؛ تفسیر القاسمی ج ۸ / ۳۰۶۹؛ حافظ احمد بن حنبل در المسند ج ۱ / ۱۵۰ و ج ۳ / ۲۱۲؛ تفسیر المنارج ج ۱۰ / ۱۵۷؛ حافظ ابو عبد الله الرحمن احمد بن شعيب النسائی در خصائص امیر المؤمنین علی علیه السلام ص ۲۸؛ التحریر و التنویر شیخ محمد طاهر ابن عاشور ج ۱۰ / ۱۰۰؛ المناقب ابن مغازلی ص ۱۱۲؛ فرائد السمطين ص ۵۸؛ الصواعق المحرقة ص ۷۵؛ میزان الاعتدال ذهبی ج ۱ / ۲۰۵؛ الاستیعاب ابن عبد البر ج ۳ / ۲۵؛ کفایة الطالب حافظ کنجی ص ۲۴۲؛ فضائل علی بن ابی طالب ابن حنبل ج ۱ / ۴۳؛ تفسیر القرآن الکریم شیخ شلتوت ص ۶۰۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۵

*** أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَ عِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ جَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ ۱۹ توبه.

ترجمه: آیا سیراب ساختن حاجیان و آباد کردن مسجد الحرام را همانند کار کسی پنداشته‌اید که به خدا و روز بازپسین ایمان آورده و در راه خدا جهاد می‌کند؟ نه این دو نزد خدا یکسان نیستند.

حدیث: عن انس بن مالک قال: (سدى ۱) هم از ابن مالک و او از ابن عباس نقل کرده است.

قعد العباس بن عبد المطلب و شیبۀ صاحب البيت یفخران فقال العباس: انا اشرف منک انا عم رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم و وصی ابيه و سقایة الحجج لی.

فقال له شیبۀ: انا اشرف منک انا امین الله علی بیه و خازنه أ فلا ایتمنک کما ایتمنی؟ و هما فی ذلک یتشاجران حتی اشرف علیهما علی بن ابی طالب فقال له العباس: أ فترضی بحکمہ؟ قال نعم قد رضیت. فوقف علی فقال له العباس ان شیبۀ فاخرنی فرعم انه اشرف فقال فما ذا قلت انت یا عماہ؟ فقال قلت له: انا عم رسول الله و وصی ابيه و ساقی الحجج انا اشرف. فقال لشیبه و ما قلت یا شیبۀ؟ قال: قلت له:

بل انا اشرف منک، انا امین الله و خازنه، أ فلا ایتمنک کما ایتمنی.

قال انس فقال لهما: اجعل لی معکم فخرأ؟ قالاه: نعم. قال: فانا اشرف منکم، انا اول من آمن بالوعید من هذه الامه و هاجر و جاهد. فانطلقوا ثلاثهم الی رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم فجتوا بین یدیه فاخبر کل واحد منهم بفخره فما اجابهم بشیء. فنزل الوحی بعد ایام فارسل الی ثلاثهم فأتوا فقرأ علیهم النبی صلی الله علیه و آله و سلم: أ جَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَ

(۱) - شرح حال سدی در مبحث ملحقات بیان شده است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۶

عِمَارَةُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ... «۱».

*** نمونه این حدیث با تفصیل بیشتر و در برخی نقل‌ها بطور مختصر «۲» در منابع اهل تسنن آمده است که در ضمن ترجمه و شرح حدیث، به بعضی از آنها اشاره می‌شود چنانچه در پاورقی مأخذ بیشتری ذکر می‌گردد.

ترجمه: ابو عبد الله محمد بن یوسف بن محمد قرشی کنجی شافعی از قاضی ابی نصر محمد بن هبة الله با سندش از انس بن مالک روایت می‌کند که عباس بن عبد المطلب و شیهه صاحب البیت در کنار هم نشسته و بهمدیگر افتخار می‌کردند عباس می‌گفت: من از تو شریف‌ترم، چون عم رسول خدا و وصی پدرش و سقایه الحاج هستم. حاجیان را من آب می‌دهم و شیهه می‌گفت: من از تو شریف‌ترم، زیرا من امین خدا در خانه او هستم و خزینه‌دار او. عماره مسجد الحرام از من است در حین مشاجره علی علیه السلام وارد شد و عباس به او گفت: آیا حکم ما می‌شوی؟ فرمود: آری. عباس گفت شیهه بر من افتخار می‌کند که از من اشرف است. علی فرمود: تو چه می‌گویی ای عمو؟ عباس گفت: من اشرفم، زیرا عموی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و وصی پدرش و ساقی حجاج هستم. علی فرمود: ای شیهه تو چه می‌گویی؟ گفت من اشرفم، زیرا من امین خدا در خانه او هستم. انس بن مالک می‌گوید علی گفت آیا افتخار کنم بر شما (به چیزی که انجام نداده‌اید) گفتند: آری. فرمود: من از هر دو شما شریف‌ترم، زیرا اول کسی هستم که ایمان آورده‌ام، مهاجرت کرده و جهاد نمودم. هر سه نفر نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم رفته و هر کدام از ایشان به فخر خویش خبر داد، ولی جوابی از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نشنیدند تا اینکه امین وحی نازل شده و این آیه را آورد: أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَ عِمَارَةَ

(۱) - کفایه الطالب کنجی ص ۲۳۷.

(۲) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۲۵۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۷

الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ جَاهَدَ ... «۱»

وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ وَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ رَضُوا عَنْهُ وَ أَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

اشاره

۱۰۰ توبه.

ترجمه: و پیشگامان نخستین از مهاجران و انصار و کسانی که با نیکوکاری از آنان پیروی کردند خدا از ایشان خشنود و آنان نیز از او خشنودند و برای آنان باغهایی آماده کرده که از زیر درختان آن نهرها روان است. همیشه در آن جاودانند این است همان کامیابی بزرگ.

حدیث: عن ابن عباس و السابقون الاولون. قال: نزلت فی علی سبق الناس کلهم بالایمان بالله و برسوله و صلی القبلتین و بایع البیعتین و هاجر الهجرتین ففیہ نزلت هذه الایة. و مانند آن از ضحاک «۲» از ابن عباس درباره قول خدا که گفته:

«السَّابِقُونَ الْأُولُونَ» نقل شده است که علی بن ابی طالب و عمار و ابو ذر و سلمان و مقداد بودند «۳».

ترجمه: از ابن عباس روایت می‌کنند که این آیه در مورد علی علیه السلام نازل شده است. او بود که در ایمان بخدا و رسول از همه مردم سبقت گرفته بود. او بود

(۱) - کفایه الطالب ص ۲۳۷ و ۲۳۸؛ نزهة المجالس ج ۲ / ۱۶۹؛ نور الابصار ص ۷۷؛ هامش تفسیر الجلالین ج ۱ / ۱۶؛ تفسیر القرطبی ج ۸ / ۹۱؛ تفسیر المنار ج ۱۰ / ۲۱۶؛ جامع البیان فی تفسیر القرآن ج ۱۰ / ۶۸؛ مفاتیح الغیب ج ۴ / ۴۲۲؛ اسباب النزول ص ۱۸۲؛ الدر المنثور ج ۳ / ۲۱۸؛ الفصول المهمه ص ۱۲۳؛ جامع الاصول ج ۹ / ۴۷۷؛ تفسیر القرآن العظیم ج ۲ / ۲۴۱؛ مناقب ابن مغازی ص ۳۲۱؛ ثمار القلوب ص ۵۴۲؛ نظم درر السمطین ص ۸۸؛ فتح القدير ج ۲ / ۲۰۲.

(۲) - شرح حال ضحاک در بخش ملحقات بیان شده است.

(۳) - شواهد التنزیل ج ۱ / ۳۳۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۸

که به دو قبله نماز گزارد. و دو بار بیعت کرد و دو هجرت نمود. «۱»

علامه جمال الدین محمد بن مکرم از عبد الرحمن بن عوف در مورد کلام خدا «وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ» روایت کرده و گفته است: ایشان ده نفر از قریش بودند که اولین آنها از جهت اسلام آوردن علی علیه السلام می‌باشد. «۲»

تفسیر:

در صفحات گذشته آموختیم که امام علی علیه السلام اولین کسی از مردان بود که به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ایمان آورد «۳» و مطابق آنچه خود فرموده اول کسی است بعد از رسول الله که نماز بجای آورده است آنجا که فرمود: بار خدایا من نخستین کسی هستم که به حق رسیدم و آن را شنید و پذیرفت. هیچ کس از جهت نماز بر من پیشی نگرفت مگر رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم. «۴» تاریخ به ایمان آوردن و نماز گزاردن او به رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم شهادت می‌دهد مانند مطلب زیر گواه صادق این مدعی است:

نخستین نماز جماعت که در اسلام منعقد شد چنین بود که روزی در آغاز بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم در نماز بود. علی علیه السلام در کنار رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم ایستاد، و به حضرتش اقتدا نمود. در این حال ابو طالب، که فرزندش جعفر را به همراه داشت، سر رسید جعفر را گفت تو نیز در کنار پسر عمویت نماز بخوان. چون حضرت متوجه شد که جعفر نیز بر وی اقتدا نموده، پیشتر رفت ابو طالب شادمان شد و بازگشت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: نماز را باید به جماعت خواند، اگرچه بر روی

(۱) - شواهد التنزیل حسانی ج ۱ / ۲۵۶.

(۲) - مختصر تاریخ دمشق ج ۱۷ / ۱۱۸، جمال الدین محمد بن مکرم.

نزدیک به همین مضامین و در مورد همین آیه در منابع زیر نیز روایاتی نقل شده است:

المناقب ابن مغازی ص ۳۲۰، ح ۳۲۵؛ التذکره علامه سبط ابن جوزی ص ۲۱؛ الریاض النضره از علامه محب الدین طبری ص ۱۵۸؛ تفسیر ابن کثیر دمشقی ج ۴ / ۲۸۳؛ الدر المنثور ج ۶ / ۱۵۴.

(۳) - فروغ ابدیت استاد سبحانی.

(۴) - نهج البلاغه خ ۱۳۱.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۸۹

سرنیزه‌ای باشد. «۱» به اتفاق همه مسلمانان اولین زن مسلمان حضرت خدیجه و اولین مرد مسلمان به اتفاق شیعه و نظر بسیاری از اهل سنت علی ابن ابی طالب علیه السلام است روایات آن در بعضی از کتابها جمع آوری و بیان شده است. «۲»

*** میان «۳» تاریخ‌نویسان خلافتی در این نیست که علی ابن ابی طالب علیه السلام اولین مرد مسلمان است. و این اهمیت کمی نیست بلکه در ردیف بزرگترین ارزشها است آنها که در ایمان نوجوان ده ساله یا هفت ساله اشکال می‌کنند و آن را بی‌ارزش می‌دانند باید بدانند اشکالشان به قرآن برمی‌گردد زیرا قرآن نبوت حضرت عیسی علیه السلام و حضرت یحیی را در کودکی بیان داشته و برای آن ارزش قائل شده است. «۴»

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

اشاره

۱۱۹ توبه.

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید از خدا پروا کنید و با راستان باشید.

حدیث: عن ابن عباس فی قوله تعالى: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» قال هو علی بن ابی طالب خاصه «۵»

در بعضی از احادیث آیه به «کونوا مع علی و اصحابه» «۶» تاویل شده است.

(۱) - معارف و معاریف ۵/ ۲۲۶۶.

(۲) - الغدير ج ۳ / ۲۲۰ تا ۲۴۰.

(۳) - فروغ ابدیت استاد سبحانی.

(۴) - تفسیر الجامع لاحکام القرآن قرطبی ج ۵ / ۳۰۷۵، به نقل از مستدرک حاکم.

(۵) - المناقب خوارزمی ص ۱۹۸؛ الصواعق المحرقة ص ۹۳؛ کفایه الطالب ص ۱۱۱.

(۶) - مناقب خطیب بغدادی ص ۱۸۹؛ فرائد السمطين ج ۱ / ۶۸؛ الدر المنثور ج ۳ / ۲۹۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۰

و در بعضی دیگر به «کونوا مع علی» «۱» تفسیر شده است.

ترجمه: ابن عباس در مورد کلام خدا که فرمود: ای کسانی که ایمان آورده‌اید پروا پیشه کنید و با راستان باشید گفته است مراد از صادقین علی بن ابی طالب است فقط. یا با علی و یارانش باشید یا اینکه با علی علیه السلام باشید.

تفسیر:

با یک نظر گذرا به زندگی مولی الموحدين امیر المؤمنین علی علیه السلام، حضرتش را مصداق بارز راستگویان و راستان مطابق آنچه خود قرآن از «صادقین» تعریف می‌کند می‌بینیم. او که اول ایمان آورنده به پیامبر و کتاب او و نمونه بهترین مؤمنان است و به شهادت قرآن در سخت‌ترین شرائط، از ایثار مال «۲» و فدا کردن «۳» جان خویش برای حفظ ارزشهای اسلامی دریغ نمی‌نمود او که به عهد خویش تا آخرین لحظه زندگی وفا کرده، ثابت‌قدم ماند و در هر لحظه‌ای برای دفاع از قرآن، هر نوع مشکلی را به جان

خریده، و تحمل می کرد آری او زیباترین تفسیر آیه صادقین است آنجا که خدا وصف صادقین می کند:

«وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا» ۱۷۷ بقره.

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا

اشاره

(۱) - ینابیع الموده ص ۱۱۹؛ ارجح المطالب ص ۶۰.

(۲) - اشاره به آیه «وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ» در مدح علی علیه السلام.

(۳) - اشاره به آیه «وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ» در مدح علی علیه السلام.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۱

يَجْمَعُونَ ۵۸ یونس.

ترجمه: بگو به فضل و رحمت خداست که مؤمنان باید شاد شوند و این از هرچه گرد می آورند بهتر است.

حدیث: عن ابن عباس فی قوله تعالى: قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ الْآيَةُ قَالَ:

بفضل الله: النبي و برحمة: علی «۱».

ترجمه: از ابن عباس روایت کرده اند که گفته است بفضل الله یعنی نبی صلی الله علیه و آله و سلم و برحمة یعنی علی علیه السلام.

تفسیر:

در اینکه میان «فضل» و «رحمت» چه تفاوتی است در میان مفسران گفتگو است:

۱- بعضی معتقدند فضل الهی همان نعمت های ظاهری و مادی است و رحمت همان نعمت های باطنی و معنوی. جسم ما اعضاء و

جوارح ما، هوایی که استنشاق می کنیم، از طبیعتی که استفاده می بریم و ... مظاهر فضل خداوند هستند.

و روح ما و قلب دزاک ما، دین و فرهنگ و معارف ما و ... که ارکان معنویت انسان ها را تشکیل می دهند رحمت الهی است.

۲- فضل و رحمت مانند رحمن و رحیم هستند آن چنان که گفته اند:

رحمان صفت عام بخشندگی خداست. در دنیا هم به مؤمن هم به کافر، اعطاء می کند. همه بر سفره حق نشسته و تغذیه می کنند. این

همان فضل خداست. ولی در سرای آخرت فقط مؤمنان هستند که از نعمات خداوندی بهره برده، در آن متنعم هستند. منکران خدا

و کافران از این مواهب محرومند. و این همان رحمت خداست.

(۱) - خطیب بغدادی تاریخ بغداد ج ۵ / ۱۵؛ سیوطی در در المنثور ج ۳ / ۳۰۸؛ کنجی شافعی در کفایه الطالب ص ۲۳۷؛ حاکم

حسکانی در شواهد التنزیل ج ۱ / ۲۶۸؛ ابن عساکر مشقی در تاریخ دمشق ج ۲ / ۳۲۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۲

۳- بعضی گفته اند فضل الهی همان آغاز نعمت و ایجاد آن است و رحمت الهی، دوام و بقاء این نعمت بزرگ. اگر این برداشت را

بپذیریم حدیث فوق به روشنی تفسیر می‌گردد چرا که پیامبر سرآغاز اسلام بود و آورنده آن، بنابراین فضل خداست و علی علیه السلام که سبب بقاء ادامه حیات اسلام بود رحمت الهی «۱»

أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيْنِهِ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ

اشاره

۱۷ هود.

ترجمه: آیا کسی که از جانب پروردگارش بر حجتی روشن است و شاهی از «خویشان» او پیرو آن است.
حدیث: عن علی علیه السلام انه قيل له، فانزل فيك؟ قال: ان تقرا سورة هود «أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيْنِهِ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ» رسول الله صَلَّى الله عليه و آله و سلم علی بینہ من ربہ و انا شاهد منه. «۲»

تفسیر:

در منابع شیعی مهم با همین مضمون روایتی آمده که تفسیری است بر روایات اهل سنت:
حضرت صادق از پدرش از جدش علی بن الحسین از حضرت امام حسن علیه السلام روایت کرده که در ضمن خطبه طولانی‌ای که در حضور معاویه خواند، فرمود: کارها انجام یافت و دوره‌ها گذشت تا خدا محمد صَلَّى الله عليه و آله و سلم را به نبوت مبعوث

(۱) - تفسیر نور الثقلین ۲/ ۳۰۷.

(۲) - الدر المنثور سیوطی ذیل آیه ج ۳/ ۳۲۴؛ مناقب ابن مغازلی ص ۲۷۰، ح ۳۱۸؛ مناقب خوارزمی ص ۱۹۷؛ شواهد التنزیل حسکانی ج ۱/ ۲۷۵ و ۲۸۲، ح ۳۷۲ و ۳۸۷؛ شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج ۱/ ۲۰۸؛ الکشف و البیان ثعلبی؛ جامع البیان فی تفسیر القرآن طبری ج ۱۲/ ۱۰؛ کنز العمال متقی هندی حنفی ج ۱/ ۲۵۱؛ تذکره الخواص الامه سبط ابن جوزی ص ۲۰؛ کفایه الطالب کنجی شافعی ص ۱۱۱؛ فرائد السمطين حموینی ج ۱/ ۳۳۸؛ ینایع الموده قندوزی ص ۷۴؛ ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام ص ۲۷۶، ح ۳۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۳

کرد و او را برای رسالت برگزید و کتاب خود را بر او فروفرستاد و او را مأمور کرد که مردم را بسوی خدا دعوت کند و پدر من اولین کسی بود که دعوت خدا و رسول او را اجابت کرد و اولین کسی بود که ایمان آورد، و خدا و رسول او را تصدیق کرد. خدا در کتاب خود که بر پیامبر نازل کرده بود فرمود: «أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيْنِهِ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ» پس رسول خدا دارای بینة الهی است و پدر من بدنبال او می‌رود و او شاهی است از طرف پیغمبر «۱» ... تا آخر خطبه ... اصبع بن نباته گفت حضرت امیر فرمود: اگر مسند قضاوت را برای من بگسترانند و من بر آن نشینم ما بین اهل تورات با تورات خودشان و ما بین اهل انجیل با انجیل و ما بین اهل قرآن با قرآن قضاوت می‌کنم آن‌چنان قضاوتی که بدرگاه خدا برود و بدرخشد. به خدا سوگند آیه‌ای از خدا در شبانه‌روز نازل نشد مگر آنکه من می‌دانستم درباره چه کسی نازل شده است. هیچ‌یک از این مردمی که تیغ بر سرشان گذر کرده نیست مگر اینکه در مورد او آیه‌ای نازل شده که او را در بهشت یا جهنم سوق می‌دهد. آنگاه مردی برخاست و گفت: یا امیر المؤمنین چه آیه‌ای درباره شما نازل شده؟ فرمود: مگر نشنیده‌ای که خدا می‌گوید: «أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيْنِهِ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ» رسول خدا صَلَّى الله عليه و آله و سلم از طرف خدا بینة دارد و من شاهد او و از آن اویم. «۲»

إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ

اشاره

۷ رعد.

ترجمه: ای پیامبر تو فقط هشدار دهنده‌ای و برای هر قومی رهبری است.
روایات متعددی از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در کتب معتبر اهل سنت نقل شده که

(۱) - امالی شیخ صدوق؛ کافی کلینی.

(۲) - بصائر الدرجات؛ امالی شیخ مفید؛ کشف الغمه اربلی؛ تفسیر عیاشی.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۴

فرمود: من منذر و علی هادی است.

حدیث: عن ابن عباس قال: لما نزلت «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم أنا المنذر و علی الهادی من بعدی و ضرب بیده الی صدر علی قال:

انت هادی بعدی یا علی بک یهتدی المهتدون.

ترجمه: از ابن عباس نقل می کنند که: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دستش را بر سینه خود گذاشت و فرمود منم منذر! سپس به شانه علی اشاره کرد و فرمود: تویی هادی! و بوسیله تو بعد از من هدایت یافتگان هدایت می شوند. و مانند این حدیث با مختصر تغییری در منابع اهل سنت آمده است. «۱»

تفسیر:

در کافی بسند خود از عبد الرحیم قصیر از ابی جعفر علیه السلام روایت کرده که در ذیل آیه «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» فرموده: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: من منذر و علی هادی است. الخ. این معنا را کلینی در کافی و صدوق در معانی الاخبار و صفار در بصائر الدرجات و عیاشی و قمی در تفسیرهای خود و همچنین غیر ایشان بسندهای مختلف روایت کرده اند و معنای آیه این است که من مصداق منذر چون انذار بمعنای هدایت با دعوت است و علی مصداق هادی است، چون او امام است و دعوتی ندارد نه اینکه مراد از لفظ این باشد که منذر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است و هادی علی علیه السلام چه این معنا با ظاهر آیه منافات دارد. و در الدر المنثور است که ابن جریر و مردویه و ابو نعیم در کتاب المعرفة و دیلمی و ابن عساکر و ابن نجار روایت کرده اند که وقتی آیه: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱/ ۲۹۴؛ تفسیر الکبیر فخر رازی ج ۱۹/ ۱۴؛ تفسیر التهذیب بیهقی شافعی؛ الفصول المهمه ابن صباغ مالکی ص ۱۰۵؛ الدر المنثور سیوطی سوره رعد ذیل آیه؛ تفسیر ابن کثیر ذیل آیه؛ کفایه الطالب گنجی شافعی ص ۱۰۹؛ جامع البیان طبری ج ۱۳/ ۷۲؛ بحر المحيط ابو حیان اندلسی ذیل آیه؛ فرائد السمطین حموینی ج ۱/ ۱۴۸؛ نور الابصار شبلنجی ص ۷۰؛ مجمع الزوائد نور الدین هیشمی ج ۷/ ۴۱؛ ینابیع الموده قندوزی؛ احقاق الحق ج ۳/ ۸۷؛ المستدرک علی الصحیحین ج ۳/ ۱۲۹.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۵

لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» نازل شد. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دست خود را به سینه اش نهاد و فرمود:

من منذرم، آنگاه دست بر شانه علی نهاد و فرمود: تو هادی هستی ای علی، هدایت یافته گان بعد از من بوسیله تو هدایت می شوند. این روایت را ثعلبی هم در کتاب الکشف از عطاء بن سائب، از سعید بن جبیر، از ابن عباس از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده. و حاکم در مستدرک بسند خود از ابراهیم بن حکم بن ظهیر، از پدرش، از حکم بن جریر، از ابن بریده اسلمی روایت کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم دستور داد طهور «آب» آوردند درحالی که علی بن ابی طالب نزد او بود رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بعد از آنکه وضو گرفت دست علی را گرفته به سینه خود چسبانید و خواند: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ» یعنی خودش و آنگاه دست علی را به سینه خود او گذاشت و خواند: «وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» آنگاه به او فرمود: تو مشعل فروزان خلافت و غایت هدایت و امیر قوایی، بر این شهادت می دهم که تو چینی. این روایت را ابن شهر آشوب از کتاب: «شواهد التنزیل» حاکم و از کتاب «ما نزل من القرآن» تالیف مرزبانی نقل کرده، و سیوطی در الدر المنثور گفته است که عبد الله بن احمد در زوائد المسند و ابن ابی حاتم و طبرانی در کتاب «اللاوسط» و حاکم (وی روایت را صحیح دانسته) و ابن مردویه و ابن عساکر از علی ابن ابی طالب علیه السلام روایت کرده اند که در تفسیر جمله: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» فرموده: رسول خدا منذر و من هادیم «۱».

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا بَ

اشاره

۲۹ رعد.

ترجمه: کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند، خوشا به

(۱) - تفسیر المیزان طباطبائی ۳۲۷/۱۱.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۶

حالشان، و خوش سرانجامی دارند.

حدیث ۱: سئل رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عن طوبی قال: هی شجرة اصلها فی داری و فرعها علی اهل الجنة. ثم سئل عنها مرة اخرى قال شجرة فی الجنة اصلها فی دار علی و فرعها علی اهل الجنة. فقيل له: سألناک عنها یا رسول الله فقلت اصلها فی داری ثم سألناک مرة اخرى فقلت شجرة فی الجنة اصلها فی الدار علی و فرعها علی اهل الجنة فقال ان داری و دار علی واحدة «۱».

ترجمه: حاکم حسانی در کتابش روایت می کند از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم سوال شد از «طوبی لهم و حسن ما ب» فرمود: درختی در بهشت است، که ریشه آن بر اهل بهشت سایه افکنده است. بایشان عرض شد قبلا از آن درباره شما پرسیدیم یا رسول الله! پس فرمودید ریشه اش در خانه من و شاخه اش روی سر اهل بهشت است و حالا می فرمایید ریشه اش در خانه علی و شاخه هایش بر اهل بهشت است؟ فرمود: آری خانه من و علی در بهشت یکی است و یک جا است. «۲»

تفسیر:

گفته اند کلمه «طوبی» مؤنث «اطیب» است و مفهومش بهتر و پاکیزه تر یا بهترین و پاکیزه ترین است خداوند در این آیه بشارت به مؤمنان حقیقی می دهد هر که ایمانش قوی تر و عملش پاکیزه تر، طبعاً از مزایای بیشتری برخوردار است اینکه طوبی به درخت بزرگ پر شاخه و بزرگ تفسیر شده است در واقع عمل مجسم مؤمنان حقیقی است. آنان که در دنیا منشا هدایت خلق بودند و سایه

لطفشان پیوسته بر سر مردم، در سرای آخرت نیز سایه گستر مواهب خداوندند

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۳۰۵.

(۲) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۳۰۵؛ ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام ص ۲۸۴؛ الرياض النضرة محب الدین طبری ص ۵؛ الصواعق المحرقة ابن حجر هیثمی ص ۸؛ الدر المنثور سیوطی ج ۴ / ۵۹؛ الجامع لاحکام القرآن قرطبی ج ۹ / ۳۱۷؛ کنز العمال متقی هندی ج ۵ / ۳۴؛ ینابیع المودة قندوزی ص ۱۳۱؛ مناقب ابن مغازلی ص ۲۶۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۷

پذیرفتن نبوت محمد صلی الله علیه و آله و سلم و پیشوایی علی علیه السلام در دنیا، در استفاده کردن از سایه‌های درخت طوبی متجلی خواهد شد همان درختی که در دنیا بذر آن را ریختند.

مانند این حدیث از ابی هریره هم نقل شده است که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به عمر فرمود:

حدیث ۲: ان فی الجنة لشجرة ما فی الجنة قصر ولا دار ولا منزل ولا مجلس الا و فیہ عضن من اعضاء تلك الشجرة و اصل تلك الشجرة فی داری ثم مضی علی ذلك ثلاثة ايام ثم قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: یا عمر ان فی الجنة لشجرة ما فی الجنة قصر ولا دار ولا منزل ولا مجلس الا و فیہ عضن من اعضاء تلك الشجرة اصلها فی دار علی بن ابی طالب قال عمر: یا رسول الله قلت ذلك اليوم ان اصل تلك الشجرة فی داری و اليوم قلت ان اصل تلك الشجرة فی دار علی؟ فقال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: اما عملت ان منزلی و منزل علی فی الجنة واحد، و قصری و قصر علی فی الجنة واحد و سریری و سریر علی فی الجنة واحد. «۱»

ترجمه: ابو هریره نقل می کند که روزی رسول خدا به عمر فرمود: در بهشت درختی است در هیچ قصر و خانه و مجلسی در بهشت نیست مگر اینکه شاخه‌ای از شاخه‌های آن درخت در آن است و ریشه آن درخت در خانه من است سپس چند روز گذشت پیامبر فرمود ای عمر در بهشت درختی که در هیچ قصر و خانه و مجلسی در بهشت نیست مگر آن که شاخه‌ای از شاخه‌های آن درخت در آن است و ریشه آن درخت در خانه علی است عمر گفت یا رسول الله قبلا فرمودید ریشه آن درخت در خانه من است و اکنون می فرمایید ریشه آن درخت در خانه علی است؟ حضرت فرمود مگر نمی دانی منزل من و علی و قصر من و علی و تخت من و علی در بهشت یکی است؟

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۳۰۶؛ ینابیع المودة قندوزی ص ۱۰۹؛ الدر المنثور ۴ / ۵۹.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۸

قُلْ كَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ

۴۳ رعد.

ترجمه: بگو کافی است خدا و آن کس که نزد او علم کتاب است. میان من و شما گواه باشد.

حدیث ۱: سألت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم عن قول الله تعالى: وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ قال: ذاك اخي علی بن ابی طالب «۱».

ترجمه: از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درباره قول خدا که فرمود «وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ» پرسیدم مراد چه کسی است؟ فرمود: آن کس که نزد او علم کتاب است علی بن ابی طالب است.

حدیث ۲: حدثنی عبد الله بن عطاء قال: كنت جالسا مع ابي جعفر في المسجد فرأيت ابنا لعبد الله بن سلام جالسا في ناحية فقلت لابي جعفر: زعموا ان ابا هذا عنده علم الكتاب يعني عبد الله بن سلام فقال: لا انما ذاك علي بن ابي طالب. این حدیث با تفصیل بیشتر در منابع دیگر از جمله مناقب ابن مغازلی آمده که ترجمه آن ذکر می‌شود:

ترجمه: محدث بزرگ حافظ ابن مغازلی نقل می‌کند و او سند را می‌رساند به علی بن حابس که می‌گوید: من و ابو مریم بر عبد الله بن عطاء وارد شدیم ابو مریم گفت حدیثی که از قول حضرت باقر علیه السلام برای من روایت کرده بودی برای ما بگو عبد الله گفت: من پیش حضرت باقر علیه السلام نشسته بودم که پسر عبد الله بن سلام بر ما گذر کرد، گفتم قربانت کردم این فرزند کسی است (عبد الله بن سلام) که علم کتاب نزد اوست؟ حضرت فرمود نه بلکه او رفیق شما علی بن ابي طالب

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱/ ۳۰۷؛ ینابیع الموده ص ۱۰۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۹۹

است که آیاتی از کتاب خدا درباره‌اش نازل شد:

مَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيْتِهِ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ إِنَّما وُئِيَكُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا. «۱»

و در کافی بسند خود از برید بن معاویه روایت کرده که در تفسیر آیه مورد بحث فرمود: ما را منظور داشته که اولمان، و افضلمان و بهترین ما بعد از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم علی علیه السلام است و در معانی بسند خود از خلف بن عطیه عوفی از ابی سعید خدری روایت کرده که گفت: من از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم از معنای گفتار خدای جل ثنائه که فرموده: «قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ» پرسش نمودم، فرمود: او جانشین برادر من سلیمان بن داود بود، گفتم: یا رسول الله! در آیه: «قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ» منظور کیست؟ فرمود: او برادر من علی بن ابي طالب است. و در تفسیر عیاشی از عبد الله بن عطا روایت کرده است که گفت خدمت حضرت ابی جعفر علیه السلام عرض کردم این پسر عبد الله بن سلام بن عمران چنین معتقد است که منظور از «مَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ» پدر اوست. آیا صحیح است، یا نه؟ فرمود: دروغ می‌گویند، منظور علی بن ابی طالب است «۲».

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ

اشاره

۲۴ ابراهیم.

ترجمه: آیا ندیدی خدا چگونه مثل زده: سخنی پاک، که مانند درختی

(۱) - مناقب الامام علی بن ابی طالب ابن مغازلی ص ۳۱۳؛ ینابیع الموده قندوزی ص ۱۲۱؛ الدر المنثور سیوطی ج ۴/ ۶۶۹؛ شواهد التنزیل حسکانی ج ۱/ ۳۰۷؛ ما نزل القرآن فی علی علیه السلام حسین بن حکم حبری ص ۲۸۵.

(۲) - تفسیر المیزان ۱۱/ ۳۸۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۰

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت ۱۴۹

پاک است که ریشه‌اش استوار و شاخه‌اش در آسمان است؟

حدیث: عن سلام الخثعمی قال: دخلت علی ابی جعفر محمد بن علی علیه السلام فقلت:

یا بن رسول الله قول الله تعالى: «أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ» قال: یا سلام الشجرة محمد، و الفرع علی امیر المؤمنین، و الثمر الحسن و الحسین، و العن فاطمة، و شعب ذلك الغصن الاثمة من ولد فاطمة، و الورق شیعتنا و محبوبنا اهل البيت، فاذا مات من شیعتنا رجل تناثر من الشجرة ورقة، فاذا ولد لمحبتنا مولود اخضر مكان تلك الورقة ورقة. «۱»

ترجمه: روایت می کنند با سند از سلام خثعمی که گفت داخل شدم بر علی ابی جعفر بن محمد بن علی و عرض کردم: ای پسر رسول خدا! قول خدا «أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ» یعنی چه؟ فرمود: ای سلام، شجره و درخت، حضرت محمد صلی الله علیه و آله و سلم است و تنه آن امیر المؤمنین و میوه اش، حسن و حسین و شاخه اش، فاطمه و شاخه های کوچک آن ائمه از فرزندان فاطمه و برگ های آن شیعیان و دوستان ما اهل بیت علیهم السلام هستند هر کدام از شیعیان ما از دنیا برود برگی از این درخت جدا شده و هر مولودی به دنیا بیاید برگی در این درخت سبز می شود.

تفسیر:

حق و باطل، ایمان و کفر در یک مثال مجسم شده است حق کلمه طیب و باطل کلمه خبیث، در مورد اینکه مراد از «کلمه طیب» چیست؟ بین مفسران گفتگو است. بعضی آن را کلمه توحید، بعضی ایمان، بعضی اوامر الهی «۲» و بعضی مومنان حقیقی یا قرآن و تسبیح و تنزیه خداوند «۳» دانسته، و ما از میان همه

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۳۱۱؛ کفایه الطالب گنجی شافعی ص ۲۲۰؛ المستدرک علی الصحیحین حاکم نیشابوری ج ۳ / ۱۲۶؛ اسد الغابه ابن اثیر ج ۴ / ۲۲؛ تهذیب التهذیب ابن حجر عسقلانی ج ۶ / ۳۲۰؛ فیض القدر مناوی ج ۳ / ۴۶.

(۲) - تفسیر مجمع البیان ۵ و ۶ / ۴۸۰.

(۳) - روح المعانی: ۸ / ۳۰۹.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۱

اقوال که در جای خود صحیح است مختصری درباره عظمت مؤمن توضیح می دهیم:

او موجودی است پویا و با حرکت، جاندار و همیشه دارای رشد بمانند «شجره» سبز و شاداب و بارور، پاک است و طیب، هم ظاهرش و هم باطنش، هم منظر او هم مجلس او، سکوتش فکر و عبرت و سخنش آموزنده «طیب» اصل وجود او نشأت گرفته از ایمان، و فرع و شاخه هایش عمل صالح، آن چنان ایمان در درون او رسوخ کرده که گویی سالهاست ریشه دوانیده. «أَصْلُهَا ثَابِتٌ». که هیچ طوفانی توانایی برکندن او را ندارد «کالجبل الراسخ لا تحرکه العواصف». شاخه های این شخصیت سینه هوا را شکافته به آسمان ها نفوذ کرده «فَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ» قلم او زبان او فکر او چون چشمه می جوشد و همگان از آبشخور حکمت های او سیراب می شوند «تُؤْتِي أَكْلَهَا» میوه های بابرکت از اوست همیشه سبز است و همیشه شاداب و پرثمر، فرزندان تربیت شده مکتب ایمان وی میوه های به بار نشسته او، و طعم شیرین و بوی دل انگیز سلاله های وجود او در نسل های آینده نسیم مهر و محبت و عشق به خدا را به خلق خدا می بویانند «كُلَّ حِينٍ» اما در هر حال و در هر کار، مطابق خواسته پروردگار خویش «يَاذُنِ رَبِّهَا» اهل بیت نبی را می گویم آنان که شیر جانشان به لطف جانان با قرآن عجین و وجود پرنورشان در صفحه ملک و ملکوت، برای تربیت خاکیان و هدایت آنان پیوسته آموزگار و راهنما، مفسر تنزیل رب «۱» العالمین بر قلب جن و انس به لسان عربی مبین.

(۱) - اقتباس از قرآن کریم ۲۶ / ۱۹۲ و ۱۹۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۲

«وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ»

اشاره

۴۷ حجر.

ترجمه: و آنچه کینه (و شائبه‌های نفسانی) در سینه‌های آنان است بر کنیم، برادرانه بر تخت‌هایی روبروی یکدیگر نشسته‌اند.
حدیث: عن احمد بن حنبل باسناده عن یزید بن ابی او فی قال: ان النبی صلی الله علیه و آله و سلم لعلی علیه السلام: انت معی فی قصری فی الجنة مع ابنتی فاطمة، و انت اخي و رفیقی ثم تلا رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: اخوانا علی سرر متقابلین. «۱»
ترجمه: از احمد بن حنبل روایت شده که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام فرمود: ای علی! تو با من در قصر بهشت هستی، در کنار آن دخترم فاطمه، ای علی! تو برادر من و رفیق من هستی. سپس حضرت این آیه را تلاوت کرد: برادرانه بر تخت‌هایی روبروی یکدیگر نشسته‌اند.

تفسیر:

هرچه در دنیا انجام شود چه نیک و چه بد، در آخرت عین آن دیده می‌شود فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۹۹/۷ و ۸.

آنها که در دنیا جز فضایل نیندوختند پاک بودند و باصفا زیستند و کینه احدی را به دل نگرفتند و جز خیر مردم نخواستند قیامت که صحنه ظهور و بروز است صفا و جلای دل و روح چنین انسان‌هایی روشن می‌شود. انسانهایی پاک در محیطی آرام و غرق در مواهب و الطاف خداوند، در کنار هم و مقابل هم نشسته، در جوار رحمت حق محفوظند. هیچ جای شگفتی نیست که گفته‌اند گندم از گندم بروید جو ز جو.

(۱) - ارجح المطالب ص ۷۳ از عبد الله بسمل هندی.

و نزدیک به همین مضمون در کتب دیگران نیز آمده است:

کنز العمال متقی هندی ج ۶ / ۲۱۹؛ اسد الغابه فی معرفه الصحابه ابن اثیر ج ۶ / ۵۲۳؛ تاریخ الخلفاء سیوطی ص ۱۱۴؛ الصواعق المحرقة ابن حجر هیثمی ص ۱۱۷؛ اسعاف الراغبین ابن صباغ شافعی ص ۱۵۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۳

*** وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۴۳ نحل.

ترجمه: و نفرستادیم پیش از تو مگر مردانی را که وحی می‌فرستادیم بدیشان، پس بپرسید اهل کتاب را اگر شما نمی‌دانید.

حدیث: عن جابر الجعفی قال: لما نزلت «فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ» قال علی علیه السلام نحن اهل الذكر. «۱»

جابر جعفی گفت: وقتی آیه فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ ... نازل شد حضرت علی علیه السلام فرمود: اهل ذکر ما هستیم.

عن سدی قال: كنت عند عمر بن الخطاب اذا قبل اليه كعب بن الاشراف و مالك بن الصيف و حى بن اخطب فقالوا: ان فى كتابك وَجْهٌ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ «۱۳۳ آل عمران» اذا كانت سعة جنه واحده كسبع سموات و سبع ارضين فالجنان كلها يوم القيامة اين تكون؟ فقال عمر: لا اعلم فبينما هم فى ذلك اذ دخل على بن ابى طالب، فقال: أ فى شى كنتم؟ فالقى اليهودى المسأله عليه. فقال

لهم: خبرونی ان النهار اذا قبل الليل اين تكون؟ قالوا له: في علم الله. فقال له كذلك الجنان تكون في علم الله فجاء على النبي و اخبره بذلك فنزل قوله تعالى فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ. «۲»

ترجمه: سدی نقل می کند نزد عمر بودند کعب و مالک و حی بن اخطب آمدند و پرسیدند در کتاب شما آیه‌ای است که می گوید عرض بهشت به اندازه آسمان‌ها و زمین است. اگر یک بهشت چنین توسعه دارد بقیه باغهای بهشت کجا

(۱) - جامع البیان طبری ۱۷ / ۵.

(۲) - غایه المرام بحرانی ص ۲۴۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۴

هستند؟ عمر گفت نمی دانم. آنها به علی علیه السلام برخورد کردند و مسأله را پرسیدند؟

حضرت فرمود وقتی روز می رود و شب می آید روز کجاست؟ آنها گفتند در علم خدا، علی هم فرمود بهشت‌های دیگر هم در علم خدا هستند آنگاه خدمت حضرت رسول خدا رسیدند و ما وقع را به ایشان خبر دادند آیه فَسْئَلُوا ... از اهل ذکر سوال کنید نازل شد. کلمات حضرت و قضاوت‌های امام، گوشه‌ای از علم خدادادی او را بیان می کند. آورده‌اند زن مجنونی در زمان عمر، مرتکب زنا شده و باردار شد عمر دستور داد او را رجم کنند امام علی علیه السلام فرمود آیا قول رسول خدا را نشنیده‌ای که سه نفر تکلیف ندارند اول دیوانه تا عاقل شود و دوم بچه تا بزرگ شود و سوم خوابیده تا بیدار شود. پس عمر گفت اگر علی علیه السلام نبود عمر هلاک می شد. «۱»

*** وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ۸۱ اسراء

ترجمه: و بگو حق آمد و باطل نابود شد. آری، باطل نابود شدنی است.

حدیث: عن ابی هریره قال: قال لی جابر بن عبد الله: دخلنا مع النبی مکة و فی البیت و حوله ثلاث مائه و ستون صنما یبعد من دون الله، فامر بها رسول الله فالحقیت کلها لوجهها، و کان علی البیت صنم طویل یقال له: هبل، فنظر رسول الله الی امیر المؤمنین و قال له: یا علی ترکب علی او اركب علیک لا لقی هبل عن ظهر الکعبة. قلت: یا رسول الله بل ترکبنی. فلما جلس علی ظهري لم استطع حمله لثقل الرسالة، فقلت: یا رسول الله اركبک، فضحک و نزل فطأطأ لی ظهره و استویت علیه، فو الذی فلق الجنة و برأ النسمه لواردت ان امس السماء لمستنها بیدی

(۱) - الاستیعاب ۳ / ۷۴؛ کنز العمال ۳ / ۹۵؛ تذکره الخواص ص ۸۷؛ سنن ابی داود ۴ / ۱۱۴؛ ذخایر العقبی ص ۸۱؛ فرائد السمطین ۱ / ۶۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۵

فالحقیت هبل عن ظهر الکعبة فانزل الله تعالی: وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ یعنی قول: لا اله الا الله، محمد رسول الله «وَزَهَقَ الْبَاطِلُ» یعنی و ذهب عباده الاصنام «إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا» یعنی ذاهبا. ثم دخل البیت فصلی فیہ رکعتین.

ترجمه: ابو هریره با سند از جابر بن عبد الله روایت کند که گفت با پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم داخل مکه شدیم ۳۶۰ بت وجود داشت که عبادت می شدند، پیامبر دستور داد همه آنها را از بین ببرند در میان آنها بت بزرگی بود بنام هبل. پیامبر نگاهی به امیر المؤمنین علی علیه السلام کرد و فرمود: یا علی! بر من سوار شو یا من بر تو، تا این بت بزرگ را از پشت بام کعبه به پایین اندازیم، علی گفت: یا رسول الله! شما بر من سوار شوید امام گفت: وقتی رسول الله پا به پشت من نهاد احساس کردم قدرت تحمل ایشان را ندارم و این از وزانت رسالت بود عرض کردم یا رسول الله من بر پشت شما قرار می گیرم پیامبر خنده‌ای کرد و پشت

خویش را برای من آماده نمود و من بر دوش حضرت قرار گرفتم. قسم به خدایی که دانه را آفرید در آن هنگام اگر اراده می‌کردم آسمان را دست بکشم می‌توانستم (احساس بلندی عجیبی می‌کردم) آنگاه هبل را از پشت بام کعبه انداختم. پس خداوند تعالی این آیه را نازل کرد: «وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ» یعنی لا اله الا الله، محمد رسول الله «وَزَهَقَ الْبَاطِلُ» یعنی عبادت بتها دورانش تمام شد «إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا» باطل رفتنی است سپس داخل کعبه شده و دو رکعت در آنجا نماز گزاردند. «۱»

مانند این حدیث و با مختصر تغییری، که در آن جریان بالا رفتن علی علیه السلام از دوش پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نیز بیان شده باشد در کثیری از آثار محدثین اهل سنت با اسناد مختلف آمده است که به نمونه‌ای از آن آثار اشاره می‌شود. «۲»

(۱) - حسکانی در شواهد التنزیل.

(۲) - احمد بن حنبل در مسند ج ۱/ ۸۴ و ۱۵۱؛ نسائی در الخصائص ص ۳۱؛ خطیب بغدادی در موضع اوهام

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۶

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا ۖ كَهَف.

ترجمه: در حقیقت ما آنچه را که بر زمین است زیوری برای آن قرار دادیم.

حدیث: عن قتادة عن عطاء عن عبد الله ابن مسعود «۱» و من طرق آخر عن عمار بن ياسر «۲» قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه و آله و سلم يقول لعلي: «يا علي ان الله زينتك» بزینه لم يزين العباد باحسن منها: «بغض اليك الدنيا، و زهيدك فيها، و حبب اليك الفقراء.» فرضيت بهم اتباعا، و رضوا بك اماما

روایت نقل می‌کنند از عمار بن یاسر که گفت شنیدم رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام می‌فرمود: ای علی! خداوند ترا به زینتی مزین کرده که احدی از مردم به بهتر از آن زینت مزین نشده‌اند. یکی اینکه دنیا را مبعوض تو قرار داد و ترا در دنیا زاهد گردانید و دیگر اینکه فقراء را نزد تو محبوب کرد و تو راضی شدی که آنها پیرو تو باشند و آنها نیز راضی باینکه تو امام آنها باشی «۳».

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا

اشاره

۹۶ مریم.

- الجمع و التفريق ج ۲/ ۴۳۲؛ خطیب بغدادی در تاریخ بغداد ج ۱۳/ ۳۰۲؛ حاکم نیشابوری در المستدرک ج ۲/ ۳۶۸؛ خوارزمی در المناقب ص ۷۱؛ متقی هندی در کنز العمال ج ۶/ ۴۰۷؛ گنجی شافعی در کفایه الطالب ص ۲۵۷.

(۱) - شرح حال ابن مسعود در مبحث ملحقات بیان شده است.

(۲) - شرح حال عمار یاسر در مبحث ملحقات بیان شده است.

(۳) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۱/ ۳۵۴ و ۳۹۵؛ مناقب علی ابن ابی طالب علیه السلام ابن مغازلی ص ۱۰۵، ح ۱۴۸؛ حلیه الاولیاء حافظ ابو نعیم اصفهانی ج ۱/ ۷۱؛ شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید معتزلی ج ۹/ ۱۶۶؛ المناقب موفق خوارزمی ص ۶۹؛ ترجمه امیر المؤمنین علیه السلام من تاریخ دمشق ابن عساکر ج ۲/ ۲۱۲؛ ذخائر العقبی محب الدین طبری ص ۱۰۰؛ اسد الغابه ابن اثیر ج ۴/ ۲۳؛ نظم در دار السمطین زرنندی حنفی ص ۱۰۲؛ کنز العمال متقی هندی ج ۱۲/ ۲۲۲؛ مجمع الزوائد هیشمی ج ۹/ ۱۲۱

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۷

ترجمه: کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند. به زودی خدای رحمان برای آنان محبتی در دلها قرار می‌دهد. احادیث زیادی در تفسیر این آیه بطرق مختلف از ابن عباس، از زید بن علی، از صحابه، از محمد بن حنیفه، از سعید بن خدری، از جابر بن عبد الله و دیگران نقل شده است که این آیه در مورد علی علیه السلام نازل شده است. و مضمون احادیث این است: مؤمنی نیست مگر اینکه در قلب او محبت علی علیه السلام می‌باشد از باب نمونه به بعضی از منابع و محتوای نقل آنها اشاره می‌شود: حدیث: عن البراء بن عازب قال: قال رسول الله صلى الله عليه وآله و سلم لعلي بن ابي طالب: يا علي قل اللهم اجعل لي عندك عهدا، و اجعل لي في قلوب المؤمنين مودة. فانزل الله تعالى «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا» قال: انزلت في علي بن ابي طالب. «۱»

از براء بن عازب نقل می‌کنند که رسول خدا صلى الله عليه وآله و سلم به علی علیه السلام فرمود: بگو خداوند را برای من عهدی نزد خودت قرار بده و در دل‌های مؤمنان مودت مرا بیفکن در این هنگام آیه إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ... نازل گردید. از محمد بن حنیفه در تفسیر همین آیه نقل می‌کنند که هیچ فرد باایمانی پیدا نمی‌شود مگر اینکه در درون قلبش محبت علی و خاندان او است.

امام علی علیه السلام فرمود: اگر با این شمشیرم بر بینی مؤمن بزنم که مرا دشمن دارد هرگز دشمن نخواهد داشت و اگر تمام دنیا را در کام منافق فروبریزم که مرا دوست دارد دوست نخواهد داشت این به خاطر آنست که پیامبر صلى الله عليه وآله و سلم به صورت یک حکم قاطع به من فرموده است: ای علی هیچ مؤمنی تو را دشمن نخواهد داشت و هیچ منافقی محبت تو را در دل نخواهد داشت.

(۱) - نمونه متن عربی یک حدیث در فضیلت حضرت علی علیه السلام مطابق آیه شریفه ۹۶ مریم.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۸

تفسیر:

در تفسیر قمی بسند خود از ابی بصیر، از امام صادق علیه السلام روایت شده که گفت: از آن جناب از آیه: إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا پرسیدم، فرمود: یعنی خدا برای آنان محبت و ولایت امیر المؤمنین را قرار می‌دهد و این همان ودی است که خدا در این آیه وعده داده است.

این روایت را کافی بسند خود از ابی بصیر از آن جناب روایت کرده. رسول خدا صلى الله عليه وآله و سلم به علی علیه السلام فرمود:

بگو: «اللهم اجعل لي عندك عهدا، و اجعل لي عندك ودا، و اجعل لي في صدور المؤمنين مودة» بعد از این جریان، خدای تعالی این آیه را فرستاد: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا»، آنگاه اضافه کرد: که این آیه در حق علی نازل شده. و در همان کتاب است که طبری و ابن مردویه از ابن عباس روایت کرده‌اند که گفت: این آیه درباره علی بن ابی طالب نازل شده که می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا» و فرمود: مقصود از ودّ محبت در قلوب مؤمنین است. و در مجمع البیان در ذیل آیه مورد بحث گفته: که در آن چند قول است، یکی اینکه درباره علی علیه السلام نازل شده هیچ مؤمنی نیست مگر آنکه در قلبش محبت علی علیه السلام هست. این از ابن عباس رسیده است و در تفسیر ابی حمزه ثمالی آمده: که امام ابو جعفر علیه السلام از رسول خدا برایم روایت کرد که به علی علیه السلام فرمود: بگو اللهم اجعل لي عندك عهدا، و اجعل

لی فی قلوب المؤمنین ودا، امام امیر المؤمنین علیه السلام این دعا را خواند دنبالش خدای تعالی این آیه را نازل کرد و نظیر این روایت از جابر بن عبد الله انصاری نیز روایت شده است.

مانند احادیث فوق، در کثیری از آثار اهل سنت آمده است. به نمونه‌هایی

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۰۹

*** قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاخْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي هَارُونَ أَخِي اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ۲۵ تا ۳۱ طه.

ترجمه: گفت: پروردگارا، سینه‌ام را گشاده گردان، و کارم را برای من آسان ساز، و از زبانم گره بگشای تا سخنم را بفهمند. و برای من دستیاری از کسانم قرار ده، هارون برادرم را، پشتم را به او استوار کن.

از روایاتی که در کتب دانشمندان اهل سنت وارد شده، استفاده می‌شود که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم نیز همین مسائل را که موسی برای پیش‌برد اهدافش از خدا خواسته بود، خواست. با این تفاوت که به‌جای نام هارون، نام امیر المؤمنین را نهاد. پیامبر از درگاه خداوند تقاضا کرد که:

پروردگارا! من از تو همان تقاضا می‌کنم که برادرم موسی آن را تقاضا کرد. ای خدا! از تو می‌خواهم سینه‌ام را گشاده داری و کارها را بر من آسان کنی، گره از زبانم بگشایی تا سخنانم را درک کنند علی را که برادر من است و از اهل بیتم برای من وزیر قرار دهی پشتم را با او محکم کن و او را در کار من شریک گردان تا تو را بسیار تسبیح گویم و تو را بسیار یاد کنیم که تو به حال ما بصیر و بینایی.

عده زیادی از بزرگان علماء و محدثین نزدیک بهمین مضمون را نقل

- آیه مذکور؛ روح المعانی ج ۱۶ / ۱۳۰؛ نظم درر السمطين ص ۸۵؛ مجمع الزوائد هیشمی ج ۹ / ۱۲۵؛ ریاض النضره طبری ج ۲ / ۲۰۷؛ فرائد السمطين حموینی ج ۱ / ۷۹؛ کشاف زمخشری ج ۲ / ۴۲۵؛ جامع لاحکام القرآن ج ۱۱ / ۱۶۱؛ ذخائر العقبی طبری ص ۸۹؛ الفصول المهمه ابن صباغ مالکی؛ المناقب خوارزمی ص ۱۹۷.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۰

کرده‌اند «۱» به یک نمونه آن اکتفا می‌شود:

عن حذیفه بن اسید قال: اخذ النبي عليه السلام بيد علي بن ابي طالب فقال: ابشر و ابشر، ان موسی دعا ربه ان يجعل له وزيرا من اهله هارون، و ائني ادعو ربي ان يجعل لي وزيرا من اهلي علي اخي اشدد به ظهري و اشركه في امري.

هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ

اشاره

۱۹ حج.

ترجمه: این دو گروه دشمنان یکدیگرند که درباره پروردگارشان باهم ستیز می‌کنند.

حدیث: عن قیس «۲» بن عباد قال:

سمعت ابا ذر «۳» لقسم قسما ان قوله تعالى «هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ»

نزلت في الذين برزوا يوم بدر، حمزه و علي و عبیدة بن الحرث و عتبة و شیه و الولید بن عتبة.

ترجمه: از قیس بن عباده نقل شده است که گفت:

روز جنگ بدر، سه نفر از مسلمانان، علی علیه السلام، حمزه و عیبه بن حارث بن عبد المطلب به میدان نبرد آمدند و به ترتیب ولید بن عتبّه و عتبّه بن ربیعّه و شیبّه بن ربیعّه را از پای درآوردند. سپس آیه فوق نازل شد، و سرنوشت این مبارزان را بیان کرد. ابوذر سوگند یاد می‌کرد که این آیه درباره مردان فوق نازل شده

(۱) - سیوطی در الدر المنثور؛ حاکم حسانی در شواهد التنزیل ج ۱ / ۳۶۸؛ حافظ محدث ابو نعیم اصفهانی در ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام؛ ابن عساکر در ترجمه امام امیر المؤمنین علی علیه السلام از تاریخ دمشق ج ۱ / ۱۲۰؛ ابن مغزلی در المناقب ص ۳۲۸، ح ۳۷۵؛ احمد بن حنبل در حدیث ۲۸۰ از باب فضائل امیر المؤمنین علیه السلام از کتاب فضائل ص ۲۰۲.

(۲) - شرح حال قیس در مبحث ملحقات بیان شده است.

(۳) - شرح حال اباذر در مبحث ملحقات بیان شده است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۱

است. «۱»

تفسیر:

همیشه در طول تاریخ طرفداران باطل در مقابل حق می‌ایستادند و در تلاش بودند که اهل حق را محو نمایند این جدال و مخاصمه از زمان هابیل و قابیل شروع و در هر زمان و مکان بشکلی و شیوه‌ای مختص به خود ادامه داشته است. آنگاه که پرچم اسلام به اهتزاز در آمد عناصری که منافع خویش را در خطر می‌دیدند با پشتیبانی زرداران و زورمداران تلاش کردند چراغ هدایت انسانها را خاموش کنند غافل از آن که خداوند اراده کرده که نور هدایت مردم همیشه باقی باشد «۲»

در این راستا اول ضربه‌ای که می‌زدند بر رهبران نهضت اسلامی بود چه توطئه‌ها کردند و نقشه‌ها کشیدند تا به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آسیب رسانند و پرچم اسلام را بر زمین زنند صف‌کشی‌ها کردند و جنگ‌ها به راه انداختند ولی گویی سنت خداست که مردان حق پیروز شوند صف‌بندی سرداران اسلام علی علیه السلام، حمزه، عیبه در مقابل سردمداران کفر نمونه‌ای از آنست.

*** وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ۲۱۴ الشعراء.

(۱) - روح المعانی آلوسی ذیل آیه؛ الکبیر فخر رازی ذیل آیه؛ اسباب النزول سیوطی ذیل آیه؛ الجامع لاحکام القرآن قرطبی ذیل آیه؛ صحیح بخاری ۵ / ۱۸۳، ح ۱۷، ج ۶ / ۱۸۱، ح ۲۶۴؛ صحیح مسلم ۸ / ۲۴۵؛ المستدرک حاکم نیشابوری ۲ / ۳۸۶؛ اسباب النزول واحدی ص ۲۳۰؛ الطبقات الکبری ابن اسد ۳ / ۱۷؛ السنن الکبری بیهقی ۳ / ۲۷۶؛ شواهد النزول حسانی ۱ / ۴۸۶؛ مناقب الامام علی علیه السلام ابن مغزلی ص ۲۶۴؛ المناقب خوارزمی ص ۱۰۴؛ مجمع البیان طبرسی ذیل آیه.

(۲) - قرآن کریم ۹ / ۳۲ يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورُهُ ... «می‌خواهند نور خدا را با دهانشان خاموش کنند و خدا جز این نمی‌خواهد که روشنایی خود را تمام و آشکار سازد ...».

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۲

ترجمه: و خویشان نزدیکی را هشدار ده.

مقدمه: براساس آنچه در تواریخ اسلامی آمده، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در سال سوم بعثت رسماً مأمور ابلاغ دعوت به توحید شد زیرا تا آن زمان دعوت مخفیانه انجام می‌گرفت و تعداد کمی اسلام را پذیرا شده بودند اما هنگامی که آیه: وَ أَنْذِرْ

عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ وَ آيَهُ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَ أَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ۹۴ حجر نازل گردید، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم مأمور شد دعوت خود را آشکار سازد و نخست از خویشاوندان شروع کند و این آیه در همین مورد است. «۱»

حدیث: عن براء قال: لما نزلت: وَ أَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ جمع رسول الله بنی عبد المطلب و هم یومئذ اربعون رجلا، الرجل منهم یاكل المسنة و يشرب العس، فأمر علیا برجل شاء فأدماها ثم قال: ادنوا بسم الله فدنا القوم عشرة فاكلوا حتى صدروا، ثم دعا بقعب من لبن فجرح منه جرعة ثم قال لهم: اشربوا بسم الله فشرب القوم حتى رووا فبدرهم ابو لهب فقال: هذا ما اسحرکم به الرجل!! فسکت النبی صلی الله علیه و آله و سلم یومئذ فلم یتکلم، ثم دعاهم من الغد علی مثل ذلك من الطعام و الشراب ثم انذرهم رسول الله فقال یا نبی عبد المطلب انی انا النذیر الیکم من الله عز و جل و البشیر لما یجیء به احدکم جئتکم بالدنیا و الاخرة فاسلموا و اطیعونی تهتدوا، و من یواخنینی منکم و یوازرنی؟ و یکون ولیی و وصیی بعدی و خلیفتی فی اهلی و یقضی دینی؟ فسکت القوم، و اعاد ذلك ثلاثا کل ذلك یسکت القوم و یقول علی: انا.

فقال: انت. فقام القوم و هم یقولون لابی طالب: اطع ابنک فقد امره علیک!!

ترجمه: پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بستگان نزدیکش را به خانه ابو طالب دعوت کرد آنها در آن روز حدود ۴۰ نفر بودند و از عموهای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ابو طالب، حمزه، و ابو لهب حضور داشتند پس از صرف غذا هنگامی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم خواست وظیفه خود را ابلاغ کند ابو لهب با گفته‌های خود زمینه را از میان برد لذا فردای همان

(۱) - سیره ابن هشام ج ۱ / ۲۸۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۳

روز دوباره پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آنها را دعوت کرد، بعد از صرف غذا چنین فرمود: ای فرزندان عبد المطلب به خدا سوگند، هیچ جوانی را در عرب نمی‌شناسم که برای قومش چیزی بهتر از آنچه من آورده‌ام آورده باشد. من خیر دنیا و آخرت را برای شما آورده‌ام و خداوند به من دستور داده است که شما را دعوت به این آیین کنم کدامیک از شما مرا در این امر یاری خواهید کرد تا برادر من و وصی من و جانشین من باشید؟ جمعیت همگی سرباز زدند جز علی علیه السلام که از همه کوچکتر بود، برخاست و عرض کرد: ای پیامبر خدا! من در این راه یار و یاور توام. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دست بر گردن علی علیه السلام نهاد و فرمود: ان هذا اخی و وصیتی و خلیفتی فیکم فاسمعوا له و اطیعوا «این برادر و وصی و جانشین من در میان شماست سخن او را بشنوید و فرمانش را اطاعت کنید» جمعیت از جا برخاستند درحالی که خنده تمسخرآمیزی بر لب داشتند و به ابو طالب می‌گفتند به تو دستور می‌دهد که گوش به فرمان پسر ت باشی و از وی اطاعت نمایی. این حدیث را با مختصر تغییری، بسیاری از دانشمندان و علماء اهل تسنن در آثارشان آورده‌اند مانند ابن ابی حریر، ابن ابی حاتم، ابن مردویه، ابو نعیم، بیهقی، ثعلبی، طبری و ابن اثیر و دیگران. «۱»

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَ هُوَ مُحْسِنٌ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى ۲۲ لقمان.

ترجمه: و هر کس خود را درحالی که نیکوکار باشد تسلیم خدا کند قطعا

(۱) - شواهد التنزیل حسانی ۱ / ۴۲۰؛ الکامل ابن اثیر ج ۲؛ التذکره ابن جوزی ص ۴۴؛ المسند علامه احمد محمد بن حنبل الشیبانی المروزی ج ۱ / ۱۱۱؛ معالم التنزیل بغوی ج ۵ / ۱۰۵؛ شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ج ۲ / ۲۵۳؛ حیاة الصحابه محمد یوسف حنفی ج ۱ / ۸۱؛ الخصائص علامه نسائی ص ۱۸؛ کنز العمال متقی هندی ج ۶ / ۳۹۶؛ ینابیع المودة قندوزی ص ۱۰۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۴

در ریسمان استوارتری چنگ زده است.

حدیث: عن انس بن مالک فی قوله: «وَمَنْ يُشْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ» قال: نزلت فی علی ابن ابی طالب، کان اول من اخلص لله الايمان و جعل نفسه و عمله لله. «۱»

ترجمه: از انس ابن مالک درباره آیه مذکور روایت می‌کنند که درباره علی بن ابی طالب نازل شده است علی اول مخلص بود برای خدا از جهت ایمان.

او بود که خود و عملش را خالصا برای خدا قرار داد.

در حدیثی که در تفسیر برهان از طرق اهل سنت از امام علی بن موسی الرضا علیه السلام از پیامبر گرامی اسلام نقل شده چنین آمده: بعد از من فتنه‌ای تاریک و ظلمانی خواهد بود تنها کسانی از آن رهائی می‌یابند که به عروه الوثقی چنگ زنند عرض کردند: یا رسول الله سید الاوصیاء کیست؟ فرمود امیر المؤمنان.

عرض کردند: امیر المؤمنان کیست؟ فرمود: مولای مسلمانان و پیشوای آنان بعد از من، باز برای اینکه پاسخ صریح‌تری بگیرند عرض کردند: او کیست؟ فرمود برادرم علی ابن ابی طالب علیه السلام.

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ۱۸ سجده.

ترجمه: آیا کسی که مومن است چون کسی است که نافرمان است؟ یکسان نیستند.

حدیث: عن ابن عباس قال: انتدب علی و الولید بن عقبه فقال الولید لعلی: انا احد منک سنانا و اسلط منک لسانا و املاً منک حشوا فی الکتابه فقال له علی: اسکت یا فاسق فانزل الله تعالی هذه الاية.

(۱) - شواهد التنزیل ج ۱ / ۴۴۴، ح ۶۰۹؛ ینابیع الموده قندوزی ص ۱۱۱؛ المناقب خوارزمی ص ۳۵؛ مائه منقبه محمد شاذان ص ۷۱.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۵

جمعی از مفسران بزرگ در ذیل این آیه نقل کرده‌اند که روزی ولید بن عقبه (همان کسی که در داستان جمع‌آوری زکات از طایفه بنی المصطلق آنها را متهم به قیام بر ضد اسلام کرد و خداوند در سوره حجرات در آیه ۶ او را تکذیب نموده و فاسق خواند:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا)

اشاره

به علی عرض کرد: من از تو زبانی گسترده‌تر و فصیح‌تر و نیزه‌ای تیزتر دارم یعنی هم سخنورتر و هم جنگجوترم. علی علیه السلام در پاسخ او فرمود: این چنین نیست که تو می‌گویی ای فاسق. در اینجا بود که آیه فوق نازل شد. «۱»

تفسیر:

در کتاب احتجاج طبرسی از حسن بن علی علیه السلام، در حدیثی که راجع به احتجاج آن جناب با عده‌ای از اطرافیان معاویه است، آمده: که فرمود: اما تو ای ولید بن عقبه، بخدا سوگند من تو را بخاطر دشمنیت با علی ملامت نمی‌کنم، زیرا آن جناب تو را بخاطر می‌گساریت ۸۰ تازیانه زد، و پدرت را هم در جنگ بدر با دست خود با سخت‌ترین وجهی بکشت، ولی فقط از تو می‌پرسم چگونه او را ناسزا می‌گویی؟ با اینکه خدا او را در ده آیه از قرآن مؤمن خوانده! و تو را در قرآن فاسق معرفی کرده؟ و فرموده: أَفَمَنْ كَانَ

مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ. «۲»

(۱) - این روایات را صاحب مجمع البیان از واحدی از ابن عباس، و نیز سیوطی در الدر المنثور از کتاب اغانی، و واحدی و ابن عدی و ابن مردویه و خطیب و ابن عساکر از ابن عباس، و نیز از ابن اسحق و ابن جریر، و از ابن ابی حاتم از سدی از ابن عباس نقل کرده، و نیز از ابن ابی حاتم از ابن ابی لیلی، نظیر آن را روایت کرده است. دانشمندان دیگر اهل تسنن نیز آن را نقل کرده‌اند: شواهد التنزیل حسکانی ج ۱ / ۴۴۵؛ الریاض النضره طبری ص ۲۰۶؛ تاریخ بغداد خطیب بغدادی ۱۳ / ۳۲۱؛ ینابیع الموده قندوزی ص ۲۱۲؛ سیر اعلام النبلاء ذهبی ۳ / ۴۱۵؛ شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ۲ / ۱۹۶؛ مناقب ابن مغازلی ص ۳۲۴.

(۲) - احتجاج طبرسی به نقل از تفسیر المیزان ج ۱۶، ذیل آیه.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۶

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ ۚ ۲۳ احزاب.

ترجمه: از میان مؤمنان مردانی‌اند که به آنچه با خدا عهد بستند صادقانه وفا می‌کنند برخی از آنان به شهادت رسیدند و برخی از آنها در انتظارند و هرگز (عقیده خود را) تبدیل نکردند.

حدیث: سئل علی و هو علی منبر الکوفه عن قوله تعالی:

رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ، فَمِنْهُمْ مَن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ.

اشاره

فقال: اللهم اغفر، هذه الآية نزلت في و في عمي حمزة و في ابن عمي عبيدة بن الحارث بن عبد المطلب، فاما عبيدة فقضى نجه شهيدا يوم بدر و اما حمزة فقضى نجه شهيدا يوم احد، و اما انا فانتظر اشقاها يخضب هذه من هذا- و اشار الى لحيته و راسه-.

ترجمه: درحالی که علی علیه السلام در کوفه، بالای منبر بود از او در مورد آیه مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا ... سؤال شد؟ فرمود آیه درباره ما نازل شده است و من به خدا همان کسی هستم که انتظار (شهادت) را می‌کشم. ریشم با خون سرم توسط شقی‌ترین مردم خضاب خواهد شد این آیه درباره من و عمویم حمزه و پسر عمویم عبيدة نازل شده است عمویم در روز احد کشته شد و پسر عمویم در بدر و من منتظرم. «۱»

تفسیر:

آیه اشاره به گروه خاصی از مؤمنان است که در تأسی به پیامبر از همه پیش‌گام‌تر بودند و بر سر عهد و پیمانشان با خدا یعنی فداکاری تا آخرین نفس و آخرین قطره خون ایستادند، در میان مفسران گفتگو است که این آیه به چه

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۲ / ۲؛ ارجح المطالب عبید الله بسمل امر تسری ص ۶۰؛ الفصول المهمة ابن صباغ مالکی ص ۱۲؛ المناقب خوارزمی ص ۱۸۸؛ الکاف الشاف ابن حجر عسقلانی ص ۱۲۰؛ در پاورقی به نقل از ترجمه امیر المؤمنین از سمط النجوم ج ۲ / ۴۶۹؛ الصواعق المحرقة ص ۸۰؛ نور الابصار ص ۹۷؛ الكشف و البیان نیشابوری ثعلبی.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۷

افرادی ناظر است؟

بعضی گفته‌اند: در مَنْ قَضَى نَحْبَهُ اشاره به شهیدان بدر و احد است و جمله «وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ» اشاره به مسلمانان راستین دیگری است که در انتظار پیروزی یا شهادت بودند. از انس بن مالک نقل شده که عمویش انس بن نصر در روز جنگ بدر حاضر نبود بعدا که آگاه شد درحالی که جنگ پایان یافته بود تأسف خورد که چرا در این جنگ شرکت نداشت. با خدا عهد کرد که اگر جنگی رخ داد در آن شرکت کند و همان طور شد در جنگ احد شرکت کرده و شهید شد. (۱)

از ابن عباس نقل شده که گفت جمله فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ اشاره به حمزه بن عبد المطلب و بقیه شهیدان احد و انس بن نصر و یاران اوست. (۲) و چنانچه در صدر کلام گفتیم حسکانی با سند از علی علیه السلام روایت می‌کند که فرمود:

آیه رِجَالٌ صَدَقُوا ... درباره ما نازل شده است و من به خدا همان کسی هستم که انتظار (شهادت) را می‌کشم و من هرگز در روش خود تغییر نداده بر سر پیمانم ایستاده‌ام. (۳)

*** وَ كَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۲۵ احزاب.

ترجمه: و خدا زحمت جنگ را از مؤمنان برداشت.

حدیث: عن ابن عباس فی قوله «وَ كَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ» قال: كفاهم الله القتال يوم الخندق بعلي بن ابي طالب حين قتل عمر و بن عبد ود و شرح هذه القصة

(۱) - تفسیر الجامع لاحکام القرآن قرطبی ذیل آیه.

(۲) - مجمع البیان ذیل آیه.

(۳) - مجمع البیان ذیل آیه.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۸

فیما اخبرناه الحاكم الوالد ... عن حذیفه قال:

لما كان يوم الخندق عبر و عمر بن عبد ود حتی جاء فوق علی عسکر النبی فناد البراز. فقال رسول الله: ایکم یقوم الی عمرو؟ فلم یقم احد الا علی ابن ابی طالب فانه قام فقال النبی: اجلس، ثم قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم: ایکم یقوم الی عمرو؟ فلم یقم احد، فقام الیه علی فقال: انا له. فقال النبی: اجلس ثم قال النبی صلی الله علیه و آله و سلم لاصحابه: ایکم یقوم الی عمرو؟ فلم یقم احد، فقام علی فقال: انا له. فدعاه النبی صلی الله علیه و آله و سلم فقال: انه عمرو بن عبد ود. قال: و انا علی بن ابی طالب فالیه درعه ذات الفضول و اعطاه سیفه ذو الفقار و عممه بعمامته السحاب علی رأس تسقه اکوار ثم قال له: تقدم، فقال النبی صلی الله علیه و آله و سلم لما ولی: اللهم احفظه من بین یدیه و خلفه و عن یمینه و عن شماله و من فوق رأسه و من تحت قدمیه. فجاء حتی وقف علی عمرو فقال: من انت؟ فقال عمرو: ما ظنت انی اقف موقفا اجهل فیه، انا عمرو بن عبد ود، فمن انت؟ قال: انا علی ابن ابی طالب فقال: الغلام الذی کنت اراک فی حجر ابی طالب؟ قال: نعم. قال:

ان اباک کان لی صدیقا و انا اکره ان اقتلک. فقال له علی: لکنی لا اکراه ان اقتلک، بلغنی انک تعلقک باستار الکعبه و عاهدت الله عز و جل ان لا یخیرک رجل بین ثلاث خلال الا اخترت منها خله؟ قال: صدقوا. قال اما ان ترجع من حیث جئت.

قال: لا تحدث بها قریش. قال او تدخل فی دیننا فیکون لک مالنا و علیک ما علینا.

قال و لا- هذه. فقال له علی فانت فارس و انا راحل فنزل عن فرسه و قال: ما لقیتم من احد ما لقیتم من هذه الغلام! ثم ضرب وجه فرسه فادبرت، ثم اقبل الی علی، و کان رجلا طویلا یدأوی دبر البعیره و هو قائم و کان علی فی تراب دق و لا یثبت قدماه علیه فجعل علی ینکص الی ورائه یطلب جلدا من الارض یثبت قدمیه و یعلوه عمرو بالسیف فکان فی درع عمرو قصر فلما تشاک بالضربه تلقاها علی بالترس فلحق ذیاب السیف فی رأسه علی و تسیف علی رجلیه بالسیف من اسفل فوقع علی قفاه فثارت بینهما عجاجه فسمع علی

یکبر، فقال رسول الله صَلَّى الله عليه و آله و سلم: قتله و

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۱۹

الذی نفسی بیده فکان اول من ابتدر العجاج علی یمسح سیفه بدرع عمرو، فکبر (عمر بن خطاب) فقال: یا رسول الله قتله. فجَز علی رأسه ثم اقبل یخطر فی مشیتة، فقال له رسول الله: یا علی ان هذه مشیة یکرها الله عز و جل الا فی هذه الموضع فقال رسول الله لعلی: ما منعک من سلبه و کان ذو سلب؟ فقال: یا رسول الله انه تلقانی بعورته فقال النبی صَلَّى الله عليه و آله و سلم بشر یا علی فلو وزن الیوم عملک بعمل امه محمد لرحیح عملک بعملهم و ذلک انه لم یبق بیت عن بیوت المسلمین الا و قد ذحله عز بقتل عمرو. علماء اهل سنت به چند طرق نزول این آیه را در مورد علی علیه السلام می‌دانند یکی از آنها آن روایتی است که از ابن عباس نقل می‌کند و او می‌گوید: خداوند در این میدان با قتل عمرو بن عبدود در روز خندق توسط علی علیه السلام، مؤمنان را از جنگ بی‌نیاز کرد (۱)

اجمال قضیه چنانکه راویان و تاریخ‌نویسان گفته‌اند چنین است:

ترجمه و شرح حدیث:

لشکر احزاب زورمندترین دلاوران عرب را به همکاری در این جنگ دعوت کرده بود از میان آنها ۵ نفر از همه مشهورتر بودند:

عمر بن عبدود و عکرمه ابن ابی جهل و هبیره و نوفل و ضرار.

آنها در یکی از روزهای جنگ، برای نبرد تن‌به‌تن آماده شدند لباس رزم در بر پوشیدند و از نقطه باریکی از خندق که از تیررس سپاهیان اسلام نسبتاً دور بود با اسب خود، به جانب دیگر خندق پرش کردند و در برابر لشکر اسلام حاضر شدند که از میان اینها عمرو بن عبدود از همه نام‌آورتر بود. او که مغزش از غرور خاصی لبریز بود و سابقه زیادی در جنگ داشت جلو آمد و مبارز طلبید صدای خود را بلند کرد و نعره برآورد. طنین فریاد هل من مبارز او در

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ج ۲، ح ۶۳۱-۶۳۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۰

میدان احزاب پیچید و چون کسی از میان مسلمانان آماده مقابله با او نشد جسورتر گشت و عقاید مسلمانان را به سخریه کشید و گفت شما که می‌گویید کشتگانان در بهشت هستند و مقتولین ما در دوزخ، آیا یکی از شما نیست که من او را به بهشت بفرستم یا او مرا به دوزخ اعزام کند.

و لقد بحت عن الندابجمعکم هل من مبارز

و وقفت اذ جبن المشجع موقف البطل المناجز

ان السماحة و الشجاعة فی الفتی خیر الغرائز

ترجمه: بس که فریاد کشیدم در میان جمعیت شما و مبارز طلبیدم صدایم گرفتم. من اکنون در جایی ایستاده‌ام که شبه قهرمانان از ایستادن در موقف قهرمانان جنگجو ترس دارند. آری بزرگواری و شجاعت در جوانمردان بهترین غرائز است.

*** آری پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم فرمان داد یک نفر برخیزد و شر این مرد را از سر مسلمانان کم کند. اما هیچ کس جز علی بن ابی طالب علیه السلام آماده این جنگ نشد.

پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم به او فرمود: این عمرو بن عبدود است. علی علیه السلام عرض کرد من آماده‌ام هرچند عمرو باشد.

پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم به او فرمود نزدیک بیا، عمامه بر سرش پیچید و شمشیر مخصوصش ذو الفقار را به او بخشید و

برای او دعا کرد:

خداوندا او را از پیش رو و پشت سر و از راست و چپ و از بالا و پایین حفظ کن.

علی علیه السلام به سرعت به وسط میدان آمد درحالی که این اشعار را در پاسخ اشعار عمرو می‌خواند:

لا تجعلن فقد اتاك مجيب صوتك غير عاجز

ذو نية و بصيرة و الصدق منجی كل فائز

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۱ انی لارجوان اقیم علیک نائحه الجنائز

من ضربه بخلاء یبقی صوتها بعد الهزاهز

ترجمه: شتاب مکن که پاسخگوی نیرومند دعوت تو فرارسید

آن کس که نیتی پاک و بصیرتی شایسته و صداقتی که نجات‌بخش هر انسان پیروز است دارد.

من امیدوارم که فریاد نوحه‌گران را بر کنار جنازه تو بلند کنم.

و از ضربه آشکاری که صدای آن بعد از میدان‌های جنگ باقی می‌ماند و در همه جا می‌پیچید. و در اینجا بود که پیامبر صلی الله

علیه و آله و سلم جمله معروف: «برز الایمان کله الی الشرک کله» را فرمود: یعنی تمام آینه ایمان (امروز) در برابر تمام آینه کفر

است. عمر وقتی از زیر آن روپوش آهنی این رجز را شنید، پرسید: تو کیستی؟

فرمود: علی هستم، پرسید: پسر عبد مناف؟ فرمود: پسر ابی طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف، عمرو گفت: ای برادرزاده

غیر تو کسی می‌آمد که مسن‌تر از تو بود، از قبیل عموهایت، چون من از ریختن خون تو کراهت دارم. علی علیه السلام فرمود: و

لکن به خدا سوگند من هیچ کراهتی از ریختن خون تو ندارم، عمرو از شنیدن این پاسخ سخت خشمناک شد قصد حمله به حضرت

را کرد. علی علیه السلام نخست او را دعوت به اسلام کرد. او نپذیرفت، سپس او را به ترک میدان دعوت کرد، از آن هم ابا کرد، و

این را برای خود ننگ و عار دانست.

سومین پیشنهادش این بود که از مرکب پیاده شوند و جنگ تن‌به‌تن به صورت پیاده انجام گیرد، عمرو خشم‌گینانه از مرکب پیاده

شد و گفت من باور نمی‌کنم کسی از عرب چنین پیشنهادی به من کند شمشیر خود را از غلاف کشید، شمشیری چون شعله آتش با

خشم و بطرف علی حمله‌ور شد علی علیه السلام با سپر خود به استقبالش رفت و عمرو شمشیر خود را بر سپر او فرود آورده، دو

نیمش کرد و از شکاف آن فرق سر آن جناب را هم شکافت. علی علیه السلام با استفاده از یک

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۲

شیوه جنگی با چابکی فراوان از فرصت استفاده کرد، شمشیر را در ساق پای او جای داد و قامت رشید عمرو به روی زمین درغلتید،

گرد و غباری غلیظی بر خواسته بود هیچ‌یک از دو لشکر نمی‌دانستند پیروز کدامیک از آن دو نفرند، جمعی از منافقان فکر

می‌کردند علی علیه السلام به دست عمرو کشته شد اما ناگهان صدای علی به تکبیر بلند شد و همه مومنان منتظر نتیجه قطعی بودند.

علی علیه السلام درحالی که خون از سرش می‌چکید، آرام آرام به سوی لشکرگاه بازمی‌گردد و لبخند پیروزی بر لب، و پیکر عمرو

بی‌سر در گوشه‌ای از میدان افتاده بود. رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: به آن خدایی که جانم در دست اوست علی او

را کشت و اولین کسی بود که بسوی گرد و غبار دوید عمر بن خطاب بود که رفت و برگشت و گفت: یا رسول الله صلی الله علیه

و آله و سلم عمرو را کشت. حذیفه می‌گوید: رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به وی فرمود: ای علی بشارت باد تو را که اگر

امروز در یک کفه میزان و عمل تمامی امت در کفه دیگر گذاشته شود، عمل تو سنگین‌تر است. «فلو وزن الیوم عملک بعمل امه

محمد لرجح عملک بعملهم» در حدیث دیگری وارد شده که «ضربه علی یوم الخندق افضل من عبادة الثقلین» (ارزش ضربه علی

علیه السلام در روز جنگ خندق به عمرو بن عبدود، بالاتر از عبادت جن و انس است) برای اینکه هیچ خانه از خانه‌های شرک

نماند مگر آنکه مرگ عمرو خواری را در آن وارد کرد «۱»، همچنان که هیچ خانه‌ای از خانه‌های اسلام نماند مگر آنکه با کشتن عمر عزت را در آن داخل نمود. حاکم نیشابوری دانشمند معروف اهل سنت همین سخن پیامبر را با تعبیر دیگری آورده است: لمبارزة علی ابن ابی طالب لعمر بن عبد ود يوم الخندق افضل من اعمال امتی الی يوم القيامة. «۲»

(۱) - بحار الانوار ۲۰/۲۱۶.

(۲) - مستدرک حاکم ۳/۳۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۳

آری زحمت جنگ خندق به واسطه مجاهدت مخلصانه علی علیه السلام از مؤمنان برداشته شد. آنگاه که مشرکان به رسول خدا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آلِهِ و سَلَّمَ پیام دادند که مردار عمرو را به ده هزار بما بفروش، رسول خدا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آلِهِ و سَلَّمَ فرمود: مردار او مال شما، ما از مرده‌فروشی رزق نمی‌خوریم، و در این هنگام علی علیه السلام اشعاری سرود: ترجمه بعضی از ابیات آن‌چنین است:

او راه سفاهت پیموده و بیاری بتهای سنگی برخاست و من راه صواب رفتم و پروردگار محمد صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آلِهِ و سَلَّمَ را یاری کردم در نتیجه با یک ضربت کارش را بساختم و جیفه‌اش را چون تنه درخت خرما در میانه پستی و بلندیها روی زمین گذاشتم و رفتم «۱»***

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

اشاره

۳۳ احزاب.

ترجمه: خدا فقط می‌خواهد آلودگی را از شما خاندان (پیامبر) بزدايد و شما را پاک و پاکیزه گرداند.

حدیث: و قد كثرت الرواية فيه فمنها رواية انس بن مالك الانصاري:

ان رسول الله صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آلِهِ و سَلَّمَ كان يمر بباب فاطمة سته اشهر اذا خرج الى صلاة (الصباح) يقول: الصلاة يا اهل البيت إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا. «۲»

(۱) - تفسیر المیزان ج ۱۶/۲۹۴. و اصل قضیه را با مختصری تغییر، منابع دیگر تاریخ اسلام آورده‌اند:

حبیب السیر ج ۱؛ ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام اصفهانی؛ ترجمه الامام علی من تاریخ دمشق ۲/ ۴۲۰؛ ینابیع المودة قندوزی ص ۹۴؛ کفایه الطالب گنجی شافعی ص ۱۱۰؛ البحر المحيط ابو حیان اندلسی ۷/ ۲۲۴؛ الدر المنثور سیوطی ۶/ ۵۹۰؛ روح المعانی آلوسی ۲۱/ ۱۵۶.

(۲) - شواهد التنزیل ج ۲/ ۱۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۴

ترجمه و شرح:

در اینکه این آیه شریفه در شأن اهل بیت پیامبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آلِهِ و سَلَّمَ نازل شده است شکی نیست و اهل بیت پیامبر صَلَّی اللّٰهُ

علیه و آله و سلم علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام و حسن علیه السلام و حسین علیه السلام می‌باشند و روایات در این مورد به حد تواتر است چه اهل بیت را شامل افراد نامبرده بدانیم چنانچه روایاتی بر آن دلالت دارد و چه زنهای پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را داخل در اهل بیت ایشان بدانیم چنانچه عده‌ای معتقدند چرا که گفته‌اند بیان تطهیر اهل بیت در لابلای آیات مربوط به همسران پیامبر آمده است و سیاق آیه حکم می‌کند اهل بیت پیامبر شامل زنان ایشان هم باشد باید گفت قدر مسلم پذیرفته شده آنست که مصداق اتم و اکمل و بارز اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، حضرت علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام و حسن علیه السلام و حسین علیه السلام می‌باشند و روایات زیادی از طریق اهل سنت هم بر این مدعا گواهی می‌دهند آنان که اهل بیت نبی را منحصر به افراد یاد شده دانسته و زنان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را داخل در اهل او نمی‌دانند ادله‌ای در جای خود بیان داشته‌اند که در مقام اثبات آن معنی، باید به آنها رجوع کرد ولی ابتدایی‌ترین دلیل آنها این است که سیاق آیه تغییر کرده است چون ضمیرهای جمع مؤنث که به زنان پیامبر برمی‌گردد یکباره به جمع مذکر تبدیل گشته است و این مطلب نشان می‌دهد که این فقره آیه، محتوایی، جدایی از بقیه آیات دارد.

*** به هر حال کلمه «انما» در آیه انحصار خواست خدا را می‌سازد و می‌فهماند که خدا خواسته رجس و پلیدی را تنها از اهل بیت پیامبر دور کند و به آنان عصمت دهد. و کلمه «اهل البیت» چه اینکه صرفاً برای اختصاص باشد تا غیر اهل خانه داخل در حکم نشوند و چه اینکه این کلمه نوعی مدح باشد و چه ندا و به معنای (ای اهل بیت) بوده باشد به هر حال دلالت دارد بر اینکه دور کردن امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۵

رجس و پلیدی از آنان و تطهیرشان مسأله‌ای است مختص به آنان و کسانی که مخاطب در کلمه «عنکم» هستند. بنابراین در آیه شریفه در حقیقت دوتا قصر و انحصار بکار رفته، یکی انحصار اراده و خواست خدا در بردن و دور کردن پلیدی و تطهیر اهل بیت، دوم انحصار این عصمت و دوری از پلیدی در اهل بیت. (۱)

بنابراین آیه در مورد اهل بیت است حتی کسانی که آیه را مخصوص به پیامبر و علی و فاطمه و حسن و حسین ندانسته‌اند معنای وسیعی برای آن قائل شده‌اند که هم این بزرگواران را شامل می‌شود و هم همسران پیامبر را یا هر دو را بیان کرده‌اند. (۲) ولی روایات زیادی موجود است که نشان می‌دهد آیه مخصوص این بزرگواران است و کثیری از منابع اهل سنت با این قضیه اذعان دارند که همسران حضرتش در این معنا داخل نیستند (۳) هرچند از احترام متناسب و مخصوص به خود برخوردار دارند اینک بخشی از آن روایات را ذیلاً از نظر می‌گذرانیم:

*** ۱- روایاتی از خود همسران پیامبر نقل شده و می‌گوید: هنگامی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم سخن از این آیه شریفه می‌گفت ما از او سؤال کردیم که جزء آن هستیم فرمود: شما خوبید اما مشمول این آیه نیستید! از آن جمله روایتی است که ثعلبی در تفسیر خود از ام سلمه (۴) نقل کرده که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در خانه خود بود

(۱)- تفسیر المیزان ج ۱۶ ذیل آیه.

(۲)- در این مبحث به منابع زیر رجوع شود:

المیزان ج ۱۶ / ۳۱۰؛ روح المعانی ۱۲، خبر ۲۲ / ۲۱؛ التحریر و التنویر ۲۲ / ۱۵؛ الدر المنثور ۶ / ۶۰۶؛ مجمع البیان ۷ و ۸ / ۴۶۳؛ تفسیر فارسی نمونه ۱۷ / ۲۹۸.

(۳)- صحیح مسلم ۲ / ۲۳۱؛ صحیح الترمذی ۲ / ۳۹۳؛ مسند ابن حنبل ۶ / ۳۱۳.

(۴)- شرح حال ام سلمه در مبحث ملحقات بیان شده است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۶

که فاطمه علیها السّلام پارچه حریری نزد آن حضرت آورد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: همسر و دو فرزندان حسن و حسین را صدا کن، آنها را آورد سپس غذا خوردند، بعد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم عبایی بر آنها افکند و گفت: اللهم هؤلاء اهل بیتی و عترتی فاذهب عنهم الرجس و طهرهم تطهیرا «خداوندا اینها خاندان منند پلیدی را از آنها دور کن و از هر آلودگی پاکشان گردان» و در اینجا آیه إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ ... ازل شد ... من گفتم آیا من هم با شما هستم ای رسول خدا! فرمود: «انک الی خیر» تو بر خیر و نیکی هستی. «۱» و نیز ثعلبی خود از عایشه چنین نقل می کند:

هنگامی که از او درباره جنگ جمل و دخالت او در جنگ ویرانگر سؤال کردند (با تأسف) گفت: این یک تقدیر الهی بود و هنگامی که درباره علی علیه السّلام از او سؤال کردند، گفت: آیا از من درباره کسی سؤال می کنی که محبوب ترین مردم نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بود و از کسی می پرسی که همسر محبوب ترین مردم نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بود من با چشم خود، فاطمه و حسن و حسین را دیدم که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آنها را در زیر لباسی جمع کرده بود و فرمود: خداوندا اینها خاندان منند و حامیان من، رجس را از آنها ببر و از آلودگی ها پاکشان فرما. من عرض کردم ای رسول خدا آیا من هم از آنها هستم؟ فرمود: دور باش تو بر خیر و نیکی هستی «۲» این گونه روایات به صراحت می گوید زنان پیامبر جزء عنوان اهل بیت نیستند.

۲- روایات بسیار فراوانی در مورد حدیث فوق به طور اجمال وارد شده که از همه آنها استفاده می شود پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم علی و فاطمه و حسن و حسین را فرا خواند و یا به خدمت او درآمدند پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم عبایی بر آنها افکند و گفت خداوندا اینها خاندان منند رجس و آلودگی را از آنها دور کن در این هنگام آیه إِنَّمَا يُرِيدُ

(۱)- شواهد التنزیل ج ۲/ ۵۶؛ مجمع البیان ۷ و ۸/ ۴۶۳.

(۲)- مجمع البیان ۷ و ۲/ ۴۶۳؛ شواهد التنزیل ج ۲، ح ۶۳۷ به بعد.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۷

اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ ... نازل گردید. «۱»

۳- در روایات فراوان دیگری می خوانیم بعد از نزول آیه فوق، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم شش ماه، هنگامی که برای نماز صبح از کنار خانه فاطمه علیها السّلام می گذشت صدا می زد: الصلوة یا اهل البيت إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُمُ تَطْهِيراً «هنگام نماز است ای اهل بیت! خداوند پلیدی را از شما اهل بیت دور کند و شما را پاک سازد» این حدیث را حاکم حسکانی از ابو سعید خدری «۲» و انس بن مالک «۳» نقل کرده است. چنانکه از ابن عباس هم نقل شده است. «۴»

۴- روایات متعددی از ابو سعید خدری صحابی معروف نقل شده که با صراحت گواهی می دهد این آیه درباره همان پنج تن نازل شده است «۵» نویسنده کتاب شواهد التنزیل که از علمای معروف برادران اهل سنت است بیش از ۱۳۰ حدیث در این زمینه نقل کرده است «۶». از همه این روایات گذشته، پاره ای از همسران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در طول زندگی خود به کارهایی دست زدند که هرگز با مقام معصوم بودن سازگار نیست، مانند ماجرای جنگ جمل که قیامی بود بر ضد امام وقت که سبب خونریزی فراوانی گردید و به گفته بعضی از مورخان تعداد کشتگان این جنگ ۱۷۰۰۰ نفر بالغ می شود. «۷» اصل قضیه شأن نزول آیه، در بسیاری از منابع اهل سنت آمده است که در پاورقی به آنها اشاره می شود. «۸»

(۱)- شواهد التنزیل ج ۲، ح ۶۷۳ به بعد؛ الدر المنثور سیوطی ۶/ ۶۰۶.

(۲)- شواهد التنزیل ج ۲/ ۲۸.

(۳) - شواهد التنزیل ج ۲ / ۱۱.

(۴) - الدر المنثور ۶ / ۶۰۶.

(۵) - شواهد التنزیل ۲ / ۲۵.

(۶) - شواهد التنزیل ۲ / ۱۰ تا ۹۲.

(۷) - نمونه ۱۷ / ۳۰۲.

(۸) - تنها شواهد التنزیل حدود ۱۳۷ حدیث در مورد اهل بیت نقل کرده است که نمونه‌هایی از آن بیان شد و -

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۸

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِنَّمَا مُبِينًا

اشاره

۵۸ احزاب.

ترجمه: و کسانی که مردان و زنان مومن را بی‌آنکه مرتکب (عمل زشتی) شده باشند آزار رسانند قطعاً تهمت و گناهی آشکار به گردن گرفته‌اند.

حدیث: نزلت فی علی بن ابی طالب و ذلک ان نفرا من المنافقین کانوا یؤذونه و یکذبون علیه.

این آیه چنانچه حسکانی روایت می‌کند درباره علی بن ابی طالب نازل شده است آن زمان که منافقی او را اذیت کرده و تکذیب نمود. «۱»

تفسیر:

در آیه ۵۷ فرمود: «کسانی که خدا و پیامبرش را اذیت می‌کنند خداوند آنها را در دنیا و آخرت از رحمت خود دور می‌سازد و برای آنان عذاب خوارکننده‌ای آماده کرده است» و در همین راستا در آیه مذکور می‌فرماید: «کسانی که مردان

- در آثار زیر هم مذکور است:

دلائل النبوة للبيهقي ۱ / ۱۷۰؛ البداية و النهاية ۲ / ۲۵۷؛ الدر المنثور سیوطی ۶ / ۶۰۵؛ مناقب الامام امیر المؤمنین للکوفی ۱ / ۱۲۷؛ اعلام الوری ۱۶؛ المعجم الكبير ۱۲ / ۸۱ و ۱۲۶۰۴ / ۳ و ۵۷ / ۲۶۷۴؛ مسند احمد بن حنبل ۶ / ۲۹۲- و ۴ / ۳۶۹؛ مستدرک علی الصحیحین ۳ / ۱۲۵؛ الفصول المهمة ابن صباغ مالکی؛ مسند طرابلسی ۸ / ۲۷۴؛ مشکل الآثار طحاوی ۱ / ۳۳۳؛ انساب الاشراف بلاذری ۲ / ۱۰۴؛ تفسیر المراغی ۲۲ / ۷؛ مقتل الحسین خوارزمی ۱ / ۹۴؛ مقتل الحدیث خوارزمی ۱ / ۹۴؛ اسعاف الراغبین ص ۱۰۷؛ الکامل فی التاریخ ابن اثیر ۳ / ۲۰۴؛ تفسیر التبیان فی معانی القرآن ۲ / ۱۲۵؛ خصائص امیر المؤمنین علی بن ابی طالب نسائی ص ۷۲؛ صحیح ترمذی ۲ / ۳۰۱؛ نظم الدار السمطین ص ۱۸؛ عمدة القاری ۷ / ۵۲۹؛ فتح الباری ۷ / ۱۲؛ تذکرۃ الخواص ص ۴۱؛ السیرة الحلیة ۳ / ۳۷۳؛ صحیح مسلم ج ۲ / ۲۳۱؛ تفسیر السراج المیز ۳ / ۲۴۵.

(۱) - کشاف زمخشری ۳ / ۵۵۹؛ اسباب النزول واحدی نیشابوری ص ۲۷۳؛ علامه الامر تسری در ارجح المطالب ص ۵۱۵؛ الجامع لاحکام القرآن قرطبی ۱۴ / ۲۴۰؛ تفسیر بیضاوی ج ۴ / ۴۷؛ مناقب مرتضویه ص ۶۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۲۹

و زنان باایمان را به خاطر کاری که انجام نداده‌اند آزار می‌دهند متحمل بهتان و گناه آشکاری شده‌اند» در اینکه منظور از کلمه «ایذاء» چیست؟ بعضی گفته‌اند اگر ایذاء به خدا باشد معنایش همان کفر است زیرا کفر موجب غضب و خشم خداوند است و اما ایذاء پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دارای مفهوم وسیعی است چنانچه ایذاء مومنان هم همین‌طور است هرگونه کاری که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و مومنان را آزار دهد اعم از کفر و مخالفت فرامین خدا، نسبت‌های ناروا، ایجاد موانع و مشکلات و ... می‌باشد. حتی گاهی یک حرف موجب آزار پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌شود چرا که این حرف، سنگین‌تر است و بار فراوان دارد چنانچه در ۶۱ توبه آمده است گروهی از آنها پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را آزار می‌دهند و می‌گویند: او آدم خوش‌باوری است که گوش به حرف هرکس می‌دهد. «۱» از آن بالاتر آنست که در روایات صحیح آمده است که اذیت و آزار منسوبین خاندان بزرگوار پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم موجب رنجش پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است چنانکه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: فاطمة بضعة منی فمن اغضبها اغضبنی فاطمه پاره تن من است هرکس او را به خشم آورد مرا به خشم آورده است. «۲» یا فرموده است: ان فاطمة بضعة منی يؤذینی ما آذاها فاطمه پاره تن من است هرچه او را آزار دهد مرا می‌آزارد. «۳»

یا درباره علی علیه السلام نیز این سخن وارد شده است هرکس علی علیه السلام را آزار کند پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را آزرده و هرکس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را بیازارد خدا را آزرده و در این حال از رحمت خداوند دور است. «۴» آزار مومن هم موجب گناه آشکار است، چرا که مومن از طریق ایمان پیوندی با خدا و پیامبرش دارد و به همین دلیل در این آیه در ردیف خدا و پیامبرش قرار گرفته است و اول مومن به خدا و رسول

(۱) - قرآن کریم وَ مِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ.

(۲) - صحیح بخاری جزء ۵ / ۲۶.

(۳) - صحیح مسلم ۴ / ۱۹۰۳.

(۴) - مجمع البیان ۸ / ۵۸۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۰

او چنانچه در احادیثی بیان گردید مولا امیر المومنین علی علیه السلام است.

وَقَفَّوْهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ

اشاره

۲۴ صفات.

ترجمه: و بازداشتشان نمایند که آنها مسئولند.

حدیث: عن ابی سعید الخدری «۱» فی قوله: «وَقَفَّوْهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ» قال:

امامة علی بن ابی طالب.

این آیه در مورد ولایت علی علیه السلام نازل شده است در روایت معروفی که از طرق اهل سنت نقل شده، آمده است که در قیامت از ولایت علی علیه السلام سؤال می‌شود. مثل آنچه ابو سعید خدری از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده است از اعلام عامه تعداد زیادی از مفسرین و حفاظ آنها مضمون این روایت را نقل کرده‌اند «۲»:

تفسیر:

در آیات قبل از آیه فوق می‌خوانیم که چون جهنمی بودن جهنمیان برای آنان و دیگران ثابت و روشن شد. آنها توسط فرشتگان به جاده جهنم هدایت می‌شوند. با این نوع سرزنش و مجازات روانی به آنها گفته می‌شود بازداشتشان نماید، که آنها مسئولند. به آنها گفته می‌شود شما که در دنیا در مشکلات به هم پناه می‌بردید و از یکدیگر کمک می‌گرفتید چرا اینجا از هم یاری نمی‌طلبید؟ مفسران در اینکه از چه چیزی در موقف قیامت سوال می‌کنند؟ نظرات گوناگون داده‌اند بعضی گفته‌اند از نعمت‌های خدادادی مانند سلامتی، جوانی سوال

(۱) - شرح حال ابی سعید خدری در مبحث ملحقات بیان شده است.

(۲) - علامه جوینی در فرائد السمطين ۱/ ۷۸، ح ۴۶؛ ابن حجر در الصواعق المحرقة ص ۹۱؛ علامه زرندی در نظم درر السمطين ص ۱۰۹؛ حسکانی در شواهد التنزيل ۲/ ۱۰۶؛ خوارزمی در المناقب ص ۱۸۶؛ حبری در ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام ص ۳۱۲؛ قندوزی در ینابيع الموده ص ۲۵۷؛ ابن صباغ مالکی در الفصول المهمه فصل اول؛ واحدی در اسباب النزول؛ ابو بکر حسینی شافعی در رشفۃ الصادی ص ۲۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۱

می‌کنند و بعضی هم گفته‌اند از ولایت علی علیه السلام می‌پرسند «۱» چون ولایت رکن رکن اسلام است. در روایتی آمده است پایه‌های اسلام بر پنج ستون است:

*** نماز، روزه، زکات، جهاد و ولایت.

راوی می‌پرسد: کدامیک از آنها مهم‌تر است حضرت می‌فرمایند:

ولایت. «۲» در تفسیر آخرین آیه از سوره تکاثر ثُمَّ لَتَسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ «۳» حدیثی آمده است که ابو حنیفه از امام صادق علیه السلام درباره تفسیر این آیه سوال کرد امام علیه السلام سوال را به او برگردانید و فرمود:

«نعم» به عقیده تو چیست؟ عرض کرد: غذاست و طعام و آب خنک.

فرمود: اگر خدا بخواهد تو را روز قیامت در پیشگاهش نگه دارد تا از هر لقمه‌ای که خورده‌ای و هر جرعه‌ای که نوشیده‌ای از تو سوال کند باید بسیار در آنجا بایستی! عرض کرد پس نعیم چیست؟ فرمود: ما اهل بیت هستیم که خداوند به وجود ما به بندگانش نعمت داده و میان آنها بعد از اختلاف الفت بخشیده، دل‌های آنها را بوسیله ما به هم پیوند داده و برادر خود ساخته، بعد از آنکه دشمن یکدیگر بودند و به وسیله ما آنها را به اسلام هدایت کرده است ...

آری نعیم همان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و خاندان اوست. «۴» البته نعیم یک معنی بسیار گسترده دارد که همه مواهب الهی را اعم از معنوی مانند دین و ایمان و توحید و قرآن و ولایت و انواع نعمت‌های مادی را اعم از فردی و اجتماعی شامل می‌شود، منتها نعمت‌هایی که اهمیت بیشتری داشته و جنبه زیربنایی دارد مانند

(۱) - شواهد التنزيل حسکانی ذیل آیه؛ الصواعق المحرقة ذیل آیه.

(۲) - وسایل الشیعه حر عاملی.

(۳) - قرآن کریم ۸/ ۱۰۲، سپس در آن روز همه شما قطعاً از نعمت‌هایی که داشته‌اید سوال خواهید شد.

(۴) - مجمع البیان ۱۰ ذیل آیه شریفه.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۲

ایمان و ولایت بیشتر از آنها سوال می‌شود و ظاهراً روایاتی که نعمت‌های مادی را از شمول این آیه نفی می‌کند ناظر به این معنی است که شما نباید مصداق‌های مهم‌تر را رها کرده به مصداق‌های کوچک‌تر روی آورید.

*** سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ ۱۳۰ صافات.

ترجمه: درود بر پیروان الیاس (آل یاسین).

حدیث: عن علی علیه السلام فی قوله «سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ» قال: یاسین: محمد و نحن آل یاسین. «۱»

ترجمه: از حضرت علی علیه السلام در مورد آیه «سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ» نقل کرده‌اند که حضرت فرمود: یاسین محمد صلی الله علیه و آله و سلم است و ما آل یاسین هستیم (یعنی آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم) (علی، فاطمه، حسن، حسین) زمخشری و دیگران «۲» در کتابشان از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کنند که درباره آل محمد (آل یاسین) فرموده‌اند: هر کس بر دوستی آل محمد از دنیا برود شهید از دنیا رفته است (و گرانقدرترین آنها علی علیه السلام است):

۱- آگاه باشید هر کس که با محبت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا برود آمرزیده است.

۲- آگاه باشید هر کس که با محبت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا برود با توبه از دنیا رفته است.

۳- آگاه باشید هر کس که با محبت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا برود مومن از

(۱)- شواهد التنزیل حسکانی ۲/ ۱۱۰-۱۱۲؛ الدر المنثور سیوطی ۵/ ۲۸۶.

(۲)- تفسیر الکشاف ۲/ ۳۳۹؛ الصواعق المحرقة ابن حجر ص ۸۷؛ مطالب السئول فی مناقب آل الرسول محمد بن طلحه شافعی ص ۳؛ مناقب خوارزمی ص ۳۵؛ ذخائر العقبی محب الدین طبری ۲۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۳

دنیا رفته است.

۴- آگاه باشید هر کس که با محبت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا برود ملک الموت به او بشارت بهشت را می‌دهد.

۵- آگاه باشید هر کس که با محبت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا برود بطرف بهشت می‌رود آن‌چنان که عروس را به منزل داماد می‌برند.

۶- آگاه باشید هر کس که با محبت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا برود در قبرش دو در بسوی بهشت باز می‌شود.

۷- آگاه باشید هر کس که با محبت آل محمد صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا برود بطریق سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از دنیا رفته است.

۸- آگاه باشید هر کس که با بغض و عداوت آل محمد از دنیا برود روز قیامت در پیشانی او نوشته می‌شود از رحمت خدا مایوس است. کافر است و بوی بهشت را استشمام نمی‌کند.

فَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

اشاره

۲۲ زمر.

ترجمه: پس آیا کسی که خدا سینه‌اش را برای پذیرش اسلام گشاده و در نتیجه برخوردار از نوری از جانب پروردگارش می‌باشد (همانند فرد تاریک دل است)؟ پس وای بر آنان که از سخت دلی یاد خدا نمی‌کنند اینانند که در گمراهی آشکارند.

واحدی در اسباب التنزیل در قول خدا تعالی أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ ... گفته است: آیه در مورد علی و حمزه نازل شده و قَوْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ درباره ابی

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۴

لهب و اولادش نازل شده است. «۱»

تفسیر:

در مقایسه میان حق و باطل، قرآن به این نکته می‌پردازد که وحی آسمانی مانند قطرات باران است که بر زمین شیار شده دلها نازل می‌شود، همان گونه که تنها زمین‌های آماده از این قطرات باران سود می‌برند تنها دل‌هایی از آیات الهی بهره می‌گیرند که در سایه لطف او و خودسازی، آمادگی و گسترش پیدا کرده است. قرآن می‌فرماید:

آیا کسی که خدا سینه‌اش را برای پذیرش اسلام گشاده ساخته و بر فراز مرکبی از نور الهی قرار گرفته، همچون سنگدلان بی‌نوری است که هدایت الهی به قلبشان راه نیافته است؟ هرگز چنین نیست فطرت پاک انسانی این تساوی را نمی‌پذیرد قلب‌هایی که نه مواعظ سودمند را می‌پذیرد و نه انذار و آیات تکان دهنده قرآن را و نه بشارت و آیات امیدوارکننده آن را، چگونه با قلب پرطراوت و نرم و سلیم قابل قیاس است؟ در روایتی «۲» ابن مسعود از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که از تفسیر این آیه شریفه سوال شد که چگونه انسان دارای شرح صدر می‌شود؟ فرمود: هنگامی که نور به قلب انسان داخل شود گسترده‌تر می‌شود. عرض کردند نشانه آن چیست؟ فرمود: نشانه آن توجه به سرای جاوید و جدا شدن از دنیای پرغرور و آماده گشتن برای استقبال از مرگ، پیش از نزول آن. و در تفسیر علی بن ابراهیم می‌خوانیم که جمله أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صِدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ درباره امیر المؤمنین علی علیه السلام نازل شده است.

(۱) - اسباب النزول واحدی ص ۲۶۳؛ اسنی المطالب وصالی فصل ۱۳؛ ینابیع المودة قندوزی ص ۲۱۲؛ تفسیر بیضاوی جزء ۴، ص ۹۶؛ ذخائر العقبی محب الدین طبری ص ۸۸؛ الریاض النضره طبری ۲/ ۲۰۷؛ تفسیر الجامع لاحکام القرآن قرطبی ۱۵/ ۲۴۷؛ الفتح المبین احمد زینی دحلل ص ۱۵۴.

(۲) - الجامع لاحکام القرآن قرطبی ۸/ ۵۶۹۱.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۵

آری هم برای شرح صدر و هم برای قساوت قلب، عواملی وجود دارد که مهمترین آنها علم و تقوا و خودسازی و پرهیز از گناه به عنوان عوامل شرح صدر و مقابل آن جهل و خودسری و هواپرستی و دنیاپرستی و گناه از عوامل قساوت قلب است. در تائید این برداشت احادیثی است که وارد شده است:

خداوند متعال به موسی علیه السلام وحی فرستاد که ای موسی! از فزونی اموال خوشحال مباش و یاد مرا در هیچ حال ترک مکن، چرا که فزونی مال غالباً موجب فراموش کردن گناهان است و ترک یاد من قلب را سخت می‌کند. «۱»

و در حدیث دیگری از کلام امیر علی علیه السلام آمده است: اشک‌ها خشک نمی‌شوند مگر به خاطر سختی دل‌ها و دل‌ها سخت و سنگین نمی‌شود مگر به خاطر فزونی گناه. «۲» و در حدیث دیگری آمده است: ای موسی آرزوهایت را در دنیا دراز مکن که قلبت سخت می‌شود و سنگدلان از من دورند. «۳»

اکنون ملاحظه باید کرد که حضرت علی علیه السلام در چه درجه‌ای از تقوا قرار دارد و چگونه از دنیا می‌گریزد او را سه طلاقه می‌کند چه سان به دختر خویش نهیب می‌زند که دخترم حلال خدا حساب دارد و حرام آن عقاب، آیا این گونه سخنان و

جهت گیری‌ها علامت قلب نرم و لطیف و پاک و نورانی نیست آیا حضرتش بهترین مصداق آیه شریفه نیست؟ تحمل رنج‌ها و مرارت‌ها و شکنجه‌ها و آزار خصوصا در مدت ۲۵ سال سکوت وی در قبال غضب خلافت و حکومت خود بهترین نمونه شرح صدر آن جناب نیست؟ آیا شخصیت دیگری غیر از حضرتش می‌تواند این همه سرزنش و توهین‌ها را تحمل کند؟ حتی در نماز هم او را رها نمی‌کردند «۴» با اینکه حضرتش در رأس حکومت بود و

(۱) - بحار الانوار ۵۵ / ۷۰.

(۲) - بحار الانوار ۵۵ / ۷۰.

(۳) - کافی: ج ۲ باب القسوة، ح ۱.

(۴) - اشاره به داستان توهین‌های خوارج به حضرت امیر علیه السلام در نماز.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۶

می‌توانست قاطعانه مقابله کند.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ وَ الَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَ صَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

اشاره

۳۲ و ۳۳ زمر.

ترجمه: پس کیست ستمکارتر از آن کس که بر خدا دروغ بست و سخن راست را چون به او آمد دروغ پنداشت؟ آیا جای کافران در جهنم نیست؟ و آن کس را که راستی آورد و آن را باور نمود آنانند که خود پرهیزگاراند.

حدیث: عن مجاهد فی قول الله: «وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ» (قال: هو) محمد «الذي صدق به» علی بن ابی طالب.

مفسران آیه کریمه «ان الَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ» را به رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و «الذي صدق به» را به علی بن ابی طالب علیه السلام تطبیق داده‌اند. «۱»

تفسیر:

بسیاری از مفسران اسلام و محققان اهل سنت این روایت را در تفسیر آیه: «وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَ صَدَّقَ بِهِ» نقل کرده‌اند که منظور از «الَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ» پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است و منظور از «صَدَّقَ بِهِ» علی علیه السلام می‌باشد این گونه تفسیرها حد اقل برای بیان روشن‌ترین مصداق‌ها است و بدون شک علی علیه السلام در میان پیروان و تصدیق‌کنندگان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم در صف مقدم جای دارد و نخستین صدیق اوست. احدی از علمای اسلام منکر این واقعیت نیست که علی علیه السلام از میان مردان نخستین کسی بود که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را تصدیق کرد. تنها خرده‌گیری که

(۱) - ما نزل من القرآن فی علی علیه السلام خبری ص ۳۱۵؛ کفایه الطالب ص ۱۰۹؛ تاریخ دمشق ابن عساکر ج ۲ / ۴۱۸؛ الدر المنثور ۷ / ۲۲۸؛ المناقب ابن مغازی ص ۲۶۹، ح ۳۱۷؛ شواهد التنزیل حسانی ۲ / ۱۲۱؛ تفسیر الجامع لاحکام القرآن قرطبی ۱۵ / ۲۵۶؛ ارجح المطالب بسمل تسری ص ۶۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۷

از ناحیه بعضی شده این است که می‌گویند او در زمانی ایمان آورد که ۱۰ یا ۱۲ ساله بود و اسلام او را در آن زمان رسمیت نداشت! ولی این سخن عجیب به نظر می‌رسد چرا که وقتی مفسران به آیه ۱۰۰ توبه می‌رسند به مناسبت بحث، این سوال را که نخستین مسلمان چه کسی بود مطرح می‌کنند در پاسخ همه متفقا گفته‌اند نخستین کسی که از زنان مسلمان شد، خدیجه همسر وفادار پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بود و اما از مردان، همه دانشمندان و مفسران شیعه به اتفاق گروه عظیمی از دانشمندان اهل سنت علی علیه السلام را نخستین کسی از مردان می‌دانند که دعوت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را پاسخ گفت. شهرت این موضوع در میان دانشمندان اهل تسنن به حدی است که جمعی از آنها ادعای اجماع بر آن کرده‌اند. «۱» گذشته از اجماع، روایات فراوانی است از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و خود علی علیه السلام و صحابه که گفته‌اند امام علی علیه السلام اول مسلمان بود: «۲»

۱- پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: نخستین کسی که در کنار حوض کوثر بر من وارد می‌شود، نخستین کسی است که اسلام آورده و او علی بن ابی طالب علیه السلام است. «۳»
۲- گروهی از دانشمندان اهل سنت از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده‌اند که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دست علی علیه السلام را گرفت و فرمود: این اولین کسی است که به من ایمان آورده، و اولین کسی است که در قیامت با من مصافحه می‌کند و این صدیق

(۱)- حاکم نیشابوری در مستدرک علی الصحیحین در کتاب معرفت ص ۲۲ می‌گوید:

در میان تاریخ‌نویسان در این مساله تردیدی وجود ندارد که علی بن ابی طالب علیه السلام نخستین کسی است که اسلام آورده است، تنها در بلوغ او به هنگام پذیرش اسلام اختلاف دارند. (الجامع لاحکام القرآن قرطبی ۵/ ۳۰۷۵) ابن عبد البر در استیعاب ۲/ ۴۵۷ می‌نویسد:

در این مساله اتفاق است که خدیجه نخستین کسی بود که ایمان به خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آورد و او را در آنچه آورده بود تصدیق کرد، سپس علی علیه السلام بعد از او همین کار را انجام داد. (الغدیر ۳/ ۲۳۸)
(۲)- آنچه در این باره گفته می‌شود با تلخیص از تفسیر نمونه ج ۸/ ۱۰۳ به بعد و ۱۹/ ۴۵۵ برداشت شده است.
(۳)- مستدرک حاکم ۲/ ۱۳۶؛ استیعاب ۲/ ۴۵۷؛ شرح ابن ابی الحدید ۳/ ۲۵۸ طبق نقل الغدیر.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۸

اکبر است. «۱»

۳- ابو سعید خدری از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل می‌کند که دست به میان شانه‌های علی علیه السلام زد و فرمود: ای علی هفت صفت داری که احدی در قیامت نمی‌تواند درباره، آنها با تو گفتگو کند تو نخستین کسی هستی که به خدا ایمان آوردی، و از همه نسبت به پیمانهای الهی باوفاتری و در اطاعت فرمان خدا پابرجاتری ... «۲» گاهی می‌گویند: علی علیه السلام در آن هنگام ده ساله بود طبعاً نابالغ، بنابراین اسلام او به عنوان یک کودک تاثیری در قوت و قدرت جبهه مسلمین در برابر دشمن نداشت «۳» و این به راستی عجیب است چرا که در واقع ایرادی است بر شخص پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم زیرا می‌دانیم هنگامی که در یوم الدار پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم اسلام را به عشیره و طایفه خود عرضه داشت هیچ کس آن را نپذیرفت جز علی علیه السلام که برخاست و اعلام اسلام نمود پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم اسلامش را پذیرفت، و حتی اعلام کرد که تو برادر و وصی و خلیفه منی! و این حدیث را گروهی از حافظان سنی در کتب صحاح و مسانید و همچنین مورخان اسلام نقل کرده

«۴» و بر آن تکیه نموده‌اند نشان می‌دهد که نه تنها پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم علی علیه السلام را در آن سن و سال کم، پذیرفت بلکه او را به عنوان برادر و وصی و جانشین خود معرفی نمود. درحالی که کمی سن علی علیه السلام در آن روز به هیچ وجه از اهمیت موضوع نمی‌کاهد، به خصوص اینکه قرآن درباره حضرت یحیی صریحا می‌گوید:

وَآتَيْنَاهُ الْكِتَابَ صَبِيًّا «۵» «ما فرمان را به او در حال کودکی دادیم» و

(۱) - مأخذ قبل.

(۲) - حلیه الاولیاء ج ۱ / ۶۶ طبق نقل الغدیر.

(۳) - سخن فخر رازی ذیل آیه در تفسیر الکبیر.

(۴) - تاریخ طبری ۲ / ۶۲؛ تاریخ کامل ۲ / ۴۰؛ مسند احمد ۱ / ۱۱۱؛ شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ۱۳ / ۲۱۰.

(۵) - قرآن کریم: ۱۲ مریم.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۳۹

درباره عیسی علیه السلام نیز می‌خوانیم که در حال کودکی به سخن آمد و به آنها که درباره او گرفتار شک و تردید بودند گفت: إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا «۱» «من بنده خدایم، کتاب آسمانی به من داده و مرا پیامبر قرار داده است». این گونه آیات در کنار روایات مذکور، تعصب بعضی از نویسندگان را در گفتار خویش روشن می‌سازد.

ثانیا:

مولی علی علیه السلام در سخنانش بارها به این موضوع که من اولین مومن و اولین مسلمان و نخستین نمازگزار با پیامبرم اشاره نموده و موقعیت خود را روشن ساخته است به علاوه ابن ابی الحدید از دانشمند معروف، ابو جعفر اسکافی معتزلی نقل می‌کند اینکه بعضی می‌گویند ابو بکر سبقت در اسلام داشته اگر صحیح باشد چرا خودش در هیچ موردی به این موضوع بر فضیلت خود استدلال نکرده است و نه هیچ‌یک از هواداران او از صحابه چنین ادعایی را نکرده‌اند. «۲» از اینها گذشته این موضوع از نظر تاریخی مسلم نیست که ابو بکر سومین نفری باشد که اسلام را پذیرفته است (چه رسد به اولین نفر) بلکه در بسیاری از کتب تاریخ و حدیث اسلام آوردن گروه دیگری را قبل از او ذکر کرده‌اند. «۳»

*** ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ، قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى ۚ شُورَى.

ترجمه: این همان (پاداش) است که خدا بندگان خود را که ایمان آورده و

(۱) - قرآن کریم: ۳۰ مریم.

(۲) - الغدیر: ۳ / ۲۴۰.

(۳) - آن‌چنان که قبلا گفته شده این بحث با دخل و تلخیص از تفسیر نمونه ج ۸ / ۱۰۳ استفاده شده است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۰

کارهای شایسته کرده‌اند (بدان) مژده داده است. بگو به ازای آن (رسالت) پاداشی از شما خواستار نیستم، مگر دوستی درباره خویشاوندان.

حدیث: عن سعید «۱» بن جبیر عن ابن عباس قال: لما نزل قول الله تعالى: قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى قالوا: يا رسول الله من قرابتك الذين وجبت علينا مودتهم؟ قال صلى الله عليه وآله وسلم: علي وفاطمة وابناهما. «۲»

ترجمه: سعید بن جبیر از ابن عباس نقل می‌کند که می‌گفت: وقتی که کلام خدا یعنی «قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا...» نازل شد گفتند

ای رسول خدا! نزدیکان تو چه کسانی هستند که دوستی آنها بر ما واجب شده است؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: علی و فاطمه و حسن و حسین و فرزندان آنها.

حدیث: روی آنها نزلت قیل: یا رسول الله من قرابتک هؤلاء الذین و جبت علینا مودتهم؟ قال صلی الله علیه و آله و سلم: علی و فاطمه و ابناها. «۳»

ترجمه: روایت شده وقتی آیه مذکور نازل شد از رسول الله پرسیدند نزدیکان شما که محبت آنها بر ما واجب است کیستند؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود:

علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام و دو فرزند ایشان (حسن علیه السلام و حسین علیه السلام).

حدیث: الا المودة فی القربی الا ان تودوا قرابتی. «۴»

ترجمه: در تفسیر الا المودة فی القربی گفته‌اند: یعنی اینکه نزدیکان پیامبر را دوست بدارید.

فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ

اشاره

۴۱ زخرف.

(۱) - شرح حال مختصر سعید بن جبیر در مبحث ملحقات بیان شده است.

(۲) - تفسیر نسفی ج ۴ / ۹۴.

(۳) - تفسیر الکشاف: تفسیر سوره شوری؛ نور الابصار شبلنجی ص ۱۱۲؛ اسعاف الراغیین ص ۱۰۵.

(۴) - مناقب ابن مغازلی ص ۳۰۷؛ کفایه الطالب شافعی ص ۹۱؛ مجمع الزوائد هیثمی شافعی ۹ / ۱۶۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۱

ترجمه: پس اگر ما تو را از دنیا ببریم قطعا از آنان انتقام می‌کشیم.

حدیث: عن جابر ابن عبد الله انصاری قال: نزل قوله تعالى فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ ... فی علی بن ابی طالب، قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: انه ينتقم من الناکثین و القاسطین بعدی.

سیوطی از ابن مردویه از طریق محمد بن مروان از کلبی از ابی صالح از جابر بن عبد الله از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم روایت کرده که در ذیل آیه فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ فرموده است این آیه درباره علی بن ابی طالب نازل شد که بعد از درگذشتن از ناکثین و قاسطین انتقام خواهد گرفت «۱».

تفسیر:

«الا و قد امرنی الله بقتال اهل البغی و النکث و الفساد فی الارض» «۲»

گویی علی علیه السلام دلیل جنگ‌های خود را با سه طایفه بیان می‌کند که انحراف مسلمین است، عده‌ای طغیان کردند و عده‌ای بیعت شکستند و عده دیگر تندروی نمودند. انقلابی که به دست پیامبر و زحمات شبانه‌روزی او و یارانش پایه‌گذاری شده بود رو به انحراف داشت امام فرمود:

آگاه باشید خدا به من امر کرده است با این سه طایفه بجنگم اصحاب جنگ جمل، جنگ صفین و جنگ نهروان.

*** اهل بغی و طغیان ظاهرا ارتش معاویه و عمر و عاص و دیگران در جنگ صفین است چون آنها بر حکومت حضرت علی علیه السلام طغیان کردند معاویه حکومت علی علیه السلام را نپذیرفت با اینکه حضرت علی علیه السلام از طرف خداوند به عنوان

- (۱) - الدر المثور ۷ / ۳۸۰؛ ینایع الموده قندوزی ص ۹۸؛ المناقب ابن مغازلی ص ۲۷۴؛ المستدرک علی الصحیحین ۳ / ۱۲۶؛ الفردوس شیرویه دیلمی ۳ / ۱۵۴؛ شواهد التنزیل حسانی ۲ / ۱۵۲؛ مسند احمد بن حنبل ۲ / ۸۵ و ۸۷ و ۵ / ۳۷، ۳۹، ۴۴؛ ارجح المطالب بسمل امر تسری ص ۷۴؛ خصائص نسائی ص ۸۵؛ ترجمه الامام علی علیه السلام از تاریخ دمشق ۲ / ۳۶۹.
- (۲) - خطبه قاصعه نهج البلاغه.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۲

امام منصوب بوده و حتی به حسب ظاهر نیز اهل حل عقد با حضرت علی علیه السلام بیعت کردند و لذا آنهایی که خلافت ابو بکر، عمر عثمان را از راه بیعت تثبیت می کنند بایستی خلافت حضرت علی علیه السلام را هم تثبیت کرده و بپذیرند ولی معاویه زیر بار نرفت و طغیان کرد و جریان جنگ صفین را به کمک عمرو عاص بپا کرد.

و امام برای خاموش کردن فتنه آنها بپاخاست. امام فرمود: فاما القاسطون فقد جاهدت «قاسط یعنی ظالم و قاسطون همان مردم صفین را می گویند معاویه و اصحابش که ظلم کردند، تخلف نموده و طغیان کردند. امام می فرماید: با آنها جهاد کرده و آنان را از بین بردم». فاما الناکثون فقد قاتلت، نکث پیمان شکنی است. ناکثین آنهایی بودند که بیعت با علی علیه السلام را بهم زدند یعنی گردانندگان جنگ جمل. طلحه و زبیر با اینکه با حضرتش بیعت کرده ولی وقتی دیدند حضرت علی علیه السلام خواسته های نامشروع آنان را برآورده نمی کند و نمی توانند از حضرت برای مقاصد شومشان مانند ریاست استفاده کنند بیعت را شکستند و به جنگ با او پرداختند «۱» آنها هدفی جز رسیدن به حکومت و خودکامگی نداشتند:

طلحه با محافظه کاری سیاسی و تردستی گفت: مردم با علی بطور عمومی بیعت کرده اند، آن را به چه وسیله ای بشکنیم؟ به دنبال او زبیر، مردم را با صراحتی که همیشه دلش نوک زبانش بود گفت: علاوه بر این، کاهلی ما در یاری عثمان و تسریع در بیعت علی علیه السلام ما را از این امر بازمی دارد. مروان درحالی که به چهره ها می نگریست شانه اش را از روی بی اعتنایی بالا انداخت ...

ولی در آخرین لحظه ابن عامر نظری ارائه داد که بحران را از میان برداشت و روح تازه ای بدانان بخشید خطاب به دو رهبر (طلحه و زبیر) این جمعیت گفت:

بروید بصره، من دستهایی در آنجا دارم. پیرمردان! به بصره بروید اگر علی را مغلوب کردید، شام را دارید و چنانچه علی بر شما پیروز شد معاویه بر شما

- (۱) - شرح خطبه قاصعه آیه الله منتظری.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۳

سپری است. «۱» سخنگوی جمع از پشت پرده عایشه را صدا می زند: ام المؤمنین! مدینه را دعوت کن، زیرا کسانی که با ما هستند از عهده غوغائیان و افراد بی سر و پای آنجا بر نمی آیند. با ما به بصره بیا، زیرا ما به شهر ضایع شده ای وارد می شویم و در مورد بیعت علی بن ابی طالب با ما به اعتراض و احتجاج بر می خیزند، لذا همان طور که اهل مکه را به قیام واداشتی مردم آنجا را هم به جنبش در آر «۲». همین که جارچی این جماعت اعلامیه زیر را در چهار گوشه مکه جار زد طبل جنگ به صدا در آمد: مردم! مردم ام المؤمنین و طلحه و زبیر عازم بصره هستند. هر کس خواستار عزت اسلام و جنگ با اشغالگران و طالب گرفتن انتقام خون عثمان می باشد و مرکب و وسیله ای در اختیار ندارد، بفرماید این وسیله و این هم مخارج آن ... مردم از هر سو فریاد خوشحالی برآوردند.

در این هنگام عسکر خوابگاه خود را پشت سر گذاشته با گردنی افراشته در فضا پیشاپیش لشکر انبوه حرکت کرد. (۳) مغیره بن شعبه و سعید بن عاص به آهستگی نزد طلحه و زبیر رفتند. چون سعید در کنار آن دو قرار گرفت به آهستگی از آنان پرسید؟ پیرمردان! اگر پیروز شدید امر خلافت برای کیست؟ دوستان من! از سوالش احساس شرم کردند اما تصمیم گرفتند به وی پاسخ دهند: برای هر کدام از ما دو نفر که مردم انتخاب کردند. سعید گفت ولی من فکر می‌کنم باید آن را در اختیار فرزند عثمان قرار دهید زیرا به خونخواهی او قیام کرده‌اید. آن دو گفتند فرزند عثمان؟ مهاجران پیر را گذاشته، خلافت را در اختیار فرزندانشان قرار دهیم؟ چون برای سعید روشن شد که این دو نفر خون خلیفه مقتول را وسیله رسیدن خود به حکومت کرده‌اند از

(۱) - الامام علی ۲۲ / ۳ عبد الفتاح عبد المقصود.

(۲) - الامام علی ۲۴ / ۳.

(۳) - الامام علی ۳۴ / ۳ عسکر، جمل، همان شتری بود که عایشه بر آن سوار شده و پیشاپیش لشکر حرکت می‌کرد به همین جهت این جنگ را جنگ جمل می‌گویند.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۴

روی تاسف سری تکان داد و گفت کجا تشریف می‌برید ام المؤمنین؟ گفت:

بصره. می‌خواهید چکار کنید؟ خون عثمان را مطالبه کنم. از روی استهزاء خندید و گفت ام المؤمنین، تمام همراهانتان از کشتن عثمان هستند! (۱) این دو نفر عثمان را کشتند و خلافت را هم برای خودشان می‌خواهند. (طلحه و زبیر) این شما بودید که مردم را علیه عثمان برانگیختید و تحریک کردید، بهترین ظن شما مردم درباره این می‌تواند باشد که شما عثمان را نکشته‌اید فقط او را یاری نکردید! مردم بطور همگانی با علی علیه السّلام بیعت کرده‌اند ... اگر فردا شما را سرزنش کردند چه می‌گویید؟ پاسخی که از جانب طلحه داده شد این بود: قتل را منکریم و به یاری نکردن اقرار داریم! و اقرار به گناه بدون پشیمانی سودی ندارد و از گذشته خود پشیمان شده‌ایم. (۲)

آری آنان برای حکومت و خودکامگی بر علیه امام وقت خویش خروج کرده‌اند و امام را اجبارا وادار به جنگ نمودند. حدیث صدر کلام، گویا این جنگ هاست.

*** وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ۵۷ زخرف.

ترجمه: و هنگامی که در مورد پسر مریم مثالی آورده شد بناگاه قوم تو از آن سخن هلهله درانداختند (و اعراض کردند).

حدیث: عن امیر المؤمنین قال: قال لی رسول اللّٰه ان فیک مثلاً عن عیسیٰ احبه قوم فهلکوا فیه و ابغضه قوم فهلکوا فیه

کثیری از مفسران و بزرگان اهل سنت در تفسیر این آیه شریفه حدیثی را

(۱) - الامام علی ۳۸ / ۳.

(۲) - الامام علی علیه السّلام ۴۰ / ۳.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۵

با کمتر تغییراتی نقل کرده‌اند من جمله: احمد بن حنبل در کتابش با سند از علی بن ابی طالب علیه السّلام نقل کرده است که فرمود: پیامبر صلی اللّٰه علیه و آله و سلّم بایشان فرمود:

ای علی درباره تو مثل حضرت عیسی علیه السّلام دو دسته می‌شوند آن‌چنان که یهود نسبت به عیسی بغض و عداوت داشته و به مادرش بهتان زدند و از آن طرف نصاری آن‌قدر به عیسی اظهار محبت کردند و شان او را جایی رساندند که اصلاً چنین نبود (او را

خدا یا پسر خدا دانستند) علی فرمود: در مورد من دو دسته هلاک شدند دوستدارانی که در مورد من غلو کرده، و چیزی به من گفتند که آن نیستم و کینه‌توزانی که با من دشمنی کرده و از بهتان هم فروگذاری نکردند. قریب به این مضمون و مفصل‌تر در بعض کتب دیگر آمده است. «۱»

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

اشاره

۲۱ جایه.

ترجمه: آیا کسانی که مرتکب کارهای بد شده‌اند پنداشته‌اند که آنان را مانند کسانی قرار می‌دهیم که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند (به‌طوری که) زندگانی آنها و مرگشان یکسان باشد؟ چه بد داوری می‌کنند. حدیث: عن مجاهد عن ابن عباس فی قول الله تعالی: «أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ» الاية قال: نزلت فی علی و حمزه و عبید بن الحرث بن عبد المطلب، و هم الذین آمنوا و عملوا الصالحات، و فی ثلاثه رهط من المشرکین عتبہ و شیبہ بن ربیعہ، و الولید بن عتبہ، و هم «الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ» یعنی اکتسبوا الشرک باللہ، کانوا جميعا بمکة فتجادلوا و تنازعوا فيها فقال الثلاثة: الَّذِينَ اجْتَرَحُوا

(۱) - فضائل الصحابه احمد بن حنبل ص ۱۷۲؛ ینایع المودة قندوزی ص ۱۰۹؛ ذخائر العقبی محب الدین طبری ص ۹۲؛ المناقب خوارزمی ص ۲۳۳؛ شواهد التنزیل حسکانی ۱۵۹/۲؛ الصواعق المحرقة ابن حجر ص ۱۲۱؛ تاریخ الخلفاء سیوطی ص ۱۱۷؛ الخصائص نسائی ص ۳۹.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۶

السیئات للثلاثة من المؤمنین: و الله ما انتم علی شی و ان کان ما تقولون فی الاخرة حقا لفضلن علیکم فیها. فانزل الله عز و جل فیهم هذه الاية.

ترجمه: مطابق آنچه که علماء تفسیر کرده‌اند این آیه در مورد دو دسته نازل شده است:

«الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ» بنو عبد شمس و عتبہ و شیبہ و ولید هستند.

«وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» * علی و حمزه و عبیدہ بن حارث بن عبد المطلب.

*** و در حدیث مقاتل بن سلیمان از ضحاک از ابن عباس نقل شده است که منظور از أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ بنی امیه و منظور از أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ پیامبر و علی و حمزه و جعفر و حسن و حسین و فاطمه علیهم السلام می‌باشند. بعضی از منابع حدیث، در پاورقی تفسیر آیه بیان می‌شود.

تفسیر:

مؤمنان در پرتو ایمان و عمل صالح از آرامش برخوردارند به‌طوری که سخت‌ترین حوادث زندگی تاثیری در روح آنها نمی‌گذارد تاریخ خود گواه صادقی است که مومنان در سخت‌ترین شرائط زندگی به قوت ایمان خود، هر گونه شکنجه‌ای را تحمل می‌کردند و زندگی مجاهدان صدر اسلام نمونه آنست درحالی که افراد بی‌ایمان و آلوده دائما در اضطرابند اگر هم در نعمت و رفاه باشند همیشه ترس از زوال نعمت آنها را رنج می‌دهد و چنانچه سختی و مصیبت ببینند از کوره دررفته و قدرت مقابله با مشکلات را از دست می‌دهند و اما به هنگام مرگ فرشتگان قبض روح که شاهد جان دادن آنها هستند مورد خطابشان قرار می‌گیرند که ما کار

بدی انجام نمی‌دادیم ولی عذر آنها پذیرفته نیست و به

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۷

آنها گفته می‌شود از درهای دوزخ وارد شوید و جاودانه در آن بمانید درحالی‌که پرهیزکاران کسانی هستند که فرشتگان قبض روح آنها می‌کنند درحالی‌که پاک و پاکیزه‌اند. به آنها می‌گویند سلام بر شما باد، وارد بهشت شوید به خاطر اعمالی که انجام می‌دادید. این داستان دو دسته از مردم است. از صدر اسلام تاکنون چنین بوده است حدیث فوق شمه‌ای از صف‌بندی یاران و مدافعان پیامبر را در مقابل بنی امیه و ستم آنان بشکل مصداق بارزی از آیه مذکور بیان می‌کند. منابع حدیث آیه ۲۱ جاثیه در پاورقی بیان شده است. «۱»

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيمَاهُمْ وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ

اشاره

۳۰ محمد.

ترجمه: و اگر بخواهیم قطعاً آنان را به تو می‌نمایانیم در نتیجه ایشان را به سیمای (حقیقی) شان می‌شناسی و از آهنگ سخن به جان آنان پی خواهی برد.

سیوطی در تفسیرش گفته است ابن مردویه و ابن عساکر از ابی سعید خدری نقل کرده‌اند در مورد قول خدا تعالی وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ کلمه لحن القول یعنی به بغض و کینه‌شان نسبت به علی ابن ابی طالب علیه السلام «۲» پی خواهی برد: «عن ابی سعید الخدری فی قوله تعالی وَ لَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ قال: ببغضهم علی بن ابی طالب.»

منافق علی را دوست ندارد چون مبعوض اوست و مؤمن نسبت به او بغض ندارد. بنابراین از این راه می‌شود منافق را شناخت. در حدیث ابو سعید خدری

- (۱) - مفاتیح الغیب فخر رازی در تفسیر آیه؛ تذکره الخواص سبط ابن الجوزی ص ۲۱؛ مناقب الخطیب البغدادی ص ۱۸۶؛ کفایه الطالب محمد گنجی شافعی ص ۱۲۰؛ ارجح المطالب علامه هندی الامر تسری ص ۶۲؛ شواهد التنزیل حسانی: ۱۶۸ / ۲.
- (۲) - الفضائل حافظ احمد بن حنبل.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۸

است که گفت ما منافقان را در عصر پیامبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آلِهِ و سَلَّمَ از طریق عداوت با علی علیه السلام می‌شناختیم. «۱»

تفسیر:

یکی از نشانه‌های بارز منافقان آن بود که نسبت به مومنان حقیقی کینه داشته باشند خصوصاً نسبت به اولین مومن از میان مردان، و نخستین پیشگام جانباز اسلام. چرا که ممکن نیست انسان چیزی را در دل داشته باشد و بتواند برای مدت طولانی آن را چنان مکتوم دارد که حتی در کنایات و اشارات و لحن کلام او ظاهر نشود امام علی علیه السلام فرمودند: هیچ کس چیزی را در دل پنهان نمی‌کند مگر اینکه در سخنانی که از دهان او ناآگاه می‌پرد و صفحه صورتش آشکار می‌شود. «۲» گرچه در زمان پیامبر صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آلِهِ و سَلَّمَ چهره منافقان خیلی پنهان نبود خصوصاً موقع جهاد و به هنگام جمع‌آوری کمک‌ها و در صحنه‌های نبرد که جنگ به اوج و شدت خود می‌رسید، بالاخص در تقسیم غنائم جنگی، منافقان شناخته شده بودند اما موضع‌گیری آنها بعد از رسول اللّٰه و

مسئله جبهه گیری در برابر امام علیه السلام بروز و ظهور کینه‌های دیرینه آنها را نسبت به حضرتش ممکن نمود. امام علی علیه السلام در طول حدود پنج سال حکومت با مسلمانان جنگید همان که مدعی اسلام ناب بودند و خود را پیرو واقعی رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌دانستند آیا آنها حقیقتاً مومن بودند درحالی که کینه و بغض امام و وحی پیامبر را به دل داشتند؟

(۱) - جامع الاصول ابن اثیر ۹/ ۴۷۳؛ تاریخ دول الاسلام ذهبی ۱/ ۲۰؛ اسد الغابه ابن اثیر ۴/ ۲۹؛ شواهد التنزیل حسانی ۲/ ۱۷۸؛ الصواعق المحرقة هیشمی ص ۱۷۲؛ دلائل الصدق مظفر ح ۲/ ۱۵۲؛ استیعاب ابن عبد البر ۲/ ۴۶۴؛ کفایه الطالب گنجی شافعی ص ۱۱۱؛ المناقب ابن مغازلی ص ۳۱۵؛ صحیح ترمذی ۵/ ۴۹۸، ح ۳۸۰۰؛ الدر المنثور سیوطی ذیل آیه؛ روح المعانی آلوسی ذیل آیه؛ الرياض النضرة طبری ذیل آیه.

(۲) - نهج البلاغه ق ۲۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۴۹

فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا

اشاره

۲۷ فتح.

ترجمه: خدا آنچه را که نمی‌دانستید دانست و غیر از این، پیروزی نزدیکی برای شما قرار داد. سید قطب در تفسیرش از عطا «۱» و مقاتل نقل کرده که مراد از این فتح، فتح خیبر است «۲» (فتوحی که بدست علی علیه السلام انجام گرفت).

علامه شافعی ابن حجر عسقلانی در کتابش و دیگران نیز بهمین مضمون، با عبارات مختلف در مورد فتح خیبر نوشته‌اند. رسول الله عمر را به طرف خیبر فرستاد او بازگشت (کاری از او ساخته نبود) پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: پرچم را به دست کسی خواهم داد که خدا و رسول را دوست دارد و خدا و رسول هم او را دوست دارند اهل فرار کردن نیست او باز نمی‌گردد مگر اینکه فتح بدستش انجام پذیرد. سپس علی علیه السلام را دعا کرد و پرچم را باو داد و فتح انجام شد. «۳»

تفسیر:

تعبیر به «فتحا قریبا» به عقیده عده‌ای از مفسران اشاره به صلح حدیبیه است که قرآن آن را فتح مبین نامید درحالی که گروهی دیگر از مفسران آن را اشاره به فتح خیبر می‌دانند. شاید کلمه «قریبا» تناسب بیشتری با فتح خیبر داشته باشد، زیرا فاصله کمتری با تحقق عینی خوابی داشت که رسول الله دیده بود و صدر آیه به آن اشاره دارد. گذشته از آنکه در آیه ۱۸ همین سوره که سخن از بیعت رضوان است آمده است ... پس خدا سکینه و آرامش را بر آنها نازل کرد

(۱) - شرح حال عطا در مبحث ملحقات بیان شده است.

(۲) - فی ظلال القرآن ۲۶/ ۱۱۶.

(۳) - تهذیب التهذیب ابن حجر ۷/ ۴۸۰؛ الطبقات الکبری ابن سعد ۲/ ۱۱۱؛ صحیح مسلم قشیری ۵/ ۱۸۹؛ المستدرک عن الصحیحین حاکم نیشابوری ۳/ ۳۸. سنن بیهقی ۹/ ۱۳۱؛ البدایه و النهایه ابن کثیر ۷/ ۳۳۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۰

و فتح نزدیکی به عنوان پاداش نصیب آنها فرمود این فتح به گفته اکثر مفسران «فتح خیبر» بود چرا که این فتح در آغاز سال هفتم هجرت به فاصله چند ماه بعد از ماجرای حدیبیه تحقق یافت. و داستان آن چنین بود:

هنگامی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از حدیبیه بازگشت تمام ماه ذی الحجه و مقداری از محرم سال هفتم هجری را در مدینه توقف فرمود، سپس با ۱۴۰۰ نفر از یارانش که در حدیبیه شرکت کرده بودند به سوی خیبر حرکت کرد (خیبر جایی بود مرکز تحریکات ضد اسلامی، و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم برای فرصت مناسبی روز شماری می کرد که آن کانون فساد را برچیند) قبیله غطفان در آغاز تصمیم گرفتند که از یهود خیبر حمایت کنند ولی بعدا ترسیدند و خودداری کردند.

هنگامی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به نزدیک قلعه‌های خیبر رسید به یارانش دستور داد توقف کنید. سپس سر به آسمان بلند کرد، و این دعا را خواند: خداوندا! ای پروردگار آسمانها و آنچه بر آن سایه افکنده‌اند و ای پروردگار زمین‌ها و آنچه بر خود حمل کرده‌اند ... از تو خیر این آبادی و خیر اهل آن را می‌خواهیم و به تو از شر آن و شر اهلش و شر آنچه در آنست پناه می‌بریم. سپس فرمود: بسم الله حرکت کنید. و به این ترتیب شبانه به خیبر رسیدند و صبحگاهان که اهل خیبر از ماجرا باخبر شدند خود را در محاصره سربازان اسلام دیدند سپس پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم قلعه‌ها را یکی بعد از دیگری فتح کرد تا به آخرین قلعه‌ها که از همه محکمتر بود و فرمانده معروف یهود «مرحب» در آن قرار داشت رسید. در این ایام حالت سردرد شدیدی که گهگاه به سراغ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌آمد به او دست داد، به گونه‌ای که یکی دو روز نتوانست از خیمه بیرون آید در این هنگام (طبق تواریخ معروف اسلامی) ابو بکر پرچم را به دست گرفت و با مسلمانان به سوی لشکر یهود تاخت اما بی‌آنکه نتیجه بگیرد بازگشت بار دیگر عمر پرچم را به دست گرفت و مسلمانان شدیدتر از روز قبل جنگیدند ولی بدون گرفتن نتیجه بازگشتند. این

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۱

خیبر به گوش رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم رسید فرمود: اما و الله لاعطینها غدا رجلا يحب الله و رسوله و يحبه الله و رسوله ياخذها عنوة «به خدا سوگند فردا پرچم را به دست مردی می‌سپارم که او خدا و رسولش را دوست دارد و خدا و پیامبر نیز او را دوست دارند او قلعه را با قدرت فتح خواهد نمود» گردن‌ها از هر سو کشیده شد که منظور چه کسی است؟ جمعی حدس می‌زدند که منظور پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است ولی علی علیه السلام است و علی علیه السلام در آنجا حضور نداشت چرا که چشم درد شدیدی او را از حضور در لشکر مانع شده بود. صبحگاهان علی علیه السلام سوار بر شتری وارد شد و نزدیک خیمه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پیاده گشت درحالی که چشمانش شیدا درد می‌کرد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: نزدیک بیا! نزدیک رفت از آب دهان مبارکش بر چشم علی علیه السلام مالید و چشمش به برکت این اعجاز کاملاً سالم شد سپس پرچم را به دست او داد. علی علیه السلام با لشکر اسلام به سوی قلعه بزرگ خیبر حرکت کرد مردی از یهود از بالای دیوار سوال کرد تو کیستی؟ فرمود: من علی بن ابی طالبم.

یهودی فریاد کشید ای جماعت شکستتان فرارسید در این هنگام مرحب یهودی فرمانده آن در به میدان مبارزه علی علیه السلام آمد و چیزی نگذشت که با یک ضربت کاری بر زمین افتاد جنگ شدیدی میان مسلمانان و یهودیان در گرفت علی علیه السلام نزدیک درب قلعه آمد و با حرکتی نیرومند و پر قدرت درب را از جا برکند و به کناری افکند، به این ترتیب قلعه گشوده شد و مسلمانان وارد شدند و آن را فتح کردند.

یهود تسلیم شدند و از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم خواستند در برابر این تسلیم خون آنها محفوظ باشد، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پذیرفت. غنائم منقول به دست سپاه اسلام افتاد و اراضی و باغ‌های آنجا را به دست یهود سپرد مشروط بر اینکه نیمی از

در آمد آن را به مسلمانان بپردازد. «۱» داستان فوق شرح حدیثی است در شان نزول آیه.

(۱) - کامل ابن اثیر (مورخ معروف اهل سنت) ۲/ ۲۱۶ - ۲۲۱، با تلخیص به نقل از تفسیر نمونه ج ۲۲/ ۸۳.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۲

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا سَجِدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ

اشاره

۲۹ فتح.

ترجمه: محمد صلی الله علیه و آله و سلم پیامبر خداست و کسانی که با اویند، بر کافران، سخت گیر و با همدیگر مهربانند. آنان را در رکوع و سجود می بینی. فضل و خشنودی خدا را خواستارند. علامت (مشخصه) آنان بر اثر سجود در چهره هایشان است. این خصیلت ایشان است در تورات، و مثل آنها در انجیل چون کشته ای است که جوانه خود برآورد و آن را مایه دهد تا سبزر شود و بر ساقهای خود بایستد و دهقانان را به شگفت آورد، تا از انبوهی آنان خدا کافران را به خشم دراندازد.

حدیث: علی بن احمد اهوازی ... عن عطاء عن ابن عباس فی قوله تعالى ...

تراهم رکعا و سجدا ... علی ... یعجب الزراع لیغلظ بهم الکفار ... بعلی.

ترجمه: از علی بن احمد اهوازی از ابن عباس نقل روایت می کند درباره قول خدا تعالی تراهم رکعا سجدا یعنی علی بن ابی طالب و یعجب الزراع لیغلظ بهم الکفار یعنی بعلی «۱» و نیز روایت کرده فاستغلظ فاستوی علی سوجه یعنی علی بن ابی طالب فاستوی علی سوجه یعنی استوی در اسلام به شمشیر علی بن ابی طالب ایستاده و استوار است. «۲»

تفسیر:

این آیه ترسیمی زیبا از زبان تورات و انجیل در وصف یاران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم

(۱) - شواهد التنزیل حسانی ۲/ ۱۸۰.

(۲) - ارجح المطالب علامه هندی عبید الله بسمل ص ۸۸.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۳

است:

در برابر کافران شدید و محکم هستند.

در برابر همدیگر مهربان و رحیم هستند.

پیوسته در حال عبادت، رکوع و سجودند.

همواره خواستار فضل و رضای خدایند.

نشانه آنها در سیمایشان از اثر سجده نمایان است.

سپس ترسیم دیگری از اوصاف آنها می‌کند: آنان همانند زراعتی هستند که جوانه‌های خود را خارج ساخته سپس به تقویت آن پرداخته تا محکم شده و برپای خود ایستاده است و به قدری نمو و رشد کرده و پربرکت شده که زارعان را به شگفتی وامی‌دارد. این تمثیل یک جامعه ایمانی تربیت‌شده بابرکت و توانمند رسول اکرم اسلام است.

*** جامعه‌ای که آنی از حرکت بسوی کمال باز نمی‌ایستد پویا، گویا و پرثمر.

پیوسته جوانه می‌زند و جوانه‌ها پرورش یافته بارور می‌شوند خود و دیگران از آن بهره می‌برند جامعه‌ای که عابدان شب و شیران روزند. در عین مجاهده از بهترین عباد هستند. روزها به تلاش برای بکار انداختن چرخ زندگی عرق می‌ریزند و شب‌ها با خالق خویش به راز و نیاز می‌پردازند به علی علیه السلام بنگرید که چگونه در روزهای گرم در نخلستان‌های کوفه به درختکاری مشغول و در بیابانها در پی روان ساختن چشمه‌سارها و وقف آنها برای مردم بخاطر رضای خدا، عمر خویش سپری می‌کند و شبها چگونه به راز و نیاز می‌پردازد در حال عبادت از خود بیخود می‌شود. چرا که او تربیت شده رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم است چنانکه فرموده است: ملاحظه کنید این سوابق من در اسلام است. «۱»

(۱) - خطبه قاصعه نهج البلاغه ... از آیه الله منتظری و قد علمتم موضعی من رسول الله بالقراءة القریبه.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۴

قوم و خویش نزدیک پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بودم (هم پسر عموی پیامبر و هم داماد او) علاوه بر قوم و خویشی، منزلت و موقعیت مخصوصی نزد پیامبر اکرم داشتم.

مورخین نقل می‌کنند «۱»: زمانی در مکه قحطی شد و وضع مردم خیلی بد شد پیامبر به عباس عموی خودش پیشنهاد کرد که ابو طالب بچه زیاد دارد و وضع اقتصادیش هم خیلی بد است، خوب است ما بچه‌هایش را بگیریم و از آنها پذیرایی کنیم تا مقداری از فشار اقتصادی، از ابو طالب کاسته شود، پیش ابو طالب رفتند هم پیامبر و هم عباس و پیشنهاد را ارائه دادند. ابو طالب گفت:

من به عقیل خیلی علاقه دارم و نمی‌توانم از او جدا شوم اما جعفر و علی را بخواهید بردارید مانعی ندارد، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم حضرت علی علیه السلام را گرفت و عباس هم جعفر را، که حضرت علی علیه السلام کوچک‌ترین فرزند ابو طالب بود. پیامبر علی را پیش خود آورد آن حضرت مثل مادرها که می‌خواهند بچه‌شان را غذاخور کنند غذا را گاهی می‌جوید و نرمش می‌کرد یا خرما و گوشت را و آن را در دهان علی علیه السلام می‌گذاشت و بدین سان علی علیه السلام را بزرگ کرد این مساله را هم مورخین نقل کرده‌اند «۲» پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم علی علیه السلام را خیلی دوست داشت در تاریخ است «۳» که شخصی از یکی از صحابه پرسید که پیامبر کدامیک از بچه‌هایش را بیش از همه دوست می‌داشت؟ جواب داد: علی را. آن شخص گفت من از بچه‌هایش می‌پرسم. علی که بچه‌اش نیست، گفت آخر آن قدر که علی را دوست می‌داشت بچه‌های دیگر را دوست نمی‌داشت. حضرت فرمود: پیامبر مرا در دامن خودش نهاد و من یک بچه بودم مرا به سینه‌هایش می‌چسبانید آن جناب مرا در جای خودش می‌خوابانده است و در کنف خودش قرار می‌داد

(۱) - کامل ابن اثیر ۵۸/۲؛ تاریخ طبری ۳۱۳/۲؛ سیره ابن هشام ۲۶۳/۱.

(۲) - شرح ابن ابی الحدید بر نهج البلاغه ۲۰۰/۱۳.

(۳) - ماخذ قبل.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۵

جسمش را با من تماس می‌داد و بوی خوشش را به من می‌بویاند ... و این گونه از تربیت خود سخن می‌گوید: در تمام عمرم، پیامبر

نه یک دروغ از من شنید و نه یک کار بدون تفکر و خطا. از همان بچگی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم از شیر خوردن جدا شد (در کودکی) ملکی دائما با او بود که تمام حرکات و سکنات پیامبر بر طبق هدایت آن ملک بود و من هم در همه حرکات و سکنات از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پیروی می کردم. من همیشه از پیامبر اکرم متابعت می کردم مانند بچه شتری که همیشه دنبال مادرش هست. هر روز پیامبر اکرم یک اخلاق خوب و یک کمالی از خود بروز می داد که این برای من الگو می شد من یاد می گرفتم و بر طبقش عمل می کردم «۱» و ... و اوست که یار واقعی پیامبر و دست پرورده آن جناب است دارای اوصافی که در آیه گذشت.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَ نَهَرٍ فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ

اشاره

۵۴-۵۵ قمر.

ترجمه: در حقیقت مردم پرهیزگار در میان باغ‌ها و نهرها در قرارگاه صدق نزد پادشاهی توانايند.
حدیث: عن جابر بن عبد الله انصاری قال: قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لعلي: ان من احبك و تولاك اسكنه الله الجنة معنا، ثم تلا رسول الله ان المتقين ...
موفق به احمد خوارزمی در کتاب مناقبش از جابر بن عبد الله انصاری نقل می کند که پیامبر اکرم خطاب به علی علیه السلام فرمود:
هرکس تو را دوست دارد و ولایت ترا داشته باشد خدا او را با ما در بهشت جا خواهد داد سپس رسول الله تلاوت کردند: «إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَ نَهَرٍ

(۱)- نهج البلاغه خطبه قاصعه آیه الله منتظری.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۶

فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ». «۱»

تفسیر:

پرهیزگاران دارای نشانه‌هایی هستند، اوصافی دارند که بوسیله آن شناخته می شوند:
آنان همواره خواستار بخشایش گناهان خویش از خدا و مصونیت از عذاب دوزخند «۱۶/۳ قرآن کریم».
صبر و راستی در گفتار، خضوع در برابر خداوند، انفاق و استغفار در سحرگاهان سیره مستمر آنان است «۱۷/۳ قرآن کریم».
اکنون به اعمال امیر پارسایان نظاره کنید و خشوع او را در نماز و عبادت و بندگی‌اش را در زندگی و خلوص وی و صبر و تحمل وی و انفاق شبانه‌اش و عشق او به خدا را الگو خویش قرار دهید. او که خود به پارسایان رهنمود می دهد.
و اما خشوع: هنگامی که علی به نماز می ایستاد این آیه شریفه را می خواند: «وَجْهَتْ وَجْهِي لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ» و رنگ مبارکش تغییر می کرد «۲».

و اما عبادت او: حضرتش می گفت بار خدایا این نماز من است که در پیشگاه تو به جای آوردم نه به خاطر نیازی است که تو به آن داری و نه به خاطر میل و رغبتی است که تو در آن داری بلکه برای بزرگداشت و پذیرش فرمان تو است که تو مرا به انجام آن فرمان داده‌ای ای خدای من اگر در نماز من عیبی است و یا نقصی در رکوع و سجود آن موجود است پس مرا بازخواست مکن و

(۱) - المناقب خوارزمی ص ۱۹۵؛ ذخائر العقبی فی مناقب ذوی القربی محب الدین از محب الدین طبری ص ۶۱؛ مناقب خطیب بغدادی ص ۱۸۶؛ توضیح الدلائل علامه شهاب الدین حسینی شافعی ص ۱۶۷؛ بحر المناقب علامه درویشی برهان صنفی ص ۱۵۸؛ ارجح المطالب علامه تسری ص ۸۲.

(۲) - میزان الحکمه ۵ / ۳۸۱.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۷
بر من با پذیرش خود تفضل و عنایت فرما «۱».

و اما خلوص امام علیه السلام: که در تمام اعمال او موج می‌زد و دوست و دشمن به آن گواهی دادند نیاز به توضیح ندارد.
و اما صبر او حتی در نماز: آن جناب وارد مسجد شد و به نماز ایستاد که یکی از خوارج که از دشمنان سرسخت امام علیه السلام بود به کنایه این آیه را خواند:

وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكَتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ. «به تو و به کسانی که قبل از تو بودند وحی شد که اگر شرک بورزی اعمال نابود می‌شود و از زیانکاران خواهی بود». بدین ترتیب آن مرد پلید به امام علی علیه السلام توهین کرد یعنی خواست بگوید سوابق درخشان تو در اسلام روشن است اما اینک کافر و مشرک شده‌ای و اعمال گذشته‌ات را به هدر داده‌ای! حضرت علی علیه السلام توجهی به او نکرد و نمازش را ادامه داد. آن مرد دوباره همان آیه را تکرار کرد باز امیر مؤمنان سکوت اختیار کرد اما آن مرد باز ادامه داد در این لحظه علی علیه السلام به تلاوت این آیه پرداخت: فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَكَ الَّذِينَ لَا يُوفُّونَ. «صبر پیشه کن وعده خداوند حق و درست است و فراخواهد رسید این مردم بی‌ایمان و بدون باور، تو را تکان ندهند و سبک نسازند» پس از این‌رو، سرور پرهیزکاران از نماز و نیاز غفلت نورزیدند. «۲»
و اتفاق شبانه امام علیه السلام: زبانزد خاص و عام است و اما عبادت عاشقانه و راز و نیازش با حضرت حق جلّ و علی از نقل یک روایت، فهمیده می‌شود.

ابو درداء گوید: شبی علی را دیدم که از مردم کناره گرفته و در مکان خلوتی مشغول مناجات با پروردگار خود است درحالی که او در محراب عبادت

(۱) - بحار الأنوار ۴۱ / ۱۸.

(۲) - جاذبه و دافعه علی علیه السلام ص ۱۴۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۸

ایستاده بود اشکهایش بر روی صورتش می‌غلطید وی مانند مار گزیده به خودش می‌پیچید و مانند مصیبت‌دیده‌ها گریه می‌کرد و می‌گفت: آه! آه! از توشه اندک و سفر طولانی و انیس و همنشین کم! آه از آتشی که جگرها را بریان کند و پوست بدن را برکند آه از آتشی که خرمن گستراند ناگاه دیدم صدا خاموش شد گفتم حتما حضرت را خواب برده است رفتم تا آن حضرت را بیدار کنم چون ایشان را حرکت دادم دیدم همچون چوب خشک شده است گفتم امام از دنیا رفته است و به خانه آن حضرت رفتم و فاطمه علیها السلام را از این امر آگاه ساختم فرمود این حالتی است که از ترس خدا هر شب بر او عارض می‌شود. «۱»

مَرْجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ... يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللَّوْلُو وَالْمَرْجَانُ

۱۹، ۲۰ و ۲۲ الرحمن.

ترجمه: دو دریا را به گونه‌ای روان کرد که باهم برخورد کنند. میان آن دو حد فاصلی است که به هم تجاوز نمی‌کنند. از هر دو دریا مروارید و مرجان برآید

حدیث: عن ابن عباس فی قوله تعالی: «مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ» قال: علی و فاطمه «بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ» قال: حب دائم لا ينقطع و لا ينفد «يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَ الْمَرْجَانُ» قال: الحسن و الحسين.

ترجمه: از ابن عباس در مورد کلام خدا که فرمود: مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ

نقل شده که گفت منظور از دو دریا علی و فاطمه علیهما السّلام هستند و مراد از قول خدا بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ ... دوستی دائم و همیشگی آنها به طوری که قطع نشود و مراد از کلام خدا که فرمود يَخْرُجُ مِنْهُمَا ... حسن و حسین علیهما السّلام هستند که دو گوهرند از آن دو

(۱) - اسرار الصلوة ص ۲۱۴.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۵۹

دریا. «۱»

تفسیر:

نگاهی به آموزش‌های قرآنی نشان می‌دهد که از دیدگاه اسلام تربیت انسان حیطه‌ای بسیار دارد عواملی که در علوم تربیتی، روانشناسی و تعلیم و تربیت مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد بیشتر در محدوده عوامل ظاهری دور می‌زند از دیدگاه مکتب، عوامل سازنده شخصیت انسان بسی فراتر از عوامل ظاهری است توجه به اصول تربیتی و عمل به آن در ساختار شخصیت فرزندان بسیار اساسی است اگر انتظار داریم لولوء و مرجان بدست آوریم بدون تلاش و شرایط مخصوص به خود، این کار عملی نیست. رعایت اصولی مانند قواعد زیر در پر بار بودن ساختار وجودی فرزندان نقش اساسی دارند:

رعایت اصل پیشگیری قبل از درمان، تقویت روحیه علمی و حماسی کودکان برای اثرگذاری در سلامت روحی و اخلاقی آنان جلوگیری از اشتغالات و سرگرمی‌هایی که جز به شعله‌های هوس و شهوت جوانان نمی‌افزاید، کنترل دوستان فرزندان، چرا که گفته‌اند نوجوانان اولین قدم‌های انحراف و تباهی را به کمک دوستان ناباب برمی‌دارند، توجه زیاد به مسائل دینی، پرهیزکاری و اصالت خانوادگی بجای عواملی از قبیل تجملات، ثروت و مقام و امثال آن، ایجاد جو مسالمت‌آمیز و بسیار آرام در محیط خانواده، چرا که فرزندان به سان درختی هستند که در آب و خاک خانه رشد می‌کنند و معمولاً متناسب با همان آب و خاک میوه می‌دهند، پدر و مادر بهترین و نزدیک‌ترین الگو اخلاقی و فرهنگی هستند اعمال پدر و مادر بهترین مربی و سخنگوست. سر

(۱) - نور الابصار شبلنجی ص ۱۱۵؛ الدر المنثور سیوطی ۱۴۲/۶؛ الفصول المهمة نور الدین علی بن محمد بن صباغ مالکی در مقدمه؛ ینابیع المودة حافظ قندوزی ص ۱۱۸؛ المناقب ابن مغازلی حافظ ابو الحسن بن المغازلی شافعی ص ۳۳۹؛ شواهد التنزیل ج ۲/ ۱۲۰؛ مناقب المرتضوی ترمذی باب الاول؛ تذکرة الخواص ابن جوزی ص ۲۴۵؛ مقتل الحسین خوارزمی ص ۱۱۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۰

و کار داشتن فرزندان با حساب و کتاب و نظم و انضباط، آشنا شدن آنها با محرومیت‌ها و رنج‌های طبیعی زندگی بتدریج، تبیین دین به عنوان بهترین فلسفه روشن زندگی انسان، ایجاد زمینه برای انس با خدا جهت کسب آرامشی آمیخته با رضایت و خشنودی و

دوری از قید و بندهای اضطراب، تشویش و نگرانی و پوچی، عادت دادن کودکان به کارهای نیک، و دوری از کوتاهی، سهل انگاری، بی تفاوتی و غفلت و ... «۱» صدها اصول و مقررات دیگر که با عشق عجین شده است از فرزندان ما انسان کامل می‌سازد با یک نگاه گذرا به زندگی امام حسن و امام حسین علیهما السلام و دقت در ریزه کاریهای مسائل تربیتی آنها توسط شخصیت‌های برجسته چون امام علی علیه السلام و فاطمه زهرا علیها السلام که خود تربیت‌شدگان مکتب پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم هستند به وضوح می‌نمایاند از چنان گوهرهای گرانبهائی، وجود چنین لؤلؤه و مرجانی طبیعی است.

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ

اشاره

۱۰ و ۱۱ واقعه.

ترجمه: و سبقت گیرندگان مقدمند. آنانند همان مقربان (خدا).

حدیث: عن ابن عباس انه قال: سألت رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم عن هذه الآية من هم؟ فقال صلى الله عليه وآله وسلم: هم علي و شيعته فانهم السابقون المقربون الى الله و هم في جنات النعيم.

از ابن عباس نقل شده که در مورد این آیه از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پرسیدند که منظور کیست؟ فرمود: علی و شیعیان او می‌باشند. همان‌ها هستند که سابقون و مقربون به خدا و در جنات نعيم می‌باشند. «۲»

(۱) - اقتباس از کتاب راهنمای پدران و مادران سادات.

(۲) - المناقب میر محمد صالح ترمذی کشفی.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۱

علی اول کسی است که اسلام آورد. «۱»

علی فرمود: من اول مسلمان و اولین کسی هستم که با رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم نماز خواندم. «۲»

نزدیک به همین مضامین در آثار دیگران نیز آمده است. «۳»

تفسیر:

پیشرفت آیین اسلام و نفوذ آن در جهان، تدریجی بوده است. در اصطلاح قرآن به کسانی که در پذیرفتن و نشر آن پیش‌گام بودند «السابقون» گفته می‌شود و سبقت برای گرایش به آیین پیامبر در صدر اسلام، ملاک و فضیلت برتری بود. بنابراین باید با کمال بی‌طرفی از روی مدارک صحیح، موضوع را مورد بررسی قرار دهیم و پیشگام‌ترین فرد را از زنان و پیش‌قدم‌ترین مرد را در پذیرش اسلام بازشناسیم. از مسلمات تاریخ این است که خدیجه نخستین زنی است که به او ایمان آورده است و در این موضوع مخالفی به چشم نمی‌خورد. «۴» عایشه می‌گوید: من پیوسته بر اینکه روزگار خدیجه را درک نکرده بودم تاسف می‌خوردم و از علاقه و مهر پیامبر، نسبت به او همیشه تعجب می‌کردم. زیرا پیامبر او را زیاد یاد می‌کرد و اگر گوسفندی می‌کشت، سراغ دوستان خدیجه می‌رفت، و سهمی برای آنها می‌فرستاد. روزی رسول گرامی خانه را ترک می‌گفت در آن حال خدیجه را یاد کرد و قدری از او تعریف نمود.

سرانجام کار به جایی رسید که من نتوانستم خودم را کنترل کنم، با کمال جرأت

- (۱) - تاریخ طبری ۳/ ۳۱۲.
- (۲) - مسند الامام ابی حنیفه ۱/ ۱۱۱.
- (۳) - مناقب خطیب بغدادی ص ۱۸۷؛ المناقب خوارزمی ص ۱۹۵؛ البدایه و النهایه ابن کثیر شافعی ۱/ ۲۳۱؛ میزان الاعتدال ذهبی شافعی ۱/ ۵۳۶؛ ارجح المطالب بسمل ص ۸۱؛ سنن ترمذی ۱۳/ ۱۷۶؛ المعارف ابن قتیبه ص ۱۶۹.
- (۴) - سیره ابن هشام ۱/ ۲۴۰.
- امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۲
- گفتم: وی یک پیرزنی بیش نبود و خدا بهتر از آن را نصیب شما کرده است! گفتار من اثر بدی بر رسول خدا گذارد آثار خشم و غضب در پیشانی او ظاهر گردید.
- فرمود: ابتدا چنین نیست. بهتر از آن نصیب من نگشته! او هنگامی به من ایمان آورد، که سراسر مردم در کفر و شرک به سر می‌بردند و اموال و ثروت خود را در سخت‌ترین مواقع در اختیار من گذارد، خدا از او فرزندی نصیب نمود که به دیگر همسرانم نداد. «۱» و اما از مردان، شهرت قریب به اتفاق میان تاریخ‌نویسان، اعم از سنی و شیعه این است که نخستین کسی که از مردان ایمان به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آورد علی علیه السلام بود. در برابر این قول مشهور، اقوال نادری نیز در تاریخ به چشم می‌خورد که ناقلان آنها، مخالف آن را نیز نقل کرده‌اند. اما به دلائل معتبر اول ایمان آورنده به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم علی علیه السلام بوده است به بعضی از آن اشاره می‌شود:
- ۱- علی علیه السلام از دوران کودکی در خانه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم پرورش یافته، و پیامبر بزرگ بسان یک پدر مهربان و دلسوز در تربیت او می‌کوشید. عموم سیره‌نویسان به طور اتفاق می‌گویند: بر اثر قحطی که در مکه پدید آمد و ابو طالب توانایی اداره زندگی عائله خویش را نداشت فرزندان وی بین پیامبر و عمویش عباس تقسیم شد و علی علیه السلام به پیامبر واگذار و زیردست وی بزرگ شد. «۲» منظور پیامبر از تربیت علی این بود که تا حدی خدمات ابو طالب را جبران کند و در نزد پیامبر چیزی عزیزتر و گرامی‌تر از این نبود که فردی را به راه راست هدایت کند. با این حال چطور می‌توان که پیامبر برادرزاده خود را که یک فرد روشن ضمیر و باهوش بود از این نعمت عظیم (ایمان به خدا و رسول) محروم سازد خود حضرت فرمود: در آن زمان اسلام در خانه‌ای نیامده بود مگر خانه رسول

- (۱) - بحار الانوار ۱۶/ ۸.
- (۲) - کامل ابن اثیر ۲/ ۵۸؛ تاریخ طبری ۲/ ۳۱۳؛ سیره ابن هشام ۱/ ۲۶۳.
- امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۳
- خدا و خدیجه و من سوم ایشان بودم نور وحی و رسالت را می‌دیدم و بوی نبوت را استشمام می‌کردم. «۱»
- ۲- ابن اثیر در «اسد الغابه»، و ابن حجر در «الاصابه» در ترجمه «عقیف کندی» و بسیاری از دانشمندان تاریخ، داستان زیر را از نقل می‌کنند که او می‌گفت: در روزگار جاهلیت، وارد مکه شدم و میزبانم عباس بن المطلب بود، و ما دو نفر در اطراف مکه بودیم ناگهان دیدم مردی آمد، در برابر کعبه ایستاد و سپس پسری را دیدم که آمد در طرف راست او ایستاد، چیزی نگذشت زنی را دیدم که آمد در پشت سر آنها قرار گرفت، و من مشاهده می‌کردم که این دو نفر به پیروی از آن مرد، رکوع و سجود می‌نمودند. این منظره بی‌سابقه حس کنجکاوی مرا تحریک کرد که جریان را از عباس بپرسم، او گفت: آن مرد محمد بن عبد الله است (برادرزاده‌ام) و آن پسر برادرزاده او (علی فرزند ابو طالب) و زنی که پشت سر آنهاست همسر محمد صلی الله علیه و آله و سلم

است. سپس گفت: برادرزاده‌ام می‌گوید: که روزی فراخواهد رسید که خزانه‌های کسری و قیصر را در اختیار خواهد داشت. ولی بخدا سوگند، روی زمین کسی پیرو این آیین نیست جز همین سه نفر. سپس راوی می‌گوید آرزو می‌کنم که ای کاش من چهارمین نفر آنها بودم! «۲»

۳- در میان خطبه‌ها و کلمات حضرت علی علیه السلام این جمله و نظایر آن دیده می‌شود که حضرتش فرمود: من بنده خدا و برادر پیامبرم و منم صدیق اکبر، و این جمله را کسی پس از من نگوید، جز اینکه دروغگو باشد. با پیامبر «۷»- هفت سال، پیش از آنکه کسی با او نماز بخواند، نماز گذارده‌ام و من اول کسی هستم

(۱)- خطبه قاصعه نهج البلاغه آیه الله منتظری.

(۲)- الاصابه ۲/ ۴۸۰؛ تاریخ طبری ۲/ ۲۱۱؛ کامل ابن اثیر ۲/ ۳۷ و ۳۸؛ اسد الغابه ۳/ ۴۱۴؛ اعلام الوری ۲۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۴
که با او نماز خوانده‌ام.

۴- روایات متواتر از پیامبر اکرم، با تعبیرات گوناگون وارد شده است که آن حضرت فرمود: نخستین کسی که در کنار کوثر بر من وارد می‌شود، نخستین اسلام‌آورنده به من علی ابن ابی طالب است. «۱» وقتی انسان با کمال بی‌طرفی این روایات را مورد بررسی قرار می‌دهد پیشگام بودن علی علیه السلام از جهت ایمان در نظر او قطعی می‌گردد. متجاوز از ۶۰ نفر از صحابه و تابعان «۲» طرفدار این قول هستند که علی علیه السلام اول کسی بود که ایمان آورد. «ابن عبد ربه» در «عقد الفرید» «۳» سرگذشت شیرینی را نقل می‌کند که خلاصه آن چنین است:

مامون مجلس مناظره‌ای تشکیل داد و دانشمند معروف «اسحاق» در رأس آن قرار گرفته بود. پس از آنکه سبقت علی علیه السلام بر دیگران در پذیرفتن اسلام مسلم گردید. اسحاق گفت: هنگامی که علی ایمان آورد، کودکی بیش نبود ولی ابو بکر مرد کاملی بوده است از این نظر ایمان او بر علی علیه السلام برتری دارد.

مامون یک مرتبه زمام سخن را بدست گرفت و گفت: آیا پیامبر علی را دعوت کرد که در دوران کودکی و صباوت ایمان آورد یا ایمان او به وسیله الهام خدایی بود؟ هرگز نمی‌توان گفت ایمان او الهامی بوده است زیرا ایمان پیامبر الهامی نبوده، بلکه به راهنمایی و سفارت جبرئیل از طرف خدا بوده، تا چه رسد به علی! بنابراین در روزی که پیامبر او را دعوت به اسلام نمود، آیا از پیش خود این کار را انجام داد، یا خدا دستور داده بود؟ ما هیچ‌گاه تصور نمی‌کنیم که پیامبر بدون دستور خدا، خود و دیگری را و زحمت تکلیف بیاندازد. پس ناچار باید گفت: دعوت پیامبر مستند به دستور خدا بوده است. آیا خدای حکیم

(۱)- مدارک این حدیث در الغدیر ۳/ ۳۲۰ چاپ نجف.

(۲)- اسامی آنها در کتاب الغدیر ذکر شده است.

(۳)- عقد الفرید ۳/ ۴۳.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۵

دستور می‌دهد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم یک کودک غیر مستعد را که ایمان و عدم ایمان او یکسان است، به دین اسلام دعوت کند؟ به طور مسلم، این کار از خدای حکیم و دانا سر نمی‌زند. بنابراین باید نتیجه گرفت که ایمان علی علیه السلام یک ایمان صحیح و پابرجا بوده که از ایمان و گرویدن دیگران کمتر نبوده است. و بهترین مصداق این آیه «وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ» «۱» همان شخص علی بن ابی طالب بوده است. «۲»

*** وَ أَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ۲۷ واقعه.

ترجمه: و یاران راست، یاران راست کدامند؟

حدیث: عن جابر الجعفی عن ابی جعفر محمد بن علی قال: قال علی بن ابی طالب: انزلت النبوة علی النبی صلی الله علیه و آله و سلم يوم الاثنين و اسلمت غداه يوم الثلاثاء فكان النبی صلی الله علیه و آله و سلم یصلی و انا اصلی عن یمینه و ما معه احد من الرجال غیری فانزل الله «وَ أَصْحَابُ الْيَمِينِ» الایة.

حاکم حسکانی به اسنادش تا جابر جعفی از امام باقر علیه السّلام نقل می کند که گفت علی علیه السّلام فرموده‌اند: نبوت نبی اکرم در دوشنبه بود و من روز سه شنبه اسلام آوردم پیامبر نماز می خواند و با او در طرف راستش نماز می گذاردم و غیر از من احدی نبود پس خداوند آیه وَ أَصْحَابُ الْيَمِينِ تا آخر را نازل کرد. سپس حسکانی برای گواه نظر خود حدیثی از ابن مسعود نقل می کند که متواتر و مشهور است و خلاصه آن اینست: عده‌ای خود را به نزد عباس بن عبد المطلب که نزدیک زمزم نشسته بود رساندند و نزد او نشستند در این هنگام مردی از باب

(۱) - قرآن کریم ۵۶ / ۱۰ و ۱۱.

(۲) - با تصرف و تلخیص از کتاب فروع ابدیت استاد سبحانی ج ۱ / ۲۳۹.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۶

صفا با صورتی درخشان و نورانی درحالی که دو قطعه پارچه‌ای سفید بر او بود وارد شد مرد جوانی در طرف راست او بود نیکو منظر و در آستانه بلوغ و زنی هم پشت سر آنها راه می رفت. «۱» نزدیک رکن رسیدند و دست را بالا گرفته و تکبیر گفت و آن دو نیز چنین کردند قنوت را طولانی کردند ... عباس گفت این پسر برادرزاده من محمد بن عبد الله و سمت راست او علی بن ابی طالب و آن زن خدیجه است احدی روی زمین غیر از این سه نفر به این دین خدا را عبادت نکرده‌اند. «۲»

*** وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ۱۹ حدید.

ترجمه: و کسانی که به خدا و پیامبران وی ایمان آورده‌اند آنان همان راستینانند.

گفته‌اند این آیه در شأن علی علیه السّلام نازل شده است. «۳»

امام علی علیه السّلام در منبر بصره فرمودند من صدیق اکبرم. ایمان آوردم قبل از آنکه ابو بکر ایمان آورد و اسلام آوردم قبل از آنکه او اسلام آورد. «۴»

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: صدیقون سه کس هستند، حبیب نجار مؤمن آل یاسین، حزیل یا حزقیل مؤمن آل فرعون، و علی بن ابی طالب که افضل

(۱) - برای اطلاع از نقل کامل این داستان به توضیحات پیرامون آیه ۱۰ و ۱۱ سوره واقعه مراجعه کنید.

(۲) - شواهد التنزیل حاکم حسکانی ۲ / ۲۲۰؛ مجمع الزوائد نور الدین هیشمی ۹ / ۲۲۲؛ لسان المیزان ابن حجر ۱ / ۳۹۵؛ المناقب خوارزمی ص ۲۰؛ تاریخ الامم و الملوک طبری ۲ / ۲۱۲؛ طبقات ابن سعد ۸ / ۱۷؛ تاریخ دمشق ابن عساکر ۱ / ۶۷؛ استیعاب ابن عبد البر ۲ / ۴۵۹؛ اسد الغابه ابن اثیر ۳ / ۴۱۴؛ الاصابه ابن حجر عسقلانی ۲ / ۴۸۰؛ نظم درر السمطين جمال الدین زرنندی ص ۸۴؛ ذخائر العقبی محب الدین طبری ص ۵۹؛ ینابیع المودة قندوزی ص ۶۱.

(۳) - ارجح المطالب تسری ص ۶۰.

(۴) - انساب الاشراف بلاذری ۲ / ۱۴۶؛ المناقب عینی ص ۲۸ - ۲۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۷

آنهاست. «۱»

امام علی علیه السلام: انا عبد الله و اخو رسول الله و انا الصديق الاكبر لا يقولها بعدی الا كاذب مفتری و لقد صلیت مع رسول الله قبل الناس بسبع سنين و انا اول من صلی.

«من بنده خدا و برادر پیامبرم و منم صديق اكبر، و این جمله را کسی پس از من نگوید، جز اینکه دروغگو باشد. با پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم هفت سال پیش از آنکه کسی با او نماز بخواند، نماز گزارده‌ام و من اول کسی هستم که با او نماز خواندم. در آن زمان اسلام در خانه‌ای نیامده بود، مگر خانه رسول خدا و خدیجه، و من سوم ایشان بودم. نور وحی و رسالت را می‌دیدم و بوی نبوت را استشمام می‌کردم ... «۲»

*** يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَجَّيْتُمُ الرُّسُولَ فَقَدَّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ. أَشَفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ ۚ ۱۲-۱۳ مجادله.

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید هرگاه با پیامبر گفتگوی محرمانه می‌کنید پیش از گفتگوی محرمانه خود صدقه‌ای تقدیم بدارید این کار برای شما بهتر و پاکیزه‌تر است و اگر چیزی نیافتید بدانید که خدا آمرزنده مهربان است آیا ترسیدید که پیش از گفتگوی محرمانه خود صدقه‌هایی تقدیم دارید؟

حدیث: عن مجاهد: ان علیا قال: ان فی القرآن لآیه ما عمل بها غیری قبلی و

(۱)- شواهد التنزیل ج ۲/ ۲۲۴؛ تاریخ دمشق ابن عساکر ۲/ ۲۸۲؛ المناقب ابن مغازلی ص ۲۴۵؛ کفایه الطالب گنجی ص ۱۲۳؛ کنز العمال متقی هندی ۱۱/ ۶۰۱؛ ینابیع الموده قندوزی ص ۱۲۴.

(۲)- نهج البلاغه خطبه قاصعه از آیه الله منتظری.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۸

لا بعدی و هی آیه النجوى قال: کان لی دینار فبعته بعشره دراهم فکلما اردت ان اناجی النبی تصدقت بدرهم منہ ثم نسخت. از مجاهد از قول علی علیه السلام نقل می‌کند که فرمود: آیه‌ای در قرآن هست که احدی قبل از من و بعد از من به آن عمل نکرده و نمی‌کند و آن آیه نجوی است.

نزد من یک دینار بود آن را به ۱۰ درهم فروختم و هر وقت می‌خواستم با پیامبر نجوی کنم درهمی صدقه می‌دادم تا درهم‌ها تمام شد و این آیه نسخ گردید.

*** علامه بحرانی از عالم شافعی محمد بن ابراهیم حموینی به اسنادش از امام حسام الدین محمد بن عثمان بن محمد از علی علیه السلام روایت می‌کند که ده کلمه از رسول الله پرسید و قبل از آن برای هر کدام صدقه داد (مانند این روایات در منابع زیادی آمده است مانند نمونه‌های ذیل): «۱»

وفا چیست؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: توحید و شهادت لا اله الا الله.

فساد چیست؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: کفر و شرک به خدا.

حق چیست؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: اسلام و قرآن و ولایت زمانی که منتهی به تو شود.

حیله چیست؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: ترک حیله.

علی چیست؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: طاعت خدا و طاعت رسولش.

چگونه خدا را بخوانیم؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: با صدق و یقین.

چه چیز از خدا بخواهیم؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: عافیت.
برای نجاتم چه کنم؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: حلال بخور راستگو باش.

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ۲/ ۲۳۲؛ باب النقول سیوطی ۲/ ۸۱؛ احکام القرآن جصاص ۳/ ۵۲۶؛ جامع البیان فی تفسیر القرآن طبری ۲۸/ ۱۴؛ صحیح ترمذی ۵/ ۸۰؛ المستدرک علی الصحیحین حاکم ۲/ ۴۸۱؛ الدر المنثور سیوطی ۶/ ۱۸۵؛ میزان الاعتدال ذهبی ۳/ ۱۴۶؛ المناقب ابن مغازلی ص ۳۲۵؛ خصائص امیر المؤمنین نسائی ص ۳۹؛ تفسیر ابن کثیر ۴/ ۳۲۴؛ المناقب خوارزمی ص ۱۹۵.
امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۶۹

سرور چیست؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: بهشت.
راحت چیست؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: ملاقات خدا تعالی.
وقتی از سوال فارغ شد آیه هم نسخ گردید.

وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ

اشاره

۴ تحریم.

ترجمه: و اگر علیه او به یکدیگر کمک کنید در حقیقت خدا خود سرپرست و جبرئیل و صالح مؤمنان و گذشته از این فرشتگان هم پشتیبان او خواهند بود.

جلال الدین سیوطی شافعی در تفسیرش با واسطه از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم نقل می کند که فرمود: منظور از صالح المؤمنین علی بن ابی طالب می باشد «۱»

روایات از طریق عامه (اهل سنت) در این باب کم نیست مثل آنچه ذکر شد و مانند آنچه حسکانی از امام صادق علیه السلام نقل می کند: که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم ۲ بار علی علیه السلام را معرفی کردند یکبار فرمود: من کنت مولاه فعلی مولاه و بار دیگر وقتی که این آیه نازل شد که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: ای مردم این علی صالح المؤمنین است. «۲» و مانند دو حدیث فوق، در منابع دیگر اهل سنت هم آمده است. «۳»

تفسیر:

آیه فوق با ۳ آیه قبل از آن، شأن نزولی دارد. البته روایات زیادی در کتب

(۱) - الدر المنثور سیوطی ۶/ ۲۴۴.

(۲) - شواهد التنزیل حسکانی ۲/ ۲۶۳؛ مجمع البیان طبرسی ۱۰/ ۴۷۵.

(۳) - ما نزل من القرآن فی علی حسین بن حکم حبری ص ۳۲۵؛ الکشف و البیان ثعلبی نیشابوری؛ المناقب ابن مغازلی ص ۲۶۹؛ کفایة الطالب گنجی شافعی ص ۱۳۷؛ فرائد السمطين ابراهیم بن محمد جوینی ۱/ ۳۶۳؛ کنز العمال متقی هندی ۱/ ۲۳۷؛ الصواعق المحرقة ابن حجر ص ۱۴۴؛ مجمع الزوائد هیثمی ۹/ ۱۹۴؛ فتح الباری فی شرح صحیح بخاری ابن حجر عسقلانی ۱۳/ ۲۷؛ تفسیر البحر المحیط ابو حیان اندلسی ۸/ ۲۹۱؛ تاریخ دمشق ابن عساکر ۲/ ۴۲۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۰

تفسیر و حدیث و تاریخ شیعه و اهل سنت برای شأن این آیات، نقل شده است که ما از میان آنها آنچه مشهورتر و مناسب‌تر است انتخاب کرده بیان می‌کنیم. «۱» پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم گاه که نزد زینب دختر حبش یکی از همسرانش می‌رفت زینب او را نگاه می‌داشت و از عسلی که تهیه کرده بود خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌آورد، این سخن به گوش عایشه رسید و بر او گران آمد می‌گوید: من با حفصه یکی دیگر از همسران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم قرار گذاشتیم که هر وقت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نزد یکی از ما آمد فوراً بگوییم آیا صمغ مغفیر خورده‌ای «۲»؟ و پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم مقید بود که هرگز بوی نامناسبی از دهان یا لباسش بوئیده نشود بلکه به عکس اصرار داشت همیشه خوش بو و معطر باشد! به این ترتیب روزی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نزد حفصه آمد، او این سخن را به پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم گفت، حضرت فرمود: من مغفیر نخورده‌ام بلکه عسلی نزد زینب نوشیدم و من سوگند یاد می‌کنم که دیگر از آن عسل ننوشم (نکند زنبور آن عسل روی گیاه نامناسبی مثل مغفیر نشسته باشد) ولی این سخن را به کسی مگو (مبادا به گوش مردم برسد و بگویند چرا پیامبر غذای حلالی را بر خود حرام کرده است؟ و یا از کار پیامبر در این مورد و مشابه آن تبعیت کنند و یا به گوش زینب برسد و او دل شکسته شود) «۳» ولی سرانجام او این راز را افشا کرد، و بعداً معلوم شد اصل این قضیه توطئه‌ای بوده است، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم سخت ناراحت شد و آیات فوق نازل گشت و ماجرا را چنان پایان داد که دیگر این کارها در درون خانه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم تکرار نشود. «۴» در بعضی از روایات نیز آمده است که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بعد از این ماجرا یک ماه از همسران خود کناره‌گیری

(۱) - اقتباس از تفسیر نمونه ج ۲۴ ذیل آیات.

(۲) - مغفیر صمغی بود که یکی از درختان حجاز به نام عرفط تراوش می‌کرد و بوی نامناسبی داشت.

(۳) - تفاسیر مختلف علت‌های مختلفی را برای نهی پیامبر از سخن گفتن ذکر کرده‌اند.

(۴) - اصل این حدیث در صحیح بخاری ۶/ ۱۹۴ آمده است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۱

کرد. «۱» و حتی شایعه تصمیم آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم نسبت به طلاق آنها منتشر شد به طوری که سخت به وحشت افتادند. «۲» و از کار خود پشیمان شدند. «۳»

*** بدون شک مرد بزرگی همچون پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم تنها به خودش تعلق ندارد، بلکه به تمام جامعه اسلامی و عالم بشریت متعلق است بنابراین اگر در داخل خانه او توطئه‌هایی بر ضد وی، هرچند به ظاهر کوچک و ناچیز، انجام گیرد نباید به سادگی از کنار آن گذشت، حیثیت او نباید نعوذ بالله بازیچه دست این و آن گردد، و اگر چنین برنامه‌ای پیش آید باید با قاطعیت با آن برخورد کرد. آیات فوق درحقیقت قاطعیتی است از سوی خداوند بزرگ در برابر چنین حادثه‌ای، و برای حفظ حیثیت پیامبرش.

نخست روی سخن را به خود پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم کرده و می‌گوید: ای پیامبر چرا چیزی را که خدا بر تو حلال کرده بخاطر جلب رضایت همسرانت بر خود تحریم می‌کنی؟ البته این تحریم شرعی نبود بلکه به طوری که از آیات بعد استفاده می‌شود سوگندی از ناحیه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم یاد شده بود و می‌دانیم که قسم خوردن بر ترک بعضی از مباحات گناهی ندارد. بنابراین جمله لم تحریم به عنوان سرزنش نیست بلکه نوعی دلسوزی است سپس می‌افزاید خداوند غفور و رحیم است. این غفران و رحمت نسبت به همسرانی است که موجبات آن حادثه را فراهم کردند که اگر راستی توبه کنند مشمول آن خواهند

بود، یا اشاره به این است که اولی این بود که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم چنین سوگندی یاد نمی کرد کاری که احتمالا موجب

(۱)- الجامع لاحکام القرآن قرطبی ۱۷ و ۱۸/ ۱۲۵.

(۲)- تفسیر فی ظلال القرآن ۸/ ۱۶۳.

(۳)- این شأن نزول و توضیحات پیرامون آیات با تلخیص از تفسیر نمونه ج ۲۴/ ۲۷۱ به بعد استفاده شده است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۲

جرات و جسارت بعضی از همسران حضرت صلی الله علیه و آله و سلم می شد. در آیه بعد اضافه می کند: خداوند راه گشودن سوگندهایتان را روشن ساخته است به این ترتیب که کفاره قسم را بدهید و خود را آزاد سازید «۱». سپس می افزاید خداوند مولای شما و حافظ و یاور شماست و او علیم و حکیم است. در آیه بعد شرح بیشتر آن مابراست می فرماید:

به خاطر بیاورید هنگامی را که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم یکی از رازهای «۲» خود را به بعضی از همسرانش «۳» گفت، ولی او رازداری نکرد و به دیگران خبر داد، و خداوند پیامبرش را از این افشای سر آگاه ساخت، او قسمتی از آن را برای همسرش بازگو کرد و از قسمت دیگری خودداری نمود (پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم چون از طریق وحی، از این افشای راز، آگاه بود، قسمتی از آن را به حفصه فرمود، و برای آنکه او زیاده شرمنده نشود از ذکر قسمت دیگری خودداری کرد). به هر حال هنگامی که پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم این افشای سر را به او (حفصه) خبر داد او گفت: چه کسی تو را از این موضوع آگاه کرد؟ گفت: خداوند دانا و آگاه مرا باخبر ساخت.

سپس به آیه مورد نظر ما می پردازد. و روی سخن را به این دو همسر که در توطئه بالا دست داشتند کرده می گوید: اگر شما از کار خود توبه کنید، و دست از آزار پیامبر بردارید به سود شماست، زیرا دل‌های شما با این عمل از حق منحرف

(۱)- قابل ذکر است که اگر سوگند در موردی باشد که ترک کاری رجحان دارد باید به سوگند عمل کرد و شکستن آن گناه است و کفاره دارد. اما اگر در مواردی باشد که ترک آن عمل مرجوح باشد (مانند آیه مورد بحث) در این صورت شکستن آن جایز است، اما برای حفظ احترام قسم بهتر است کفاره نیز داده شود.

(۲)- این راز مشتمل بر دو مطلب بود: یکی نوشیدن عسل نزد همسرش زینب بنت جحش و دیگری، تحریم نوشیدن آن بر خود در آینده بود.

(۳)- منظور از همسر غیر رازدارش در آیه «حفصه» بود که او این سخن را شنید و به عایشه بازگو کرد. از این عباس نقل شده که می گوید: از عمر پرسیدم آن دو نفر از همسران پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم که بر ضد او دست به دست داده بودند چه کسانی بودند؟ عمر گفت: حفصه و عایشه بودند، سپس افزود به خدا سوگند ما در عصر جاهلیت برای زنان چیزی قائل نبودیم تا اینکه خداوند آیاتی را درباره آنان نازل کرد و حقوقی برای آنان قرار داد. (و آنها جسور شدند) صحیح بخاری ۶/ ۱۹۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۳

گشته، و به گناه آلوده شده است. اگر شما دو نفر بر ضد او دست به دست هم دهید، کاری از پیش نخواهید برد، چرا که خداوند مولی و یاور اوست، همچنین جبرئیل و مومنان صالح و فرشتگان نیز بعد از آنها پشتیبان او هستند. بدون شک «صَالِحِ الْمُؤْمِنِينَ» معنای وسیعی دارد که همه مومنان صالح و باتقوا و کامل الایمان را شامل می شود، هرچند صالح در اینجا مفرد است، و نه جمع،

ولی چون معنی جنسی دارد از آن عمومیت استفاده می‌شود. اما در اینکه مصداق اتم و اکمل آن در اینجا کیست؟ از روایات متعددی که برخی از آن در صدر مبحث ذکر شد استفاده می‌شود که منظور «امیر مؤمنان علیه السلام» می‌باشد. این معنا را بسیاری از علماء اهل سنت نیز در کتاب‌های خود نقل کرده‌اند مانند ثعلبی و علامه گنجی و ابو حیان اندلسی و سبط ابن جوزی و سیوطی و قرطبی و آلوسی «۱» و صاحب روح البیان «۲».

وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ

اشاره

۱۲ حاقه.

ترجمه: تا آن را برای شما مایه تذکری گردانیم و گوش‌های شنوا آن را نگاه دارد.
حدیث: سمعت علی بن ابی طالب يقول: لما نزلت «وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ» قال لي رسول الله صَلَّى الله عليه وآله وسلم: سألت الله ان يجعلها اذنك يا علي عليه السلام.

(۱) - ثعلبی در تفسیرش؛ گنجی در کفایه الطالب؛ ابو حیان در تفسیر البحر المحیط؛ ابن جوزی در تذکره؛ سیوطی در الدر المنثور؛ قرطبی در الجامع لاحکام القرآن؛ و آلوسی در روح المعانی.

(۲) - البروسوی می‌گوید: موید حدیث فوق، حدیث معروف منزلت است که پیامبر صَلَّى الله عليه وآله وسلم به علی فرمود: انت منی بمنزلۀ هارون من موسی زیرا عنوان صالحین در آیات قرآن برای انبیاء آمده است از جمله در آیه: وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ (۷۲ انبیاء) و در آیه اَلْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ (۱۰۱ یوسف) می‌باشد که در اولی عنوان صالح به جمعی از انبیاء و در دومی به حضرت یوسف اطلاق شده است و هنگامی که علی علیه السلام به منزلۀ هارون باشد او نیز مصداق صالح است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۴

بلاذری با واسطه از رسول اکرم صَلَّى الله عليه وآله وسلم نقل می‌کند که حضرتش این آیه را خواندند و سپس فرمود: ای علی! از خدا خواستم که گوش ترا این چنین قرار دهد. حضرت علی فرمود (بعد از دعا رسول صَلَّى الله عليه وآله وسلم هیچ حدیثی را فراموش نکردم و آنچه از رسول الله صَلَّى الله عليه وآله وسلم شنیدم فراموش نکردم. و مانند این حدیث را عده زیادی از مورخین و اهل حدیث و تفسیر با عبارات مختلف نقل کرده‌اند «۱».

تفسیر:

«تعیها» از ماده «وعی» طبق آنچه فرهنگ‌های لغت مانند مفردات راغب و لسان العرب می‌گویند: در اصل به معنای نگهداری چیزی در قلب است، سپس به هر ظرفی وعاء گفته شده، چون چیزی را در خود نگه می‌دارد و در آیه مورد بحث این صفت برای گوشها ذکر شده است، گوشهایی که حقایق را می‌شنوند و در خود نگه می‌دارند. در بسیاری از کتب معروف اسلامی اعم از تفسیر و حدیث آمده است که پیامبر گرامی اسلام به هنگام نزول آیه فوق فرمود: سألت ربی ان يجعلها اذن علی «من از خدا خواستم که گوش علی را از این گوش‌های شنوا و نگه‌دارنده حقایق قرار دهد» و به دنبال آن علی علیه السلام فرمود: ما سمعت من رسول الله صَلَّى الله عليه وآله وسلم شیئا قط فنسيته الا وحفظته «من هیچ سخنی بعد از آن سخن رسول خدا نشنیدم که آن را فراموش کنم بلکه همیشه آن را به خاطر داشتم» «۲» در «غایه المرام» ۱۶ حدیث در این زمینه از طرق شیعه و اهل سنت نقل کرده است. از ابن

عباس نقل می‌کنند که در این باره ۳۰ حدیث از طرق عامه و خاصه

(۱) - انساب الاشراف بلاذری ۲/ ۱۲۱؛ مجمع الزوائد هیشمی ۱/ ۱۳۱؛ الدر المنثور سیوطی ۶/ ۲۶۰؛ جامع البیان طبری ۲۹/ ۳۵؛ حلیه الاولیاء ابو نعیم ۱/ ۶۷؛ شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ۴/ ۳۱۹؛ شواهد التنزیل حسکانی ۲/ ۲۷۱؛ کنز العمال متقی هندی ۱۵/ ۱۵۷؛ ینابیع الموده قندوزی ص ۱۲۰؛ کشاف زمخشری ذیل آیه حاقه؛ اسباب النزول واحدی نیشابوری ص ۳۳۹؛ نظم درر السمطین زرنندی ص ۹۲؛ شرح المقاصد تفتازانی ۲/ ۲۲۰؛ المناقب خوارزمی ص ۱۹۹؛ کفایه الطالب گنجی ص ۱۱۰.

(۲) - الجامع لاحکام القرآن قرطبی ۱۰/ ۶۷۴۳؛ روح المعانی آلوسی ذیل آیه؛ مناقب ابن مغزلی ص ۲۶۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۵

نقل شده است «۱» و این فضیلتی بزرگ برای امام علی علیه السلام که صندوقچه اسرار پیامبر و وارث تمام علوم رسول خدا بود به همین دلیل حضرتش بعد از پیامبر مشکل گشا بود.

*** بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ ۱- ۳ معارج.

ترجمه: به نام خداوند رحمت گر مهربان، پرسنده‌ای از عذاب واقع‌شونده‌ای پرسید، که اختصاص به کافران دارد و آن را بازدارنده‌ای نیست و از جانب خداوند صاحب درجات و مراتب است.

حدیث: و قیل: هو الحارث بن النعمان الفهري و ذلك انه لما بلغه قول رسول الله في علي كرم الله تعالى وجهه: «من كنت مولاه فعلى مولاه» قال: اللهم ان كان ما يقول محمد صلى الله عليه وآله وسلم حقا فامطر علينا حجارة من السماء فما لبث حتى رماه الله تعالى بحجر، فوقع على دماغه فخرج من اسفله، فهلك من ساعته و انت تعلم ان ذلك القول منه عليه الصلاة والسلام في امير المؤمنين كرم الله تعالى وجهه كان في غدیر خم، «۲».

عبارت فوق از تفسیر ارزنده اهل سنت نقل شده است آن بیان فقیه حنفی آلوسی در تفسیرش روح المعانی می‌باشد ولی قریب به همین مضمون را بسیاری از دانشمندان اهل سنت به طور مختصر و یا با تفصیل بیشتر، آن را بیان کرده‌اند. شان نزول آیه هم ترجمه و شرح کاملی از متن فوق است و هم نمونه‌ای از آنچه در منابع روایی اهل سنت آمده است:

(۱) - محدث بحرانی در البرهان.

(۲) - تفسیر روح المعانی ۱۶/ ۹۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۶

هنگامی که رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم علی علیه السلام را در روز غدیر خم به خلافت منصوب فرمود و درباره او گفت: من كنت مولاه فعلى مولاه «هرکس من مولی و ولی او هستم علی مولی و ولی اوست» چیزی نگذشت که این مسأله در شهرها منتشر شد نعمان بن حارث فهری خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمد و عرض کرد تو به ما دستور دادی شهادت به یگانگی خدا و اینکه تو فرستاده او هستی دهیم ما هم شهادت دادیم، سپس دستور به جهاد و حج و روزه و نماز ... دادی ما همه آنها را پذیرفته و قبول کردیم اما تو با اینها راضی نشدی تا اینکه این جوان (اشاره به حضرت علی علیه السلام) را به جانشینی خود منصوب کردی. آیا این سخنی است از ناحیه خودت یا از سوی خدا؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: قسم به خدایی که معبودی جز او نیست این از ناحیه خداست. نعمان روی برگرداند درحالی که می‌گفت اللهم ان كان هذا هو الحق من عندك فامطر علينا حجارة من السماء «خداوندا اگر این سخن حق است و از ناحیه تو، سنگی از آسمان بر ما بباران» اینجا بود که سنگی از آسمان بر سرش فرود آمد و او را کشت همین جا آیه سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ... نازل گشت «۱». مضمون همین قضیه را بسیاری از مفسران اهل سنت و

جماعت و روات حدیث با مختصری تفاوت نقل کرده‌اند. در مورد شخص مورد نظر، اختلافی است بعضی او را حارث بن نعمان یا جابر بن نذر می‌دانند ولی این تغییر نام، ضرری به اصل قضیه نمی‌زند و آنان که به اصل قضیه، ایراد می‌گیرند به غرض‌ورزی بیشتر شبیه است تا اشکال منطقی، از جمله ابن تیمیه در کتاب منهاج السنه در مورد احادیثی که در شأن نزول آیات فوق آمده است اشکالاتی را ذکر کرده است که اساس ندارد و در جای خود دانشمندان، به آن پاسخ داده‌اند. برای پاسخ و نقد به این گونه ایرادات می‌توانید به کتاب گرانسنگ الغدير امینی ۱/ ۴۷۲ مراجعه نمایید. و اما منابعی که این قضیه را با تغییر

(۱) - شواهد التنزیل ج ۲ / ۳۸۱.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۷

مختصری بیان کرده‌اند کم نیستند به بعضی از آنها در پاورقی اشاره می‌شود. «۱»

*** إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا. عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا يُوفُونَ بِالْذِّكْرِ وَ يَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا. وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مَشْكِينًا وَ يَتِيمًا وَ أَسِيرًا إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَ لَا شُكْرًا ۝ ۵ - ۹ انسان.

ترجمه: همانا نیکان از جامی نوشند که آمیزه‌ای از کافور دارد. چشمه‌ای که بندگان خدا از آن می‌نوشند و (به دلخواه خویش) جاریش می‌کنند. (همان بندگان) که به نذر خود وفا می‌کردند، و از روزی که گزند آن فراگیرنده است می‌ترسیدند. و به پاس دوستی خدا بینوا و یتیم و اسیر را خوراک می‌دادند. ما برای خشنودی خداست که به شما می‌خورانیم و پاداش و سپاسی از شما نمی‌خواهیم.

حدیث: و من روایه عطاء «۲» عن ابن عباس، ان الحسن و الحسين مرضا فعادهما جد هما محمد صلی الله علیه و آله و سلم و معه ابو بکر و عمر رحمهم الله و عادهما من عادهما من الصحابه، فقالوا لعلی کرم الله تعالی وجهه: یا ابا الحسن لو نذرت علی ولدیك، فنذر علی و فاطمه و فضه جاریه لهما ان برآ ممّا بهما ان یصوموا ثلاثه ايام شکرا،

(۱) - حافظ ابو عید هروی در غریب القرآن؛ ابو بکر نقاش موصلی در شفاء الصدور؛ ابو اسحاق ثعلبی نیشابوری در الکشف و البیان ص ۲۳۴؛ ابو بکر یحیی قرطبی در الجامع لاحکام القرآن ۱۸ / ۱۸۱؛ سبط ابن جوزی حنفی در تذکره الخواص ص ۳۰؛ حموینی در فرائد السمطین ۱ / ۸۲؛ شیخ محمد زرنندی حنفی در نظم در السمطین ص ۹۳؛ ابن صباغ مالکی در الفصول المهمه ص ۴۱؛ ابو السعود عمادی در ارشاد العقل السلیم الی مزایا القرآن الکریم ۹ / ۲۹؛ شیخ زین الدین مناوی شافعی در فیض الغدیر فی شرح الجامع الکبیر ۶ / ۲۱۸؛ شیخ محمد صدر العالم سبط الشیخ ابی الرضا در معارج العلی فی مناقب المرتضی؛ شیخ محمد عبده مصری در المنار ۶ / ۴۶۴؛ السید مومن شبلنجی شافعی در نور الابصار ص ۷۸؛ به نقل از الغدیر امینی ج ۱ / ۴۶۰.

(۲) - شرح حال عطاء در مبحث ملحقات بیان شده است.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۸

فالبس الله تعالی الغلامین ثوب العافیه. و لیس عند آل محمد قلیل و لا کثیر، فانطلق علی کرم الله تعالی وجهه الی شمعون الیهودی الخیری، فاستقرض منه ثلاثه اصوع من شعیر فجاء بهاء فقامت فاطمه رضی الله تعالی عنها الی صاع فطحته و خبزت منه خمسته اقراص علی عدد هم و صلی علی کرم الله تعالی وجهه مع النبی صلی الله علیه و آله و سلم المغرب، ثم اتی المنزل فوضع الطعام بین یدیه فوقف بالباب سائل فقال: السلام علیکم یا اهل بیت محمد صلی الله علیه و آله و سلم انا مسکین من مساکین المسلمین اطعمونی اطعمکم الله تعالی من موائد الجنه فآثروه و با توالم یدوقوا شیئا آلا الماء، و اصبحوا صیاما ثم قامت فاطمه رضی الله تعالی عنها الی صاع آخر فطحته و خبزته و صلی علی کرم الله تعالی وجهه مع النبی صلی الله علیه و آله و سلم المغرب، ثم اتی المنزل فوضع الطعام

بین یدیه فوقف یتیم بالباب، و قال: السَّلامُ علیکم یا اهل بیت محمد صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آله و سَلَّمَ، یتیم من اولاد المهاجرین اطعمونی اطعمکم اللّٰهُ تعالیٰ من موائد الجنّة، فاثروه، و مکثوا یومین و لیلّین لم یذوقوا شیئا الا الماء القراح، و اصبحوا صیاما. فلَمَّا کان الیوم الثالث قامت فاطمة رضی اللّٰهُ تعالیٰ عنها الی الصّاع الثّالث و طحنته و خبزته و صلی علی کرم اللّٰهُ تعالیٰ وجهه مع النّبی المغرب، فاتی المنزل فوضع الطّعام بین یدیه فوقف اسیر بالباب فقال:

السَّلامُ علیکم یا اهل بیت محمد صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آله و سَلَّمَ انا اسیر محمد علیه الصّلاة و السّلام اطعمونی اطعمکم اللّٰهُ فَاَثَرُوهُ و باتوا لم یذوقوا الا الماء القراح، فلما اصبحوا اخذ علی کرم اللّٰهُ تعالیٰ وجهه الحسن و الحسین و اقبلوا الی رسول اللّٰهُ صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آله و سَلَّمَ و رآهم یرتعشون کالفراخ من شدّة الجوع قال: یا ابا الحسن ما اشدّ ما یسوّتی ما اری بکم، و قام فانطلق معهم الی فاطمة رضی اللّٰهُ تعالیٰ عنها فرآها فی محرابها قد التصق بطنها بظهرها و غارت عیناها من شدّة الجوع فرق لذلک صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آله و سَلَّمَ و ساءة ذلک، فهبط جبرئیل علیه السّلام فقال:

خذها یا محمد هناك اللّٰهُ تعالیٰ فی اهل بیتک. قال: «و ما آخذ یا جبرئیل» فاقرأه «هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ ... السّورة». (۱)

(۱) - تفسیر روح المعانی ج ۱۶ / ۲۶۹؛ شواهد التنزیل ج ۲ / ۴۰۳؛ الکبیر ۳۰ / ۲۱۶؛ تفسیر ابی السعود

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۷۹

ترجمه: متن کتاب کشف الاسرار که قضیه فوق را نقل کرده و به فارسی است به عنوان ترجمه انتخاب و بیان می شود:

ابن عباس گفت: این آیت در شأن امیر المؤمنین علی علیه السّلام فرو آمد و خاندان وی، و سبب آن بود که حسن و حسین علیهما السّلام هر دو بیمار شدند، رسول خدا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ و آله و سَلَّمَ به عیادت ایشان شد، با جمعی یاران، گفتند: «یا ابا الحسن لو نذرت علی ولدیک نذرا» اگر نذری کنی بر امید عافیت و شفای فرزندان مگر صواب باشد. علی علیه السّلام نذر کرد که اگر فرزندان مرا از این بیماری شفا آید و عافیت بود، شکر آن را سه روز روزه دارم، تقریبا الی اللّٰهُ عز و جل و طلبا لمرضاته. فاطمه زهرا علیها السّلام همین کرد، سه روز روزه نذر بر خود واجب کرد، کنیزکی داشتند نام وی فضه، بر موافقت ایشان همین نذر کرد که این دو آقا زاده شفا یابند سه روز به پاس این نعمت روزه بگیرد. پس رب العالمین ایشان را عافیت و صحت داد، و ایشان بوفاء نذر باز آمدند و روزه داشتند و در خانه ایشان هیچ طعام نه که روزه گشایند. علی مرتضی علیه السّلام از جهودی خیبری، نام وی شمعون قرض خواست. آن جهود سه صاع جو به قرض بوی داد. فاطمه زهرا علیها السّلام از آن جو یک صاع به آسیا دست آرد کرد و پنج قرص از آن پیخت. وقت افطار فرایش نهادند تا خورند.

مسکینی فرا در سرای آمد آن ساعت و گفت: السّلام علیکم یا اهل بیت محمد، مسکینی از مساکین مسلمانان هستم به من طعامی بدهید تا خداوند از نعمت های بهشتی بشما دهد. سخن درویش بسمع علی علیه السّلام رسید، علی علیه السّلام روی فرا فاطمه علیها السّلام کرد، گفت:

- ۷۳ / ۹؛ روح البیان ۱۰ / ۳۶۸ مانند کشف الاسرار؛ کشف الاسرار ۱۰ / ۳۲۰؛ الدر المنثور ۸ / ۳۷۱؛ و کتب زیر با اختلاف نقل کرده اند:

معالم التنزیل بغوی ۵ / ۴۹۸؛ الجامع الاحکام القرآن ۱۹ / ۱۲۷؛ بحر المحیط ۱۰ / ۳۶۲؛ التحریر و التئویر ۲۹ / -.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۰ فاطمه ذات المجد و یقین یا بنه خیر الناس اجمعین

أما ترین البأس المسکین قد قام بالباب له حنین

یشکو الی الله و یستکین یشکو الینا جابع حزین

فاطمه علیها السلام او را جواب داد:

امرک یا بن عم سمع طاعه ما بی من لوم و لا ضراعه

ارجو اذا اشبت ذامجاعة الحق بالاخيار و الجماعة

و ادخل الخلد و لی شفاعه آنکه طعام که پیش نهاده بود، جمله به درویش دادند، و بر گرسنگی صبر کردند، تا دیگر روز فاطمه علیها السلام صاعی دیگر جو آرد کرد و از آن نان پخت. چون شب در آمد، وقت افطار در پیش نهادند، یتیمی از اولاد مهاجران بر در بایستاد گفت: السلام علیکم یا اهل بیت محمد صلی الله علیه و آله و سلم: یتیم من اولاد المهاجرین استشهد والدی یوم العقبه اطعمونی اطعمکم الله من موائد الجنة. علی چون سخن آن یتیم شنید روی فرا فاطمه علیها السلام کرد گفت:

فاطمه بنت السید الکریم قد جاءنا الله بذالیتیم

من یرحم الیوم فهو رحیم موعده فی جنه النعیم

فاطمه علیها السلام جواب داد:

انی لا عطیه و لا ابالی و اوثر الله علی عیالی

امسوا جیاعا و هم اشبالی اصغرهم یقتل فی القتال

همچنان طعام که در پیش بود، جمله به یتیم دادند و خود گرسنه خفتند.

دیگر روز آن صاع که مانده بود، فاطمه علیها السلام آن را آرد کرد و به نان پخت و به وقت خوردن اسیری بر در سرای بایستاد گفت: السلام علیکم یا اهل بیت النبوة اطعمونی اطعمکم الله من موائد الجنة. آن طعام به اسیر دادند سه روز بگذشت که اهل بیت علی علیه السلام هیچ طعامی نخوردند و بر گرسنگی صبر کردند و آن ما حضر که

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۱

بود ایثار کردند، مرد درویش را و یتیم را و اسیر را، تا رب العالمین در شأن ایشان آیت فرستاد: «وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مَشْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا». «۱»

إِذَا تَبَعَتْ أَشْقَاهَا

اشاره

۱۲ شمس.

ترجمه: آنگاه که شقی ترین آنها برپا خاست.

حدیث: عن علی علیه السلام قال: قال لی رسول الله: یا علی من اشقی الاولین؟ قلت:

عافر الناقه. قال: صدقت فمن اشقی الاخرین؟ قلت: لا ادری قال: الذی یضربک علی هذه کعافر ناقه الله اشقی بنی فلان من ثمود.

که علی علیه السلام گفت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم بمن گفت ای علی اشقی الاولین کیست؟ گفتم آن کس که شتر صالح را کشت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: درست گفתי پس اشقی الاخرین کیست؟ گفتم نمی دانم پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: آن کس که به سر تو ضربه می زند مانند کشنده شتر صالح.

این حدیث و مشابه آن بطرق مختلف از زبان خود حضرت علی علیه السلام و عمار یاسر و ابن عباس و جابر بن عبد الله انصاری و صهیب و ابی هریره و دیگران به تواتر در حالات و مناسبات و حوادث گوناگون نقل شده است. «۲»

جمعی از بزرگان شیعه و اهل سنت از جمله ثعلبی و واحدی و ابن مردویه و موصلی و احمد حنبل و غیر آنها به اسناد خود از عمار یاسر و جابر بن سمره و عثمان بن صهیب از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم حدیث فوق را نقل کرده‌اند.

(۱) - کشف الاسرار و عدة الابرار میبیدی ج ۱۰ / ۳۱۹.

(۲) - شواهد التنزیل حسانی ۲ / ۳۳۵؛ خصائص امیر المؤمنین علیه السلام نسائی ص ۳۹؛ تاریخ الامم و الملوک طبری ۲ / ۱۲۳؛ المعجم الكبير طبرانی ۸ / ۴۵؛ تاریخ الخلفاء سیوطی ص ۱۷۳؛ الطبقات الکبری ابن سعد ۳ / ۳۵؛ الکنی و الاسماء حافظ دولابی ۲ / ۱۶۳؛ المستدرک نیشابوری ۳ / ۱۱۳؛ دلائل النبوه ابو نعیم ص ۴۸۴؛ السیره النبویه ابن هشام ۱ / ۵۵۹؛ المناقب مغازلی ص ۸؛ الامامه و السیاسه ابن قتیبه ۱ / ۱۶۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۲

تفسیر:

قوم ثمود در سرزمینی میان شام و مدینه بنام وادی القری زندگی می کردند آیین آنها بت پرستی و در انواع گناهان غوطه ور بودند صالح پیامبر بزرگ الهی از میان آنان برخاست و برای هدایت و نجاتشان همت گماشت، ولی آنها نه دست از بت پرستی برداشتند و نه در طغیان و گناه تجدیدنظر کردند. هنگامی که تقاضای معجزه‌ای کردند خداوند ناچه (شتر ماده‌ای) را به طریق اعجاز آمیز و خارق العاده از دل کوه برآورد، ولی برای اینکه آنها را در این مورد بیازماید دستور داد یک روز تمام آب قریه را در اختیار این ناچه بگذارند و روز دیگر در اختیار خودشان باشد. ولی این معجزه نیز از لجاجت آنها نکاست بلکه هم طرح نابودی ناچه را ریختند و هم کشتن صالح علیه السلام را، چرا که او را مزاحم امیال و هوسهای خود می دیدند. نقشه نابودی ناچه به وسیله مرد بسیار بیرحم و شقاوتمندی بنام «قدار بن سالف» عملی شد و او با ضرباتی ناچه را از پای در آورد. این در حقیقت اعلان جنگ با خدا بود، چرا که می خواستند با از میان بردن ناچه که معجزه حضرت صالح علیه السلام بود نور هدایت را خاموش کنند، حدیث وارد شده در شأن نزول آیه ۱۲ سوره شمس اشاره به این قضیه است.

*** در حقیقت شباهتی میان قدرار بن سالف پی کننده ناچه صالح و قاتل امیر مؤمنان علیه السلام عبد الرحمن بن ملجم مرادی وجود داشت. هیچ یک از این دو خصومت شخصی نداشتند، بلکه هر دو می خواستند نور حق را خاموش کنند و معجزه و آیتی از آیات الهی را از میان بردارند. و همان گونه که بعد از ماجرای ناچه صالح علیه السلام عذاب الهی آن قوم طاغی و سرکش را فرو گرفت مسلمانان نیز بعد از شهادت مظلومانه امیر مؤمنان علی علیه السلام در زیر سلطه حکومت جبار و بیدادگر بنی امیه شاهد دردناکترین عذابها شدند. قابل توجه اینکه حاکم حسانی در

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۳

کتابش «۱»، روایات بسیار فراوانی در این زمینه نقل کرده که از نظر مضمون و محتوی شبیه به روایتی است که در شأن نزول بیان کردیم. «۲»

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ

اشاره

ترجمه: در حقیقت کسانی که گرویده و کارهای شایسته کرده‌اند آنانند که بهترین آفریدگانند.

احادیث زیادی وارد شده مبنی بر اینکه وقتی این آیه نازل شد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام فرمودند: منظور از ایمان‌آوردگان خیر البریه تو و شیعیان توست. که هم شما از خدا راضی هستید و هم خدا از شما راضی است این حدیث با اختلاف در عبارات در کتب زیر آمده است. «۳»

تفسیر:

در روایات فراوانی که از طرق اهل سنت و منابع معروف آنها نقل شده، آیه «أُولَئِكَ هُم خَيْرُ الْبَرِيَّةِ» «آنها بهترین مخلوقات خدا هستند» به علی علیه السلام و پیروان او تفسیر شده است به نمونه‌هایی از آنها اشاره می‌شود:

۱- ابن عباس می‌گوید: هنگامی که آیه «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُم خَيْرُ الْبَرِيَّةِ» نازل شد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به علی علیه السلام فرمود: هو انت و

(۱)- شواهد التنزیل ۲/ ۳۳۵ تا ۳۴۳.

(۲)- اقتباس از تفسیر نمونه ۲۷/ ۶۲.

(۳)- جامع البیان فی تفسیر القرآن طبری ۳۰/ ۱۷۱؛ الدر المنثور سیوطی ۶/ ۳۷۹؛ کنز العمال فاضل متقی ۶/ ۴۰۳؛ کفایه الطالب گنجی ص ۱۱۸؛ المناقب خوارزمی ص ۱۸۷؛ مناقب مرتضوی محمد صالح کشفی ص ۴۷؛ تهذیب التهذیب ابن حجر هیثمی شافعی ۹/ ۴۱۹؛ روح المعانی آلوسی ۲۰/ ۲۰۷؛ التذکره سبط ابن جوزی ص ۲۲؛ نور الابصار شبلنجی ص ۷۰؛ شواهد التنزیل حسکانی ۲/ ۳۵۷؛ سعد السعود ابن طاوس ص ۱۰۸؛ الفصول المهمه ابن صباع مالکی ص ۱۲۲؛ ذخائر العقبی محب طبری ص ۹۶.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۴

شیعتک تأتی انت و شیعتک یوم القیامه راضیین مرضیین و یأتی عدوک غضبانا مقحمین: «منظور از این آیه تو و شیعیانت هستید که در روز قیامت وارد عرصه محشر می‌شوید درحالی که هم شما از خدا راضی و هم خدا از شما راضی است و دشمنت خشمگین وارد محشر می‌شود و به زور به جهنم می‌رود».

۲- در حدیث دیگری از جابر بن عبد الله انصاری آمده است که ما خدمت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم کنار خانه خدا نشسته بودیم علی علیه السلام به سوی ما آمد هنگامی که چشم پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به او افتاد فرمود: برادر من به سراغ شما می‌آید سپس رو به کعبه کرد و گفت به خدای این کعبه قسم که این مرد و شیعیانش در قیامت رستگارانند. سپس رو به سوی ما کرد و افزود: به خدا سوگند او قبل از همه شما به خدا ایمان آورد، قیام او به فرمان خدا بیش از همه شما است، وفایش به عهد از همه بیشتر، قضاوتش به حکم الله افزونتر، و مساواتش در تقسیم بیت المال از همه زیادتر، عدالتش درباره رعیت از همه فزونتر، و مقامش نزد خدا از همه بالاتر است. جابر می‌گوید: در اینجا خداوند آیه «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ...» را نازل فرمود و از آن به بعد هنگامی که علی علیه السلام می‌آمد یاران محمد صلی الله علیه و آله و سلم می‌گفتند:

بهترین مخلوق خدا بعد از رسول الله آمد.

۳- سیوطی در الدر المنثور از ابن مردویه از علی علیه السلام نقل می‌کند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به من فرمود: آیا این سخن خدا نشنیده‌ای که می‌فرماید: کسانی که ایمان آورده و اعمال صالح انجام داده‌اند بهترین مخلوقانند؟ این تو و شیعیان تو هستید، و وعده‌گاه من و شما کنار حوض کوثر است، هنگامی که من برای حساب امت‌ها می‌آیم و شما دعوت می‌شوید درحالی که پیشانی سفید و شناخته شده‌اید. «۱» بسیاری دیگر از دانشمندان اهل سنت نیز همین مضمون را در کتب خود نقل

کرده‌اند از جمله ابو نعیم اصفهانی در «کفایه الحضام»، علامه

(۱) - الدر المنثور سیوطی ۶ / ۳۷۹.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۵

طبری در تفسیرش «جامع البیان»، شوکانی در «فتح الغدیر»، و آلوسی در «روح المعانی».

کوتاه سخن اینکه حدیث فوق از احادیث بسیار معروف و مشهور است که از سوی غالب دانشمندان اسلام پذیرفته شده است و این نیز فضیلتی دیگر برای علی علیه السلام و پیروان واقعی اوست.

*** وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ ۱-۳ عصر.

ترجمه: سو گند به عصر (غلبه حق بر باطل) که واقعا انسان دستخوش زیان است، مگر کسانی که به خدا گرویده و کارهای شایسته کرده و همدیگر را به حق سفارش و به شکیبایی توصیه کرده‌اند.

حدیث: حدثنی ابی ابن کعب قال: قرأت علی النبی صلی الله علیه و آله و سلم: «وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ» «۱» ابو جهل بن هشام إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ «وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ» علی بن ابی طالب. فقلت: یا ابی انت و امی یا رسول الله ما تفسیرها؟ فقال لَفِي خُسْرٍ فهو.

ترجمه: ابن ابی کعب گفت: سوره عصر را بر رسول خدا قرائت کردم.

پس گفتم پدر و مادرم فدای تو باد تفسیر این سوره چیست؟ فرمودند:

وَالْعَصْرِ قسمی از خداست که به آخر روز قسم می‌خورد و إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ

ابو جهل است

و

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ

اشاره

علی بن ابی طالب علیه السلام است.

حدیثی هم نقل شده که همه خصال نیک در علی علیه السلام جمع است او بود اول

(۱) - شواهد التنزیل حسکانی ۲ / ۳۷۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۶

کسی که بعد از رسول خدا نماز خواند و روی زمین با رسول خدا نماز گزارد.

پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم به او وصیت کرد، دینش را قضا کند او را غسل بدهد بعد از مرگش. و اطراف قبرش پرده‌ای بیاویزد زنهاش موقع جلوس بر سر قبر موجب آزار او نشوند و پیامبر وصیت کرد که مواظب حسن و حسین علیهما السلام باشد و

آن قول خدا تعالی است که فرمود وَتَوَّصَوْا بِالصَّبْرِ، مانند این حدیث از طرق مختلف فراوان است. «۱»

تفسیر:

سوگند به عصر که همه انسانها در زیانند و سرمایه‌های وجودی خود را از دست می‌دهند لحظات عمر آنها مانند حرکت ابرهای آسمان می‌گذرد و نیروهای معنوی و مادی آنها تحلیل می‌رود از توان آنها کاسته شده و روز به روز از سرمایه آنها کاسته می‌شود (خسر و خسران به معنای کم شدن سرمایه است) «۲» مگر کسانی که ایمان آوردند و اعمال صالح انجام دادند و یکدیگر را به طرفداری و انجام حق سفارش کردند و یکدیگر را به صبر و استقامت توصیه نمودند. اگر شخص سرمایه نفیس خود را که همان عمر است از دست بدهد و در برابر آن مالی یا مقامی یا خانه‌ای بدست آورد بنظر شما سود برده است؟

علی علیه السلام در کلمات قصار نهج البلاغه می‌فرماید: چنین کسی ضرر کرده است چرا که وجود انسان بها و قیمتی جز بهشت ندارد. «۳» ایمان به خدا همراه عمل صالح و

(۱) - الدر المنثور سیوطی ۶/ ۳۹۲؛ روح المعانی آلوسی ۳۰/ ۲۲۸؛ کفایه الطالب گنجی ص ۱۳۵؛ قرطبی اندلسی در تفسیرش ۲۰/ ۱۸۰؛ نزهة المجالس عبد الرحمن صفدری شافعی ۲/ ۱۷۳؛ الامامة و السياسة ابن قتیبه ص ۶۷؛ مناقب خطیب بغدادی ص ۳۱۸.

(۲) - مفردات راغب.

(۳) - امام علی علیه السلام: انه ليس لانفسكم ثمن الا الجنة فلا تبيعوا الا بها «برای شما قیمتی جز بهشت نیست مبادا آن را به کمتر از آن بفروشید».

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۷

تواصی به حق و صبر، همان بهاء مساوی با وجود انسان است. آنان که چنین ویژگی دارند از زیانکاری مستثنی شده‌اند. در روایات آمده است که وقتی اصحاب و یاران پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به یکدیگر می‌رسیدند پیش از آنکه از هم جدا شوند سوره و العصر را می‌خواندند و محتوای بزرگ این سوره کوچک را یادآور می‌شدند سپس با یکدیگر خداحافظی کرده به سراغ کار خود می‌رفتند. «۱» این بخاطر اصول مهم و فراموش نشدنی است که همواره باید مدنظر مؤمن باشد تا مبادا از آن غفلت کند و سرمایه عمر خویش به اندک متاعی بفروشد و در روز تغابن متضرر شود.

*** مصداق بارز این ویژگی‌ها امیر مؤمنان است آن‌که اول ایمان آورنده بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم به خدا بود و در ایمانش ثابت قدم ایستاد و همواره به کارهای شایسته می‌پرداخت و مردم را با عمل و کردار خویش به حق و عدالت سفارش می‌کرد آن‌چنان‌که به قول نویسنده مسیحی جورج جرداق در کتاب «صوت العدالة الانسانیة» علی کشته عدل خویش گشت و عمری برای اعتلای کلمه حق و به اهتزاز در آمدن پرچم توحید با ۲۵ سال سکوت و تحمل انواع زخم‌ها در بیشترین جنگ‌های اسلامی در کنار رسول الله و بعد از آن جناب و نهراسیدن از انبوه مشکلات و گذشتن از حقوق شخصی خویش به صبر تجلی بخشید. درود خدا و رسولش بر او و فرزندان و رهروان او.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۱-۴ اخلاص.

(۱) - الدر المنثور ۶/ ۳۹۲.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۸

يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۱-۴ اخلاص.

ترجمه: به نام خداوند رحمت گر مهربان، بگو: «او خدایی است یکتا، خدای صمد، نه کس را زاده نه زاییده از کس، و او را هیچ همتایی نباشد».

حدیث: عن عبد الله بن العباس قال: قال رسول الله صَلَّى الله عليه و آله و سلم: يا علي ما مثلك في الناس الا كمثله سورة «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» في القرآن، من قراها مرة فكانما قرأ ثلث القرآن، و من قراها مرتين فكانما قرأ ثلثي القرآن، و من قراها ثلاث مرات فكانما قرأ القرآن كله.

و كذا انت يا علي: من احبك بقلبه فقد اخذ ثلث الايمان، و من احبك بقلبه و لسانه فقد اخذ ثلثي الايمان، و من احبك بقلبه و لسانه و يده فقد جمع الايمان كله. و الذي بعثني بالحق نبيا لو احبك اهل الارض كما يحبك اهل السماء لما عذب الله احدا منهم بالنار. (۱)

ترجمه: عبد الله بن عباس از قول پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم می گوید ای علی! مثل تو در بین مردم مثل سوره توحید است هر کس یک بار آن را بخواند گویا یک سوم قرآن را قرائت کرده است و اگر کسی دو بار سوره توحید را بخواند دو سوم قرآن را قرائت کرده است و اگر کسی سه بار سوره توحید را بخواند گویا که تمام قرآن را قرائت کرده است. تو هم چنین هستی. هر کس که تو را با قلب خویش دوست بدارد یک سوم ایمان را داراست و اگر به قلب و زبانش تو را دوست بدارد دو سوم ایمان در او جمع است و اگر با قلب و زبان و دستش (اعضاء و جوارح) تو را دوست بدارد گویا تمام ایمان را داراست. *** به آن خدایی که مرا به حق مبعث به رسالت کرد سوگند می خورم اگر اهل

(۱) - ينابيع المودة قندوزی ص ۱۲۵؛ مناقب ابن مغازلی ص ۶۹.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۸۹

زمین تو را دوست بدانند چنانچه اهل آسمان تو را دوست دارند خداوند احدی از آنها را به آتش عذابش، معذب نخواهد کرد.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۹۱

ملحقات

اشاره

مختصری از شرح حال شخصیت‌های معروفی که احادیث از آنها نقل شده است. برای شناخت کامل آنها می‌توان به بعضی از کتبی که در ذیل شرح حال آنها آمده مراجعه کرد. کلیه این مطالب از کتاب ارزشمند «امام علی در قرآن» اثر آیه الله شیرازی اخذ شده و سپس ترجمه گردیده است. امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۹۳

ابن عباس:

ابو العباس عبد الله بن عبد المطلب، پسر عموی پیامبر صَلَّى الله عليه و آله و سلم و از صحابی معروف و ملقب به خیر الامه یا خیر الامه بزرگان اصحاب، کثیری از احادیث را از وی روایت می‌کنند صحاح سته پر است از احادیثی که از وی نقل می‌کنند کثیری از این روایات در فضیلت اهل بیت و بخصوص در فضیلت و منقبت علی بن ابی طالب علیه السلام می‌باشد مورخین بزرگ و سیره‌نویسان و اصحاب رجال درباره وی مطالبی نوشته‌اند که به بعضی از آن منابع اشاره می‌شود:

محمد بن سعد در الطبقات الکبری ۲/ ق ۱۱۹.

محمد بن اسماعیل بخاری در التاريخ الکبیر ۳/ ۳۰۱.

- ابن قتیبه دینوری در المعارف ص ۵۴.
- محمد بن احمد دولابی در الکنی و الاسماء ج ۱ / ۸۲.
- محمد بن جریر طبری در الذیل المذیل ص ۱۱۵.
- ابن ابی حاتم در الجرح و التعذیل ۲ / ۱۱۶ ق.
- ابن عبد البر در الاستیعاب ۱ / ۳۷۲.
- ابن قیرانی در الجمع بین رجال الصحیحین ص ۲۳۹.
- امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۹۴
- ابن اثیر در اسد الغابه ۳ / ۱۹۲.
- نواوی در تهذیب الاسماء ص ۳۵۱.
- خوارزمی در جامع المسانید ۲ / ۴۸۸.
- قیروانی در معالم الایمان ص ۸۹.
- ابو الفداء در المختصر فی اخبار البشر ۱ / ۲۰۷.
- ذهبی در دول الاسلام ص ۳۴۱.
- ما یفی در مرآة الجنان ۱ / ۱۴۳.
- ابن کثیر در البدایة و النهایة ۸ / ۲۹۵.
- ابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب ۵ / ۲۷۶.
- العینی در عمدة القاری ۱ / ۸۳.
- ابن عماد در شدزات الذهب ۱ / ۷۵.
- زرکلی در الاعلام ۴ / ۲۲۸.

ابن مسعود:

ابو عبد الرحمن عبد الله بن مسعود بن غافل هذلی، از اصحاب و یاران رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم و از جمله سابقین اولین است اصحاب سته و دانشمندان صدها حدیث از او نقل کرده‌اند در میان احادیثش از فضائل اهل بیت خاصه از فضیلت‌های حضرت علی علیه السلام سخن گفته است بعضی از اصحاب پیامبر و کثیری از تابعین از او نقل روایت می‌کردند وی در سال ۳۲ هجری در گذشت. تراجم و سیره‌نویسان در مورد وی آثار از او بجای گذاشته‌اند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

محمد بن سعد در الطبقات الکبری ۲ / ۱۰۴ ق ۲ / ۳ ج ۱ / ۱۰۶ ص.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۹۵

محمد بن اسماعیل در التاريخ الکبیر ۳ / ۲ ق ۱ / ۲.

ابن قتیبه دینوری در المعارف ص ۱۰۹.

ابو علی بن رسته در الاعلاق النفسه ص ۱۰۹.

امام طبری در تاریخ الامم و الملوک ۵ / ۸۰.

ابن ابی حاتم در الجرح و التعذیل ۲ / ۱۴۹ ق.

ابن عبد البر در الاستیعاب ۱ / ۱۵۴.

خوارزمی در جامع المسانید ۴۸۷/۲.
 ذهبی در تذکره الحفاظ ۱۳/۱.
 یافعی در مرآة الجنان ۸۷/۱.
 ابن کثیر در البدایة و النهایة ۱۶۲/۱۷.
 ابو الخیر جرزی در غایة النهایة ۴۸۵/۱.
 عسقلانی در الاصابه ۱۲۹/۴.
 العینی در عمدۀ القاری ۱۳۶/۱.
 احمد بن عبد الله خزرجی در خلاصه تهذیب الکمال ص ۲۱۴.

ابو سعید خدری:

سعد بن مالک بن سنانی الانصاری خزرجی خدری، از بزرگان صحابه بود روایات زیادی را از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده است اصحاب صحاح و سنن و مسانید از او احادیث زیادی نقل کرده‌اند بعضی از احادیثش در فضائل اهل بیت و فضیلت‌های امیر المؤمنین علی علیه السلام است او در سال ۷۴ هجری درگذشت.
 سیره‌نویسان و مورخان درباره او آثاری دارند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:
 امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۹۶
 محمد بن اسماعیل بخاری در التاريخ الصغير ص ۷۰.
 محمد بن احمد دولابی در الکلی و الاسماء ۳۴/۱.
 طبری در الذیل المذیل ص ۱۱۴.
 ابو نعیم اصفهانی حلیه الاولیاء ۳۶۹/۱.
 ابن قتیبہ دینوری در المعارف ص ۱۱۶.
 ابن عبد البر در الاستیعاب ۶۹۰/۲.
 ابن عساکر دمشقی در تاریخ دمشق ۱۰۸/۶.
 ابن جوزی در صفة الصفوة ۲۹۹/۱.
 زرکلی در الاعلام ۱۳۸/۳.
 یافعی در مرآة الجنان ۱۵۵/۱.
 ابن کثیر دمشقی در البدایة و النهایة ۳/۹.
 ابن عماد حنبلی در شذرات الذهب ۸۱/۱.
 عسقلانی در تعریب التهذیب ص ۱۴۱.

ابو صالح:

ابو صالح ذاکوان السمان زیات غطفانی از جمله کسانی است که صاحبان صحاح سته از او روایت کرده‌اند و همچنین از علماء تابعین نیز از او نقل روایت کرده‌اند وی کثیری از صحابه را ملاقات کرده بود و از ایشان نقل می‌کرد تابعین و تابعین تابعین به همین واسطه از او نقل روایت کرده‌اند وی در سال ۱۰۱ هجری وفات یافت سیره‌نویسان در مورد شرح حال وی، مطالبی نوشته‌اند که به

بعضی از آن اشاره می‌شود:

محمد بن سعد در الطبقات الکبری ۵/ ۲۲۵.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۹۷

محمد بن اسماعیل بخاری در التاريخ الكبير ۲/ ۲۳۸.

ابن قتیبہ دینوری در المعارف ص ۲۱۰.

محمد بن احمد دولابی در الکلی و الاسماء ۲/ ۹.

ابن ابی حاتم در الجرح و التعديل ۱/ ق ۲/ ۴۵۰.

ابن قیرانی در الجمع بین رجال الصحیحین ص ۱۳۲.

ابن جوزی در تلخیص مفهوم اهل الاثر ص ۲۹۲.

ابن اثیر در الکامل فی التاريخ ۵/ ۳۱.

ابو زکریا نوای در تهذیب السماء ص ۷۳۱.

ذهبی در تذکره الحفاظ ۱/ ۸۳.

یافعی در مرآة الجنان ۱/ ۲۱۱.

عسقلانی در تهذیب التهذیب ۳/ ۲۱۹.

العینی در عمدة القاری ۱/ ۱۴۶.

سیوطی در تلخیص الطبقات ص ۱۳.

ام سلمه:

هرمله یا هند دختر ابو امیه سهل بن مغیره مخرومی قریشه و ام المؤمنین، از بهترین زنان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و مطیع وی بود مورخان او را زنی عاقل و بالغ و صاحب رأی محکم می‌دانند وصیت‌های پیامبر در مورد اهل بیت و ذریه و فرزندان را حفظ کرد از او احادیث زیادی باقی مانده است که آنها از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و علی علیه السلام روایت کرده است صحابه و تابعین از وی نقل حدیث کرده‌اند احادیث متعددی در فضل علی علیه السلام و فضائل اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از وی به یادگار مانده است او در سال ۶۲ هجری در گذشت. مورخان و اصحاب

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۹۸

رجال و سیره در مورد او مطالبی نوشته‌اند که به بعضی از آن اشاره می‌شود:

محمد بن سعد در الطبقات الکبری ۸/ ۶۰.

محمد بن اسماعیل بخاری در التاريخ الصغير ص ۵۳.

ابن قتیبہ دینوری در المعارف ص ۶۰.

ابن عماد حنبلی در شذرات الذهب ۱/ ۶۹.

زرکلی در الاعلام ۹/ ۱۰۴.

محمد بن احمد دولابی در الکلی و الاسماء ۲/ ۷۶۳.

محمد بن جریر طبری در الذیل المذیل ص ۷۱.

ابن ابی حاتم در الجرح و التعديل ۴/ ق ۲/ ۴۶۴.

المطهر بن طاهر المقدسی در البدء و التاریخ ۵/ ۱۳.

ابن عبد البر در الاستیعاب ۲/ ۷۸۰.

ابن جوزی در صفة الصفوة ۱/ ۵۶.

جابر بن عبد الله الانصاری:

ابو عبد الله جابر بن عبد الله بن عمرو سلمی خزرجی انصاری از بزرگان اصحاب رسول خدا بود در بیعت رضوان با حضرتش بیعت کرد و در کثیری از اوقات همراه پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم هر کسی که او را یاد کرده، از وی به نیکی یاد کرده است صاحبان صحاح سته از وی احادیثی را نقل کرده‌اند و غیر از اصحاب الصحاح هم، از او نقل روایت کرده‌اند بعد پیامبر امام علی علیه السلام امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام و امام سجاد علیه السلام و امام باقر علیه السلام را درک کرده است وی احادیث زیادی را در فضائل امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نقل کرده است و همچنین فضائل اهل بیت پیامبر را. او در سال ۷۱ هجری وفات یافت.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۱۹۹

اصحاب رجال و تاریخ و سیره‌نویسان در شرح حال او مطالبی گفته‌اند و نوشته‌اند که به بعضی از آن آثار اشاره می‌شود:

ابن قتیه دینوری در المعارف ص ۱۳۳.

امام بخاری در التاریخ الکبیر ج ۱/ ق ۲/ ۲۰۷.

ابن ابی حاتم رازی در الجرح و التعذیل ج ۱/ ق ۱/ ۴۹۲.

امام طبری در الذیل المذیل ص ۲۲.

محمد بن احمد دولابی در الکنی و الاسماء ج ۱/ ص ۷۷.

مطهر بن طاهر للقدسی در البدء و التاریخ ۵/ ۱۱۶.

ابن عبد البر در الاستیعاب ۱/ ۸۵.

ابن عساکر دمشقی در تاریخ دمشق ۳/ ۳۸۶.

ابن اثیر در الکامل فی التاریخ ۴/ ۱۸۶.

نواوی در تهذیب الاسماء ص ۱۸۴.

ذهبی در تذکره الحفاظ ۱/ ۴۰.

محمد بن محمود خوارزمی در جامع المسانید ۲/ ۳۴۶.

ابن حجر عسقلانی در الاصابه ۱/ ۲۲۲.

یافعی در مرآة الجنان ۱/ ۱۵۸.

محمود بن احمد عینی در عمدة القاری ۱/ ۷۷.

سدی:

ابو محمد اسماعیل بن عبد الرحمن بن ابی کریمه قریشی معروف به سدی کبیر، صاحب تفسیر معروف به تفسیر سدی از بزرگان تابعین است وی از بعضی صحابه، نقل روایت کرده است و کثیری از تابعین از او نقل روایت کرده‌اند

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰۰

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت ۲۰۸

غیر از بخاری کثیری از احادیث او را صاحبان صحاح نقل کرده‌اند بعضی از این احادیث در فضیلت علی علیه السلام و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم می‌باشد. او در سال ۱۲۸ هجری وفات یافت. مورخان و سیره‌نویسان در مورد او مطالبی در آثار خود گفته و نوشته‌اند که به بعضی از آن آثار اشاره می‌شود:

محمد بن سعد در الطبقات الکبری ۶/ ۲۲۵.

زرکلی در الاعلام ۱/ ۳۱۳.

حاکم نیشابوری در معرفة علوم الحديث ص ۲۴۳.

اسماعیل بخاری در التاريخ الكبير ج ۱/ ق ۱/ ۳۶۱.

مسلم بن حجاج نیشابوری در المنفردات ص ۲۱.

ابن قتیبہ دینوری در المعارف ص ۲۵۸.

ابن ابی حاتم در الجرح و التعديل ج ۱/ ق ۱/ ۱۸۴.

ابن عماد حنبلی در شذرات الذهب ج ۱/ ۱۷۴.

ابن تفری بردی در النجوم الزهراء ج ۱/ ۳۰۸.

ابن حجر عسقلانی در تهذيب التهذيب ج ۱/ ۳۱۳.

مایفی در مرآة الجنان ج ۱/ ۲۶۹.

ذهبی در میزان الاعتدال ج ۱/ ۹۳.

سعید بن جبیر:

ابو عبد الله بن جبیر والبی اسدی کوفی فقیه، از بزرگان علماء در تفسیر، حدیث و انواع علوم است وی از اجله تابعین محسوب می‌شود او از صحابه نقل روایت کرده و تابعین از وی نقل حدیث کرده‌اند اصحاب صحاح سته از وی حدیث نقل کرده‌اند وی از اصحاب امام سجاد علیه السلام بود پس از مخالفت با حجاج،

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰۱

بدست وی کشته شد از مکالمات و مباحثات وی با حجاج، معلوم می‌شود عالم وزین و جلیل القدری بوده است حجاج او را شقی بن کسیر می‌گفت برعکس سعید بن جبیر. قتل وی در سال ۹۵ هجری اتفاق افتاد.

محمد بن جبیر در العلیقات الکبری ۶/ ۱۷۸.

ابن قتیبہ در المعارف ص ۱۹۷.

دولابی در الکلی و الاسماء ج ۲/ ۵۶.

ابن جریر طبری در تاریخ الامم و الملوک ج ۸/ ۹۳.

اسماعیل بخاری در التاريخ الكبير ج ۲/ ق ۱/ ۴۲۲.

زرکلی در الاعلام ج ۳/ ۱۴۵.

المطهر بن طاهر المقدسی در البداء التاريخ ۶/ ۳۹.

ابو نعیم اصفهانی در حلیه الاولیاء ج ۴/ ۲۷۲.

حاکم نیشابوری در معرفة علوم الحديث ص ۲۰۳.

- ابن ابی حاتم در الجرح و التعديل ج ۲/ ق ۹/۲.
 عبد الرحمن سیوطی در تلخیص الطبقات ص ۱۱.
 ابن عماد حنبلی در شذرات الذهب ج ۱/ ۱۰۸.
 ابن حجر عسقلانی در تقریب التهذیب ص ۱۴۳.
 العینی در عمده القاری ج ۱/ ۸۳.
 ابن اثیر در الکامل فی التاریخ ۴/ ۲۳۷.

ضحاک:

ابو القاسم ضحاک بن مزاحم هلالی بلخی خراسانی مفسر معروف، از بزرگان تابعین است، او از عده‌ای صحابه نقل حدیث کرده و تابعین از وی،

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰۲

حدیث نقل کرده‌اند. غیر از بخاری و مسلم، دیگر صاحبان صحاح و مسانید از او نقل حدیث کرده‌اند احادیثی هم در فضیلت علی علیه السلام و فضائل اهل بیت از او نقل شده است وی از اصحاب امام سجاد علیه السلام شمرده شده است و در سال ۱۰۵ هجری در گذشته است. سیره‌نویسان و مورخان درباره شرح حال وی آثار نوشته‌اند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

- ذهبی در میزان الاعتدال ج ۱/ ۴۲۲.
 ابن حجر در تهذیب التهذیب ج ۴/ ۴۵۳.
 محمد بن سعد در الطبقات الکبری ج ۶/ ۲۱۰.
 ابن قتیبہ دینوری در المعارف ص ۲۰۱.
 ابن رسته در الاعلاق النفسیه ص ۲۱۶.
 ابن ابی حاتم در الجرح و التعديل ص ۱۲۰.
 ابن جریر طبری در الذیل المذیل ج ۲/ ق ۱/ ۴۸.
 دولابی در الکلتی و الاسماء ۲/ ۸۴.
 امام بخاری در التاریخ الکبیر ج ۲/ ق ۲/ ۳۳۳.
 خطیب بغدادی در موضع اوهام الجمع و التفریق ج ۱/ ۲۲۷.
 ابن اثیر در الکامل فی التاریخ ۵/ ۵۱.
 زرکلی در الاعلام ۳/ ۳۱.
 ابن عماد حنبلی در شذرات الذهب ج ۱/ ۱۲۴.

عطاء:

ابو سائب عطاء بن سائد ثقفی کوفی معروف به عطا خشک، وی از تابعین است و از بعضی صحابه و تابعین روایت کرده است و تابعین تابعین از وی

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰۳

روایت نقل کرده‌اند از اصحاب سته غیر از صحیح مسلم، دیگران از او نقل روایت کرده‌اند او در این روایت بعضی از فضائل اهل

بیت و امیر المؤمنین علی علیه السلام را بازگو کرده است سیره‌نویسان و تراجم درباره او، آثاری دارند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

محمد بن اسماعیل بخاری در التاريخ الكبير ۳/ ق ۲/ ۴۶۵.

محمد بن سعد در الطبقات الكبرى ۴/ ۲۳۵.

مسلم بن حجاج نیشابوری در المنفردات ص ۲۳.

ابن قتیه دینوری در المعارف ص ۲۰۸.

ابن عماد حنبلی در شذرات الذهب ۱/ ۱۹۴.

العینی در عمده القاری ۱۰/ ۴۹۱.

جلال الدین سیوطی در تلخیص الطبقات ص ۲۸.

ابن کثیر در البدایه و النهایه ۱۰/ ۴۱.

مایفی در مرآة الجنان ۱/ ۲۸۵.

ابن حجر عسقلانی در تهذیب التهذیب ۷/ ۲۰۳.

ذهبی در میزان الاعتدال ۲/ ۱۷۷.

ابن اثیر در الکامل فی التاريخ ۵/ ۱۸۷.

محمد بن احمد دولابی در الکلی و الاسماء ۱/ ۱۸۰.

ابن ابی حاتم در الجرح و التعديل ۳/ ق ۱/ ۳۳۲.

عکرمه:

ابو عبد الله عکرمه بن عبد الله بربری هاشمی از امامان حدیث است و در جرگه بزرگان از تابعین. وی از کثیری از صحابه روایت کرده است و تابعین و

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰۴

تابعین ایشان هم از وی روایت کرده‌اند صاحبان صحاح سته و غیر ایشان نیز از وی، نقل روایت کرده‌اند وی از جمله خوارج شمرده شده است فلذا در فضیلت اهل بیت بخصوص منقبت حضرت امیر علیه السلام آثاری کمی از او باقی است وی در سال ۱۰۵ هجری وفات یافت. سیره‌نویسان و تراجم درباره او مطالب زیادی نوشته‌اند که به بعضی از آن آثار اشاره می‌شود:

محمد بن سعد در الطبقات الكبرى ۲۰/ ق ۲/ ۱۳۳.

محمد بن اسماعیل بخاری در التاريخ الكبير ۴/ ق ۱/ ۴۹.

ابن قتیه در المعارف ص ۲۰۱.

محمد بن احمد دولابی در الکلی و الاسماء ۲/ ۵۸.

محمد بن جریر طبری در الذیل و المذیل ص ۱۲۰.

ابن ابی حاتم رازی در الجرح و التعديل ۳/ ق ۲/ ۷.

حاکم نیشابوری در معرفة علوم الحديث ص ۲۰۴.

ابو نعیم اصفهانی در حلیه الاولیاء ۲/ ۳۲۴.

خطیب بغدادی در موضع اوهام الجمع و التفریق ۲/ ۳۱۱.

- ابن قیرانی در الجمع بین رجال الصحیحین ص ۳۹۴.
- ابن جوزی در صفوة الصفوة ۲/ ۵۸.
- ابن اثیر در الکامل فی التاریخ ۵/ ۵۱.
- فوادى در تهذیب الاسماء ص ۴۳۱.
- ابن خلکان در وفيات الاعیان ۱/ ۴۵۴.
- ذهبی در تذكرة الحفاظ ۱/ ۸۹.
- ابن کثیر در البدایة و النهایة ۹/ ۲۴۴.
- زرکلی در الاعلام ۵/ ۴۳.
- امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰۵
- سیوطی در تلخیص الطبقات ص ۱۴.

عمار بن یاسر:

ابو یقظان عمار بن یاسر عنسی فخرومی از سابقین اولین و از اصحاب پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم بوده است وی در راه خدا اذیت و آزار زیادی را متحمل شد و در جنگ بدر حضور داشت وصیت‌های پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را در مورد اهل بیتش حفظ کرد او مانند کوهی استوار هم در غربت اسلام و هم در عزت اسلام بود و در غربت اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم نیز احادیثی در مدح و منقبت وی از رسول خدا و امیر مؤمنان رسیده است ائمه اطهار علیهم السلام نیز وی را مدح کرده‌اند جمعی از صحابه و تابعین از او نقل حدیث کرده‌اند کثیری از فضائل علی امیر المؤمنین و اهل بیت در احادیث وی موجود است او در جنگ صفین به سال ۳۷ هجری در رکاب امیر مؤمنان شهید شد مولفان سیره رجال و مورخان درباره، آثاری دارند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

- محمد بن حبيب در کتاب المجر ص ۲۸۹.
- محمد بن اسماعیل بخاری در التاریخ الصغیر ص ۱۵.
- ابن سعد در الطبقات الکبری ۲/ ق ۱۷۶.
- ابن قتیبہ دینوری در المعارف ص ۱۱۱.
- محمد بن احمد دولابی در الکلی و الاسماء ۱/ ۶۲.
- محمد بن جریر طبری در تاریخ الامم و الملوک ۹/ ۲۱.
- ابن ابی حاتم در الجرح و التعديل ۳/ ق ۳۸۹.
- زرکلی در الاعلام ۵/ ۱۹۱.
- ابن حجر عسقلانی در الاصابه ۴/ ۲۷۳.
- امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰۶
- المطهر بن طاهر المقدسی در البدء و التاریخ ۵/ ۱۰۰.
- عبد الغنی بن سعید ازدی در مشتبہ النسبة ص ۵۴.
- عینی در عمدة القاری ۱/ ۲۲۹.
- ذهبی در تجرید اسماء الصحابه ۱/ ۴۲۵.

ابن کثیر در البدایه و النهایه ۷/ ۳۱۱.

ابن اثیر در الکامل فی التاریخ ۳/ ۱۳۳.

قیس بن عباد:

ابو عبد الله قیس بن عباد قیسی ضبعی بصری از اجله و بزرگان تابعین است وی عده‌ای از اصحاب پیامبر را درک کرده بود فلذا از آنها نقل روایت می‌کرد وی از تابعین و تابعین از وی نقل روایت می‌کرده‌اند روایات زیادی از او نقل نشده است اما باین حال بعضی از این روایات در فضیلت علی علیه السلام و فضائل اهل بیت نبی است وی منکرات حجاج را منکر شد و با او از در معارضه افتاد حجاج او را به قتل رسانید (۵۸ هجری) سیره‌نویسان و اصحاب رجال و تاریخ درباره او آثاری دارند که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

زرکلی در الاعلام ۶/ ۵۷.

محمد بن سعد در الطبقات الکبری ۷/ ق ۱/ ۹۵.

احمد بن عبد الله خزرجی در خلاصه تذهیب التذهیب ص ۳۱۸.

العینی در عمده القاری ۸/ ۱۴۹.

عسقلانی در تقریب التهذیب ص ۳۰۷.

محمد بن اسماعیل بخاری در التاریخ الکبیر ۴/ ق ۱/ ۱۴۵.

ابن ابی حاتم در الجرح و التعذیل ۳/ ق ۲/ ۱۰۱.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰۷.

محمد بن احمد دولابی در الکلی و الاسماء ۲/ ۵۹.

مجاهد:

ابو الحجاج مجاهد بن جبیر محزوفی، مکی، مفسر و محدث معروف و از بزرگان دانشمندان تابعین است وی از کثیری از صحابه روایت کرده است و کثیری از تابعین از وی روایت کرده‌اند و همچنین تابعین تابعین. اصحاب صحاح سته اهل سنت، همه از او روایت کرده‌اند وی بعضی از احادیثی که در فضیلت امیر المومنین علیه السلام وارد شده است نقل کرده است او در سال ۱۰۲ هجری وفات یافت مورخین و سیره‌نویسان و شرح حال‌گویان درباره او، مطالب بسیاری نوشته‌اند آثار زیر نمونه‌ای از آنهاست:

محمد بن سعد کاتب الواقدی در الطبقات الکبری ۵/ ۳۴۳.

محمد بن اسماعیل بخاری در التاریخ الکبیر ۴/ ۴۱۱.

مسلم بن حجاج نیشابوری در المنفردات ص ۲۵.

عبد الله بن مسلم بن قتیبه دینوری در المعارف ص ۱۹۴.

حاکم نیشابوری در معرفه علوم الحدیث ص ۳۰۲.

ابن ابی حاتم رازی در الجرح و التعذیل ۴/ ق ۱/ ۳۱۹.

ابو نعیم اصفهانی در حلیه الاولیاء ۳/ ۲۷۹.

ابو الفرج ابن جوزی در صفة الصفوة ۳/ ۸۷.

یاقوت حموی در معجم الادباء ۴/ ۲۴۲.

ابن اثیر جری در الکامل فی التاریخ ۳۱/۵.

ذهبی در میزان الاعتدال ۳/۳۳۲.

محمد بن احمد دولابی در الکلی و الاسماء ۱/۱۴۴.

محمد بن طاهر قیرانی در الجمع بین رجال الصحیحین ص ۵۱۰.

امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، ص: ۲۰۸

برخی از کتابهای منتشر شده از انتشارات أحسن الحديث:

۱- مباحث تطبیقی در مضاربه از دیدگاه فقهی، حقوقی و اقتصادی، تألیف: حسین ایزدی.

۲- درسهایی از علوم قرآن، تألیف: محمد علی گرامی.

۳- اخلاق و عرفان در وضو و نماز، تألیف: محمد علی گرامی.

۴ و ۵- ترجمه بدایة المعارف الإلهیة فی عقاید الإمیة جلد ۱ و ۲، تألیف:

آیة الله سید محسن خرازی، مترجم: مرتضی متقی نژاد.

۶- مبانی ارزشها از دیدگاه فرزندگان، تألیف: حسین ایزدی.

۷- تنبیه الامة و تنزیه الملة. تألیف: آیة الله محقق النائینی.

۸- اذان شعار اسلام، تألیف: محمد اسماعیل نوری.

۹- مفردات قرآن (پژوهشی در واژه‌شناسی قرآن)، تألیف: حجت الاسلام دکتر سید رضا مؤدب.

۱۰- پوشش زن در گستره تاریخ، تألیف: طیه پارسا.

۱۱- علم الحديث (پژوهشی در مصطلح الحديث یا علم الدراية)، تألیف:

حجت الاسلام دکتر سید رضا مؤدب.

۱۲- ورزش (تغذیه، فیزیولوژی، بهداشت)، تألیف: علی حسینی.

۱۳- عوامل صدگانه در علم نحو، تألیف: محمد اسماعیل نوری.

۱۴- آشنایی با فقه، تألیف: محمد اسماعیل نوری.

۱۵- امام علی (ع) در قرآن از دیدگاه اهل سنت، تألیف: ابو الفضل یغمائی.

۱۶- دیوان پاکیا، شاعر: سید محمد حسین موسوی پاکزاد

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید

بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی

آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در

دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه

الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:

www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور

کاربران ۲۳۳۳۰۴۵ (۰۳۱۱)

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل

و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله.

شماره حساب ۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: -۰۶۲۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۱۸۰-۰۹۰ IR
۵۳-۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید
ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام :- هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسير المنسوب إلى الإمام العسكري عليه السلام: امام حسين عليه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رَهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می دارد و با حجت های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».